МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Могиль Олена Олександрівна

УДК 351.74:332.1(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування

Галузь знань 28 – Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____Могиль О.О.

Науковий керівник:

Семенець-Орлова Інна Андріївна

доктор наук з державного управління,

професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Могиль Олена Олександрівна. Механізми публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні в умовах безпекових викликів.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування” з галузі знань 28 “Публічне управління та адміністрування”. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2025.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування підходів та розроблено науково-практичні пропозиції щодо механізмів публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні в умовах безпекових викликів.

Відзначено, що забезпечення інтегрованого розвитку регіонів з метою оптимізації задоволення соціально-економічних потреб населення є пріоритетною метою діяльності регіональних органів управління, спрямованої на підвищення життєвого рівня через стале економічне зростання, ефективне управління ресурсами та підтримку ініціатив усіх зацікавлених сторін.

У контексті безпекових викликів в Україні виявлено, що територіальне планування має подвійний характер: а) найповніше залучення регіональних ресурсів для забезпечення матеріального добробуту; б) створення адаптивної та стійкої економіки, спроможної протистояти сучасних загрозам та задовольняти потреби населення.

Запропоновано компоненти регіонів, трирівневу класифікацію та виокремлено його особливості (територіальна специфіка, інституційне середовище, вплив безпекових викликів, людський капітал, потреба стратегічного управління, інноваційний потенціал та інфраструктурна забезпеченість).

Обґрунтовано в умовах сучасних безпекових викликів необхідність векторної конкретизації механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів через гнучкість та адаптивність у відповідь на

непередбачувані обставини; гарантування безпеки як визначальне; консолідація з місцевою спільнотою шляхом залучення до управлінських процесів та рішень. Запропоновано структуру механізмів публічного управління соціально-економічного розвитку регіоні в аспекті безпекових викликів, що включає нормативно-правовий та організаційний механізми публічного управління як базові та є відповідним каркасом на якому вибудовуються всі інші аспекти публічного управління. До механізмів публічного управління соціально-економічного розвитку регіоні в умовах безпекових викликів віднесено та охарактеризовано: стратегічне планування, фінансовий механізм, підтримки та відновлення економіки, соціального захисту та підтримки населення регіону, комунікаційний механізм, узгодження та міжвідомчої взаємодії.

Виявлено негативні тенденції в демографічній структурі регіонів (масштабні міграції за кордон, незаконним вивезення українських громадян до рф, внутрішніми міграційними процесами). За період повномасштабного вторгнення місцеві бюджети (крім регіонів, де велися/ведуться бойові дії) продемонстрували зростання надходжень, що засвідчує про стійкість як інституційну так і фінансову. Безпекові виклики зумовили посилення нерівномірності формування податкової спроможності адміністративно-територіальних одиниць, а релокація бізнесу та переміщення працездатного населення до західних регіонів не демонструє суттєвого покращення фінансового стану та актуалізує оптимізацію механізмів бюджетного вирівнювання. Акцентовано на залежності бюджетів громад від міжбюджетних трансферів із державного бюджету. Виявлено, що дефіцит щорічних власних податкових надходжень звужує можливості місцевих органів влади щодо соціально-економічного розвитку відповідних територій. Доведено, децентралізація надала органам місцевого самоврядування автономні фінансові інструменти, відігравши ключову роль у протидії загрозам воєнного часу. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів та виконання місцевих бюджетів за період 2020-2024 рр. показав бюджетний профіцит. Виявлено, попри руйнації частина бізнесу продовжує функціонувати, адаптуючись до реалій нового часу.

У регіонах наближених до зони активних бойових дій простежується значний спад реєстрації нових бізнесів з одночасним збільшенням нових в більш безпечних регіонах. Виявлено, рівень безробіття серед ВПО вищий, ніж серед населення в цілому. Розкрито зміни щодо регіональної структури попиту на робочу силу, наведено основні детермінанти. Виявлено збільшення інвестицій в центральних та західних областях через вищий рівень небезпеки та переміщення економічної активності. Інвестиційна привабливість характеризується низьким рівнем для більшості українських регіонів, що обумовлено військовою агресією, корупцією, тіньовою економікою, атаками на енергосистему, наявністю депресивних регіонів, недостатністю фінансових ресурсів місцевих бюджетів, структурних деформацій інвестицій, недостатньо розвиненою інфраструктурою та відсутністю чіткої стратегії місцевого самоврядування.

Виявлено безпосередній вплив безпекових викликів на виконання Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, її оновлення, де одним з ключових трендів змін є відновлення різних сфер суспільного життя, належного функціонування держави. Нині проблемою є слабка комунікація уряду й органів самоврядування та основне місце в цьому процесі має відводитися Міністерству розвитку громад і територій України.

Виявлено низку інституційних проблем, які гальмують перехід на нові стандарти публічного управління в контексті забезпечення безпеки: недовершений процес адміністративно-територіальної реформи; відсутність належного регулювання управлінських функцій в публічній сфері; незадовільний стан публічності та підзвітності; невідповідність кваліфікації персоналу вимогам; безпекові виклики поглибили проникнення корупції в нові сфери. Встановлено, безпекові виклики зумовили акумуляцію ресурсів та гнучке реагування проте загострили системні проблеми, що потребують комплексного підходу до їх вирішення. Низький рівень довіри до місцевих органів влади зумовлений недостатнім рівнем комунікації та взаємодії з населенням, що спричинено забюрократизованим спілкуванням, дублюванням

функцій (обов'язків) адміністрацій обласного й районного рівня, типом громади.

Запропоновано комплексний підхід до механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах безпекових викликів, що передбачає розроблення багатокомпонентних активних інструментів управління, які враховують різні безпекові аспекти та мають адаптаційний характер, слугують каталізатором для інноваційного розвитку та підвищення життєстійкості регіонів. Акцентовано на таких напрямах удосконалення комплексного механізму як цифровізація управлінських процесів, механізми антикризового управління, інформаційно-комунікаційний механізм та ефективність управління інвестиціями.

Ключові слова: публічне адміністрування та якість публічних сервісів; державна регіональна політика та соціально-економічний розвиток регіону; управління ресурсами та стале використання ресурів; місцеве самоврядування та децентралізація; глокалізація, територія та територіальна громада; муніципальна власність та відбудова інфраструктури; сталий розвиток та стале відновлення; громадянське суспільство та державно-приватне партнерство; благоустрій та добробут населених пунктів; маркетинг територій та проєкти місцевого розвитку; економічна безпека, війна в Україні, втрати аграрного бізнесу та ризики; євроінтеграція; регіональні інвестиції, інвестиційна привабливість регіону та стратегічне управління регіональним розвитком; природно-ресурсний потенціал, природокористування та охорона довкілля.

ANNOTATION

Mogyl Olena. Mechanisms of public administration in the field of socio-economic development of regions in Ukraine in conditions of security challenges. Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Specialty 281 "Public Management and Administration". Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2025.

The dissertation work provides a theoretical justification of approaches and develops scientific and practical proposals on mechanisms of public administration in the field of socio-economic development of regions in Ukraine in conditions of security challenges.

It is noted that ensuring integrated development of regions in order to optimize the satisfaction of socio-economic needs of the population is a priority goal of the activities of regional governments aimed at raising living standards through sustainable economic growth, effective resource management and support for the initiatives of all stakeholders.

In the context of security challenges in Ukraine, it was found that territorial planning has a dual nature: a) the most complete involvement of regional resources to ensure material well-being; b) the creation of an adaptive and sustainable economy capable of resisting modern threats and meeting the needs of the population.

The components of regions are proposed, a three-level classification is proposed, and its features are highlighted (territorial specificity, institutional environment, impact of security challenges, human capital, need for strategic management, innovative potential, and infrastructure provision).

The need for vector concretization of public management mechanisms for the socio-economic development of regions through flexibility and adaptability in response to unforeseen circumstances; ensuring security as a determinant; consolidation with the local community through involvement in management processes and decisions is substantiated in the context of modern security challenges. The structure of public management mechanisms for the socio-economic development of the region in terms of security challenges is proposed, which includes regulatory, legal and organizational mechanisms of public management as basic and is an appropriate framework on which all other aspects of public management are built. The following are attributed and characterized to the mechanisms of public management for the socio-economic development of the region in terms of security challenges: strategic planning, financial mechanism, support and restoration of the

economy, social protection and support of the population of the region, communication mechanism, coordination and interagency interaction.

Negative trends in the demographic structure of the regions have been identified (large-scale migration abroad, illegal deportation of Ukrainian citizens to the Russian Federation, internal migration processes). During the period of full-scale invasion, local budgets (except for regions where hostilities were/are being conducted) demonstrated an increase in revenues, which indicates both institutional and financial stability. Security challenges have led to increased unevenness in the formation of the tax capacity of administrative-territorial units, and the relocation of businesses and the movement of the working-age population to the western regions does not demonstrate a significant improvement in the financial situation and actualizes the optimization of budget equalization mechanisms. The emphasis is on the dependence of community budgets on inter-budgetary transfers from the state budget. It is found that the deficit of annual own tax revenues narrows the possibilities of local authorities for the socio-economic development of the relevant territories. It is proven that decentralization has provided local governments with autonomous financial instruments, playing a key role in countering the threats of wartime. An analysis of the revenue part of local budgets and the execution of local budgets for the period 2020-2024 showed a budget surplus. It is found that, despite the destruction, some businesses continue to function, adapting to the realities of the new time. In regions close to the zone of active hostilities, a significant decline in the registration of new businesses is observed, with a simultaneous increase in new ones in safer regions. It was found that the unemployment rate among IDPs is higher than among the population as a whole. Changes in the regional structure of labor demand are revealed, and the main determinants are given. An increase in investments in central and western regions is revealed due to a higher level of danger and displacement of economic activity. Investment attractiveness is characterized by a low level for most Ukrainian regions, which is due to military aggression, corruption, shadow economy, attacks on the energy system, the presence of depressed regions, insufficient financial resources of local budgets, structural deformations of

investments, underdeveloped infrastructure, and the lack of a clear local self-government strategy.

The direct impact of security challenges on the implementation of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027 and its update is revealed, where one of the key trends of change is the restoration of various spheres public life, proper functioning of the state. Currently, the problem is weak communication between the government and local governments, and the main place in this process should be given to the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine.

A number of institutional problems have been identified that hinder the transition to new standards of public administration in the context of ensuring security: an incomplete process of administrative and territorial reform; lack of proper regulation of management functions in the public sphere; unsatisfactory state of publicity and accountability; staff qualifications do not meet the requirements; security challenges have deepened the penetration of corruption into new areas. It has been established that security challenges have led to the accumulation of resources and flexible response, but have exacerbated systemic problems that require a comprehensive approach to their solution. The low level of trust in local authorities is due to the insufficient level of communication and interaction with the population, which is caused by bureaucratic communication, duplication of functions (responsibilities) of regional and district administrations, and the type of community.

A comprehensive approach to public management mechanisms for the socio-economic development of regions in the face of security challenges is proposed, which involves the development of multi-component active management tools that take into account various security aspects and are adaptive in nature, serving as a catalyst for innovative development and increasing the viability of regions. The emphasis is on such areas of improvement of the comprehensive mechanism as digitalization of management processes, anti-crisis management mechanisms, information and communication mechanism, and efficiency of investment management.

Keywords: public administration and quality of public services; state regional policy and socio-economic development of the region; resource management and sustainable use of resources; local self-government and decentralization; glocalization, territory and territorial community; municipal property and infrastructure reconstruction; sustainable development and sustainable recovery; civil society and public-private partnership; urban development and well-being; marketing of territories and local development projects; economic security, war in Ukraine, losses of agrarian business and risks; European integration; regional investments, investment attractiveness of the region and strategic management of regional development; natural resource potential, nature use and environmental protection.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Могиль, О. (2022). Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах європейської інтеграції. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2(62), 101-105. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-15.

2. Галич, Я., & Могиль, О. (2024). Напрями реформування системи публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційного вектору. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 3(75), 7-16. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3(75)-1

Особистий внесок: запропоновані актуальні заходи для реформування системи публічного управління в Україні в умовах правового режиму воєнного стану.

3. Могиль, О., & Дангадзе, С. (2024). Євроінтеграційний вектор розвитку публічного управління в умовах надзвичайних обставин в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2(74), 56-62. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-8

Особистий внесок: визначені особливості розвитку системи публічного управління в Україні в умовах кризового контексту розвитку.

4. Могиль, О. (2024). Державне управління у сфері екологічної безпеки: Аналіз міжнародного досвіду. *Публічне урядування*, 3 (40), 6-12. https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-3(40)-1

В. Які додатково відображають наукові результати дисертації

Статті у виданнях, що входять у наукометричну базу Scopus:

5. Bakhmat, N., Romanova, I., Oronovska , L., Rudenko, O., & Mogyl, O. (2024). Ukrainian education for peace and security 2023: technological convergence, artificial intelligence. *Multidisciplinary reviews*, *6*, 23spe016. https://doi.org/10.31893/multirev.2023spe016

Особистий внесок: визначені нові напрями освітніх змін в умовах посилення безпекових викликів.

Тези доповідей:

6. Могиль О., Комащенко О. Порівняльний аналіз досвіду публічної служби в країнах ЄС і Україні. ІІ Міжнародна науково-практична конференція “Інноваційні методи управління економікою в умовах цифровізації бізнесу”: зб. матеріалів конференції (м. Київ, 10 жовтня 2024 р.). Ред. кол.: І. А.Семенець-Орлова (гол. ред.), І. І.Каліна (заст. гол. ред.), Ю. В. Мазур (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. С. 353-356.

Особистий внесок: описано методику кроснаціонального порівняння.

7. Спіпчук Ю., Могиль О. До питання впровадження принципів доброго врядування у систему публічного управління України. Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. Гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2025. Вип. 14. С. 174-176.

Особистий внесок: детерміновано можливості посилення впровадження принципів доброго врядування в Україні.

8. Могиль О. Проблемні питання регіонального розвитку в сучасній Україні. Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2025. Вип. 14. С. 246-248.

9. Сєдов Г., Толмачов О., Могиль О. Розвиток морально-психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методологічні засади: збірник матеріалів Міжнародної наук.-пр. конференції. Київ: УДУ ім. М. Драгоманова, 2024, С. 358-360.

Особистий внесок: відзначено проблемні аспекти розвитку суспільства в умовах правового режиму воєнного стану.

10. Могиль О. Проблеми розвитку публічної політики сучасної України в контексті євроінтеграції. Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану»: збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 червня 2022 р. Ред. кол.: Червякова О.В. (гол. ред.), І.А.Семенець-Орлова (заст. гол. ред), І.І.Каліна (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. С. 157-163.

11. Могиль О. Державне управління регіональним розвитком в умовах європейської інтеграції. Проблеми модернізації України: [зб. наук. пр.]. МАУП. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 26 травня 2022 р.). Редкол. : М. Ф. Гончаренко (голова) [та ін.]. 2022. С. 210-211.

ЗМІСТ

ВСТУП.....15
Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ 24
1.1. Понятійне поле публічного управління сфери соціально-економічного розвитку регіонів..... 24
1.2. Соціально-економічний потенціал регіону: сутність, особливості та значення для публічного управління 48
1.3. Механізми публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів: теоретичні підходи..... 62
Висновки до розділу 1 85
Розділ 2 СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ . 92
2.1. Аналіз сучасного соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах безпекових викликів..... 91
2.2. Характеристика сучасних механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіону в Україні.....113
2.3. Виявлення проблем та обмежень існуючих механізмів публічного управління в умовах безпекових викликів.....132
Висновки до розділу 2.....146
Розділ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ.....152
3.1. Міжнародний досвід публічного управлінням соціально-економічним розвитком регіонів та напрями його застосування в Україні в умовах безпекових викликів.....152
3.2. Напрями удосконалення механізмів публічного управління соціально-економічним регіональним розвитком в умовах безпекових викликів.....171

3.3. Стратегічна інтеграція безпекових аспектів у механізми публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в Україні.....189
Висновки до розділу 3.....212
ВИСНОВКИ.....215
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....219
ДОДАТКИ.....243

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку регіонів України вирізняється складною взаємодією соціальних та економічних процесів. Значний вплив на поглиблення ситуацію зумовили безпекові виклики, що кардинально змінюють умови функціонування всіх сфер суспільного життя. Тривалі військові дії спричинили не лише значні людські втрати, масштабні руйнування та поглиблення демографічних проблем, проте виникла потреба в перегляді та адаптації чинних підходів до публічного управління.

Традиційні підходи до регіонального розвитку, орієнтовані на стабільні умови, виявилися неспроможними ефективно протидіяти сучасним безпековим загрозам. Це стосується як внутрішнього переміщення населення, так і руйнування інфраструктури та порушення логістичних ланцюгів. Глибокі трансформаційні процеси в соціально-економічній сфері України, зумовлені цими викликами, потребує комплексного реагування для своєчасного усунення загроз та створення ефективного, динамічного середовища для регіонального розвитку.

Питання публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів актуалізується й у аспекті оновлення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [114], де стратегічними цілями визначено формування згуртованої держави в соціальному, економічному, гуманітарному, екологічному, кліматичному, безпековому та просторовому вимірах. Вона також наголошує на підвищенні рівня конкурентоспроможності регіонів та розбудові ефективного багаторівневого врядування. Проблеми, пов’язані з збереженням соціально-економічної стабільності в умовах несприятливі безпекової ситуації, а також низка інших детермінант, зумовлюють нагальну потребу у стратегічному управлінні соціально-економічного розвитку в системі публічного управління.

У цих умовах актуалізується питання формування нових, стійких та гнучких механізмів публічного управління, спрямованих на забезпечення

життєдіяльності регіонів, їхнє відновлення та подальший соціально-економічний розвиток. Необхідним є вироблення сучасних та ефективних теоретико-методичних підходів та рекомендацій для аналізу, ідентифікації та систематизації ключових факторів впливу на регіони. Це дозволить розробити адаптивні системи управління на різних рівнях, особливо для подолання наслідків військових дій.

Незважаючи на існуючі концепції публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, нагальні проблеми засвідчили необхідність пошуку нових науково-обґрунтованих підходів до механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в Україні в контексті безпекових загроз.

До наукових досліджень, які охоплюють питання публічного управління сферою соціально-економічного розвитку регіонів, що інтегрує знання із теорії державного управління, регіональної економіки, соціології, а також інших суміжних дисциплін можна віднести праці таких відомих учених, як Т.Безверхнюк [51], О.Білик [7], О.Бобровської, Д.Бондаренка [8], Т.Бут [14], В.Вакуленка [135], Г.Возняк [16], О.Войтик [18], Л.Гармідер [22], І.Дегтярьової [135], А.Диганова [44], Ю.Дронь [47], І.Іванової, О.Толстанова [60], Д.Карамишева [135], М.Кармазіна [64], О.Кіфоренко [65; 66], С.Корнієвського [73], Ю.Костюніна [74; 75], А.Кузнецова [82], О.Лашук [83], Н.Ліби, Л.Ющик [88], Т.Мірзоєва, О.Томашевської [96], О.Музиченко-Козловської [99], Н.Павлішиної [108], М.Пашкевич [111], Д.Пузакова [136], Т.Савченко, О.Ніколюка, Р.Конкіна [139], С.Тульчинської [147], І.Тютюнника [148], Ю.Чорій [157], С.Юрійчука [160] та інших. Проблеми розвитку соціально-економічного потенціалу регіону стали предметом уваги вітчизняних дослідників, серед яких А.Гавриленко [20], Л.Добрик [45], В.Загорський [55], І.Іванова [60], Т.Коритько [72], М.Макаренко [91], Н.Павлішина [108], Т.Савченко, О.Ніколюк, Р.Конкін [139], С.Юрійчук [160], А.Соколова , Т.Ратошнюк, М.Мартинюк, [143], О.Толстанов [60] та інші. Вивчення функціонування механізмів публічного управління в аспекті дослідження сфери

соціально-економічного розвитку регіонів здійснювалося в наукових роботах І.Алєксєєва [2], І.Безени [6], К.Боднара [10; 11], І.Гаращука [21], К.Герасимюка та Н.Зелінської [24], О.Гончарук, Н.Савичука [27], Д.Дукова [49], В.Загорського [55], М.Іжі та Т.Пахомової [61], О.Ковриги [68; 69], Ю.Костюніна [75], І.Котова [76], О.Кравченка [79], А.Крушельницького, В.Плєнцак [80], А.Лелеченко [84; 85], С.Манець [93], О.Оболенського, С.Борисевича, С.Коника [107], Д.Омельченка [104], І.Парфьонова [109], К.Пастух [110], М.Сікорського, У.Мальцева, Д.Логачова, Ю.Стельмашенка [141], М.Скиби [142], О.Федорчак [151], В.Химинець [154] та інших.

З огляду на важливість і наукову цінність наявних доробок, необхідно констатувати відсутність у вітчизняній науці державного управління цілісного, комплексного дослідження питання механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів зважаючи на сучасний стан безпекових викликів в Україні, що зумовило актуальність даної теми для дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконане відповідно до теми наукової роботи Міжрегіональної Академії управління персоналом: «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (ДР 0121U110533)" (довідка № 1822/1 від 28 травня 2025 р.). Внесок здобувачки полягає у розробці пропозицій щодо розвитку соціально-економічного потенціалу регіонів в Україні.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування підходів та розроблення науково-практичних пропозицій щодо механізмів публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні в умовах безпекових викликів. Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такий комплекс *завдань:*

– проаналізувати понятійний апарат публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів;

– сформувати та обґрунтувати підхід до визначення механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в аспекті безпекових викликів;

– дослідити сучасний стан соціально-економічного розвитку регіонів України зважаючи на безпекові виклики;

– охарактеризувати механізми публічного управління соціально-економічним розвитком та виокремити їх проблеми та обмеження в умовах безпекових викликів;

– дослідити міжнародний досвід публічного управління соціально-економічних розвитком регіонів та напрями його застосування в Україні в умовах безпекових викликів;

– сформувати пропозиції щодо напрямів удосконалення механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в контексті безпекових викликів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у процесах публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів України, що здійснюються з урахуванням безпекових викликів.

Предмет дослідження – механізми публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні в умовах безпекових викликів.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є загальноприйняті наукові методи фундаментальної, загальнонаукової та конкретно-наукової методології пізнання досліджуваних процесів і явищ. Дослідження ґрунтувалося на логіко-діалектичному методі пізнання, на базі якого було розкрито сутність дефініцій «соціально-економічний розвиток регіонів», «публічне управління соціально-економічним розвитком регіонів», «соціально-економічний потенціал регіону», «механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів» (підрозділи 1.1; 1.2; 1.3.). Методи системного аналізу та синтезу, порівняння, систематизації забезпечили визначення взаємозв'язків між компонентами теоретичної моделі

механізму публічного управління (підрозділ 3.2) та систематизацію ключових проблем та обмежень існуючих механізмів публічного управління в умовах безпекових викликів (підрозділ 2.3.), а також наукових підходів до понятійного поля дослідження (підрозділи 1.1; 1.2; 1.3). Застосування міждисциплінарного підходу надало змогу комплексно розглянути нормативно-правові основи, інституційну компоненту публічного управління регіональним розвитком, обґрунтувати сучасний соціально-економічний розвиток регіонів (підрозділи 2.1; 2.2), а також міжнародний досвід публічного управління в досліджуваній сфері, виокремлення потреб його впровадження в Україні (підрозділ 3.1). Системний підхід було застосовано при розробленні та обґрунтування сучасних напрямів удосконалення механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в Україні в умовах безпекових викликів (підрозділи 3.2; 3.3).

Емпіричну та фактологічну базу дослідження склали нормативно-правові акти, статистичні дані, матеріали вітчизняної і зарубіжної практики публічного управління, періодичні видання, матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дисертаційній роботі запропоновані науково обґрунтовані напрями механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в контексті сучасних безпекових викликів, зокрема:

уперше:

– запропоновано комплексний адаптивний механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів, що охоплює багатокомпонентні адаптивні управлінські інструменти та безпекові рішення, спрямовані на інноваційний розвиток та підвищення життєдіяльності регіонів;

– розроблено модель стратегічної інтеграції управління безпековими викликами, яка ґрунтується на синтезі стратегічного планування та стратегічного управління, розглядаючи їх як нерозривно доповнюючи компоненти та взаємодіючі етапи єдиного циклу (стратегічний аналіз та діагностика, безпековий аудит; формування адаптивних стратегічних цілей та

пріоритетів; розроблення комплексних стратегій та планів дій; впровадження та міжвідомчої координації; моніторинг, оцінка та адаптивне коригування). Інтегрована модель акцентує на циклічній, безперервній спрямованості процесів, та дозоляє механізму публічного управління постійно адаптуватися до викликів з огляду на власний та зарубіжний досвід, забезпечуючи стійкість соціально-економічного розвитку регіонів навіть в умовах безпекових викликів;

удосконалено:

– особливості підвищення ефективності та стійкості українських регіонів, притаманних зарубіжним державам, шляхом концентрації стратегічного передбачення та територіальному форсайті; забезпеченні доступу до основних державних послуг та інфраструктури; підвищення продуктивності та конкурентоспроможності регіонів; оптимізація якості системи багаторівневого управління та зміцнення потенціалу; адаптація навичок та можливостей працевлаштування на регіональних ринках праці;

– механізм стратегічного планування шляхом розробки та впровадження сучасної Інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування регіональної безпеки, що має концентруватися на майбутньому стратегічному плануванні, надаючи інструменти розробки та моніторингу реалізації безпекових стратегій на рівні регіонів. Ключові вектори функціоналу інструменту передбачають безперервний збір та оцінку даних щодо потенційних загроз; механізми підтримки та раціоналізації стратегічного планування; системний аналіз та розробка прогнозів; сприяння дієвій комунікації та координації;

набули подальшого розвитку:

− понятійний апарат у галузі публічного управління та адміністрування шляхом уточненню понять, зокрема сформульовано авторське визначення поняття *«соціально-економічний розвиток регіонів»* як складний та багатогранний процес, що являє собою динамічні якісні й кількісні зміни в соціальній та економічній сферах життєдіяльності регіону, спрямований на зростання добробуту населення, підвищення якості життя населення,

збалансований розвиток території, раціональне використання ресурсів і зростання конкурентоздатності регіону; *«публічне управління соціально-економічним розвитком регіонів»* як цілеспрямовану, скоординовану діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, що охоплює розробку й реалізацію стратегій, програм, використання інструментів регулювання, фінансового забезпечення, інформаційної підтримки, контролю із метою стимулювання позитивних якісних та кількісних змін у соціальній та економічній сферах регіону, підвищення рівня життя населення та забезпечення сталого розвитку територій в інтересах суспільства; «*соціально-економічний потенціал регіону»* як складну, динамічну, інтегровану категорію, яка відображає сукупність наявних та потенційних ресурсів, можливостей та умов території, ефективне використання яких може забезпечити стале економічного зростання, підвищення рівня життя населення, зміцнення соціальної стабільності та підвищення конкурентоздатності в межах певної території розвитку; *«механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів»* як інтегровану систему інструментів, засобів, стимулів та методів, які застосовуються суб'єктами публічного управління для досягнення стратегічно важливих цілей розвитку, задоволення суспільних потреб і безпеки регіонів;

– теоретичні підходи до структурування соціально-економічного потенціалу шляхом застосування трирівневої класифікації: перший рівень – функціональний (природно-ресурсний потенціал, демографічний потенціал, трудовий потенціал, виробничий потенціал, соціально-інфраструктурний потенціал, бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал, науково-інноваційний потенціал); другий рівень – за сферами впливу (людський капітал, матеріальний капітал, інституційний капітал); третій рівень – за ступенем керованості та впливу (внутрішні керовані фактори, зовнішні частково керовані фактори, зовнішні некеровані фактори);

– визначення та характеристика напрямів в умовах безпекових забезпечення повноцінного функціонування правочинних місцевих органів влади; адаптація програмних документів регіонального розвитку до цілей

відповідного регіону; розв’язання проблем регіональних диспропорцій; системний підхід щодо відновлення влади на місцях (відкритість, підзвітність, залучення громадян); адаптивне оновлення моделі врядування, що реагує на демографічні зміни, зростаючі потреби населення та безпекові загрози; посилення взаємодії між цивільними та військовими відомствами; удосконалення антикризового реагування; реалізація системних реформ, що охоплюють боротьбу з корупцією; посилення прозорості в діяльності органів влади та розвиток професійного потенціалу публічного управління;

− узагальнення науково-практичних підходів щодо розроблення та запровадження дієвих стратегій раннього відновлення, довготермінових рішень щодо внутрішнього переміщення, необхідність адаптації соціальної сфери, ринку праці, освіти щодо підтримки як біженців, так і внутрішньо переміщених осіб.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх актуальністю, новизною та сформульованими висновками. Цінність положень дисертації полягає в тому, що вони є певним внеском у поглиблене вивчення проблем не тільки публічного управління соціально-економічним регіональним розвитком, а й питань, пов’язаних з подальшим розвитком держави загалом в контексті сучасних безпекових загроз.

Окремі положення дисертаційної роботи використано в практичній діяльності:

- народного депутата України Анни Скороход (довідка №299д9/9-2025/155525 від 05 липня 2025 р.);

- Ружинської селищної ради Бердичівського району Житомирської області (довідка №02-32/02/665 від 27 червня 2025 р.).

Результати дослідження також можуть бути використані у процесі викладання курсів «Державний розвиток», «Публічна політика», «Публічне адміністрування», а також у процесі практичного вдосконалення систем публічного управління.

Особистий внесок здобувача. Теоретичні положення і розробки в рамках дослідження, зокрема ті, що характеризують його наукову новизну та практичне значення результатів, отримані здобувачкою особисто.

Апробація результатів дисертації. Отримані результати, висновки та пропозиції наукового дослідження доповідались й обговорювались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема на: II Міжнародній науково-практичній конференції "Інноваційні методи управління економікою в умовах цифровізації бізнесу", Всеукраїнській науково-практична конференції «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану», VII Міжнародній науково-практичній конференції "Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності" та ін.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 11 наукових працях, зокрема в: 5 статтях в наукових фахових виданнях України та інших держав з напряму, з якого підготовлено дисертацію (у тому числі: 1 – у виданнях іноземних держав, 4 − у друкованих фахових виданнях України з державного управління); 6 тезах за матеріалами науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації – 248 сторінок. Обсяг основного тексту становить 221 сторінок. Робота містить 23 рисунки, 4 таблиці та список використаних джерел налічує 173 найменування, у тому числі 12 – іноземними мовами.

Розділ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

1.1 Понятійне поле публічного управління сфери соціально-економічного розвитку регіонів

Сьогодні комплексне дослідження розвитку регіонів є важливим, оскільки необхідно забезпечити збалансований розвиток різних територій країни відповідно до вимог сталого розвитку шляхом оптимального використання їхніх ресурсів.

Успіх трансформаційних процесів у країні, мета яких полягає в підвищенні життєвого рівня населення і покращення соціально-економічної сфери, значною мірою обумовлений ефективністю економічного зростання регіонів, розширенням їхньої економічної автономії та посиленням їхньої самостійної організації. Ключем до успішних загальнодержавних перетворень є процвітання кожного регіону, яке також є прямим наслідком ефективної управлінської діяльності державної влади та місцевого самоврядування.

Державні управлінські дії, направлені на ефективні трансформаційні зміни, базуються на об’єктивній необхідності перетворень на рівні територій. Виходячи з цього, першорядну увагу варто приділити регіону як вихідній точці й засаді позитивних змін в суспільстві. Саме регіональний рівень є тією ареною, на якій державно-управлінські органи повинні активно діяти, аби забезпечити незворотність розвитку українських регіонів.

Формування цілісного уявлення про публічне управління сферою соціально-економічного розвитку регіонів вимагає аналізу його понятійного поля, що інтегрує знання із теорії державного управління, регіональної економіки, соціології, а також інших суміжних дисциплін. Зокрема, окремі аспекти досліджуваного явища ставали предметом дослідження таких

науковців як Т.Безверхнюк [51], О.Білик, У.Лукашевська [7], О.Бобровська , Д.Бондаренко [8], Т.Бут [14], В.Вакуленко [135], Г.Возняк [16], О.Войтик [18], Л.Гармідер [22], І.Дегтярьова [135], А.Диганова [44], Ю.Дронь [47], І.Івано ва, О.Толстанов [60], Д.Карамишев [135], М.Кармазіна [64], О.Кіфоренко [65; 66], О.Коврига [68; 69], С.Корнієвський [73], Ю.Костюніна [74; 75], А.Кузнецов [82], О.Лашук [83], А.Лелеченко [84; 85], Н.Ліба, Л.Ющик [88], Т.Мірзо єва, О.Томашевська [96], О.Музиченко-Козловська [99], Н.Павлішина [108], М.Пашкевич [111], Д.Пузаков [136], Т.Савченко, О.Ніколюк, Р.Конкін [139], С.Тульчинська [147], І.Тютюнник [148], Ю.Чорій [157], С.Юрійчук [160] та ін.

Різноманітні підходи до визначення сутності «регіон», що виявлені в процесі дослідження, підкреслили його багатогранність та зумовили необхідність щодо його подальшого уточнення та узагальнення.

Саме тому актуальність наукового дослідження, що має на меті з'ясування сутності «регіон» та визначення його особливостей як цілісної системи, є беззаперечним. Оскільки саме якісні наукові результати стануть підґрунтям для ефективного регіонального соціально-економічного розвитку в Україні.

Дослідження наукових праць та чинної правової бази щодо розвитку регіонів України виявило істотні розбіжності в розумінні сутності цього поняття, а також у формулюванні мети та завдань регіональної політики. Додатковою складністю є відсутність однозначного розуміння первинного терміну «регіон», а також інших важливих аспектів регіонального розвитку.

У тлумачному словнику з української мови слово «регіон» визначено як певна територіальна одиниця (район, область, зона), яка вирізняється серед інших таких же одиниць специфічними особливостями (економічними, географічними тощо) [15, с.1206].

Європейське бачення визначає регіон як елемент демократії, самовизначення, децентралізації [64, с.7].

Відрізняється регіон від інших регіонів сукупністю природничих і історично сформованих, доволі стійких соціальних, національних та економічних особливостей. Типовою ознакою регіону вважається його цілісність, у якій поєднуються матеріальні багатства та природні ресурси, а також соціальні умови задля життя людей. На етапі реформування економічних відносин ключовий акцент має бути сконцентрований на регіональну політику України, що б передбачала створення економічних, організаційних та правових умов щодо гарантування стабільного розвитку в усіх регіонах країни [96, с.50].

Соціально-економічне сутнісне наповнення регіону ідентифікує регіон як територію, яка є самостійною територіальною системою, із властивими лише їй виробництвом, розподілом, обміном, а також споживанням матеріальних благ, послуг. За цих обставин регіон водночас є компонентом країни (підсистемою) із зовнішніми/внутрішніми зв'язками, проте представляє собою систему зі внутрішнім механізмом відтворення, що має, поміж системних властивостей: цілісність, територію, господарську єдність, зв'язок із державним комплексом; окрім цього й характерні особливості, власні регіональні умови щодо відтворення валового суспільного продукту, робочої сили, головних фондів, формування доходів населення і їхнього товарного забезпечення, розподілу регіональних трудових ресурсів, джерел капіталовкладень і витрат на забезпечення невиробничої сфери із лише тільки їй властивими виробничо-господарчими, а також історично-культурними традиціями [96, с.49].

Серед вчених-економістів найчастіше домінуючим є чотири парадигми регіону:

1) регіон → квазідержава, що характеризується як відносно відособлена підсистема держави та державна економіки. Співпраця між центральною та регіональною владою, а також різні види економічних зв'язків між регіонами забезпечують роботу економіки в різних регіонах в рамках загальнодержавної економічної системи;

2) регіон → квазікорпорація, що вважається великим об’єктом власності (регіональної/муніципальної) та економічної діяльності. В цій ролі регіони

постають учасниками суперництва на ринках послуг, капіталу, товарів. Регіон як економічний суб'єкт вступає у складну та багатогранну взаємодію як із національними, так і з транснаціональними корпораціями. Ця взаємодія може мати значний вплив на економічний розвиток регіону, його соціальну сферу й навколишнє середовище.

3) регіон → ринок (ринковий ареал), що фокусується на загальних умовах економічної діяльності, а також особливостях регіональних ринків різних послуг/товарів, кредитно-фінансових ресурсів, праці, інформації, цінних паперів, знань та ні.;

4) регіон → соціум на перший план висуває відтворення соціального життя (населення та трудових ресурсів, охорони здоров'я й освіти, навколишнього середовища, культури й ін.) [85].

Під регіоном України пропоновано розуміти об'єднану спільною програмою діяльності частину території як відповідну збалансовану цілісну систему, яка на постійній основі розвивається на засадах спільності щодо стійких, та водночас таких, що її відрізняють від інших територій, соціально-економічних, політико-адміністративних, природно-географічних, національно-культурних, демографічних, історичних, а також інших характерних ознак. Регіон представляє собою єдність матеріального (створеного людиною) природного й соціального середовища. Відповідно, регіональна цілісність зумовлює територіальну (просторову) цілісність, збалансованість, неподільність їх частин, яка вважається закономірною засадою раціонального розвитку відповідної території [47].

Варто відзначити, що дослідники, які застосовують природно-ресурсний і культурно-історичний підходи, тлумачення терміну регіон надають на засадах природно-ресурсного, соціально-етнографічного й культурно-історичного потенціалів [73, с.17].

В рамках структурно-функціонального аналізу регіон визначається через спільність господарських функцій та характерні риси розвитку його окремих економічних сфер.

Відповідно представляються наступні підходи до розуміння регіону, зокрема як: а) територіально-просторове утворення з власним інститутом управління економікою регіону (організаційно-управлінський підхід); б) складова частина системи більш високого рівня → загальнодержавного (системний підхід); в) еколого-соціально-економічне виокремлення територій в регіони (інтегральний підхід); г) використання соціально-економічних, фізико-географічних, політико-правових та інших критеріїв для визначення регіонів (комплексний підхід). Компонування декількох підходів має місце в період застосування змішаного підходу [73, с.17].

Аналіз різних підходів до тлумачення соціально-економічної сутності «регіон» надає змогу відзначити наступні аспекти:

- регіон являє собою своєрідну соціально-економічну категорію, що постає як відповідна територія країни, частина народно-господарського комплексу країни та як відділена підсистема функціональна суспільства, у якій відбувається відповідний цикл відтворення;
- регіон вважається цілісним соціально-економічним організмом, що впроваджує у собі систему відносин з приводу гарантування відтворювальних процесів в межах конкретної території; соціальна його природа ідентифікується характером ставлення працівників щодо засобів виробництва, а також їх взаємодією як власників;
- кожен регіон представляється відкритою соціально-економічною системою, ключовою функцією якої вбачається наявне максимальне виробництво матеріальних благ, послуг щодо задоволення зростаючих потреб не лише своєї території, проте й інших соціальних, економічних систем (держави, інших країн тощо) [96, с.49-50].

Таким чином, регіон є не лише підсистемою національної економіки, проте і певною мірою автономною його частиною зі замкнутим циклом відтворення, специфічними виявами фази відтворення та відмінним протіканням процесів розвитку [147].

О.Войтик розглядаючи сутність поняття «регіон» наголошує, що воно є територіальним утворенням, яке: по-перше, існувати може як на рівні однієї держави, так й діяти на території декількох держав; по-друге, об'єктивно потребує існування особливої системи державного управління, що зумовлене забезпечувати його функціонування в векторі його ефективного розвитку; по-третє, вважається багатоаспектним поняттям, що розцінювати можна як відповідну систему зі внутрішніми закономірностями її розвитку [18, с.81].

На думку вищевказаного автора, регіон є цілісною системою, якій властиві своя власна культура й історія, структура та функції, умови життя населення, зв'язки з зовнішнім середовищем, а також інші характерні особливості, що виокремлюють регіон серед інших територіальних утворень як усередині держави, так й на міждержавному рівні. Дослідник акцентує, що регіон містить великі розміри території та складну систему управління процесами, що здійснюються у ньому, а також ієрархічність владно-управлінської структури; в регіоні проживає суттєва частина населення країни, що зайнята в регіональному й загальнодержавному виробництві. З огляду на зазначене, систему регіону необхідно досліджувати та інтерпретувати спільно зі всіма елементами, що її утворюють, а також входять до складу даної системи, себто утворюють в державі цілісний регіональний господарський комплекс [18, с.82].

Існує чітка залежність між науковою галуззю дослідника та змістовним наповненнями, яке він надає дефініції «регіон». У науковому дискурсі щодо даної категорії спостерігається тяжіння до економічного трактування, що пов'язано з тим, що більшість ключових дослідників є фахівцями в галузі економіки. Вчені розглядають регіон через призму його економічних особливостей та концептуалізують його як економічну одиницю.

Вважаємо, що подібне трактування істотно обмежує розуміння регіону як комплексної системи, що потребує всебічного вивчення її підсистем та елементів. З огляду на сучасні реалії, регіони перестають бути лише об'єктами впливу, стаючи активним учасниками управлінських процесів зі складними

внутрішніми та зовнішніми зв'язками, що спричиняє зміну парадигми розуміння регіону від економічної до публічно-управлінської площини.

Серед представників державно-управлінського підходу сутність поняття «регіон» (від лат. region – область, район) розглядається наступним чином:

цілісне природно-територіальне чи/або природно-соціальне об'єктивне утворення, в рамках якого здійснюється взаємодія та взаєморозвиток всіх соціально-економічних і природних об'єктів та процесів, відповідно ареал якого окреслюється у відповідності до певних цілей – економічних, демографічних, природних та ін. [51, с.612];

політико-адміністративне суб'єктивне утворення, в рамках якого усі процеси не можуть здійснюватися без узгодженої чиєїсь координації й управління – одиниця адміністративно-територіального поділу держави (Т.Безверхнюк) [51, с.612];

територія, яка вирізняється серед інших територій специфічними характеристиками; відповідно в Україні – це область, територія Автономної Республіки Крим, міст Києва й Севастополя (І.Дегтярьова) [, с.152].

Регіон як об'єкт державного управління – головна складова частина державного територіального устрою держави, яка окреслена державною єдиною політикою регіоналізму й має відповідну організаційно-функціональну відокремленість, соціально-економічну самодостатність, цілісність, власну серцевину – регіональний центр, систему органів публічної влади, свій власний бюджет та неодмінно вирізняється присутність своєрідної свідомості регіональної спільноти [51, с.612].

Таким чином, у наведених визначеннях фахівців з державного управління використовується інтегрований підхід, який поєднує у собі кілька попередньо розглянутих методологій, включаючи системну та управлінську. Можна констатувати, що в дефініції «регіон» прослідковуються елементи, що пов'язані з структурами публічного управління та застосовуванням владних компетенцій.

І.Іванова та О.Толстанов [60, с.104] відзначають, що регіон представляє собою систему, яка динамічно розвивається і проходить відповідні стадії свого

розвитку та може бути ідентифікований з живим організмом, де природно-ресурсна основа представляє собою його генетичну засаду, інфраструктура та зв'язок і його фізичний розвиток, відповідно, інноваційний сектор економіки відповідає його інтелекту.

Все означене надає можливість облегшити класифікацію регіонів за різними виробничо-економічними детермінантами та аналізувати проблеми, які з'являються із цієї живої системи. Конкурентоспроможність та життєдіяльність регіону в значній мірі залежать від ресурсного забезпечення, яке викликає потребу чіткого контролю та вчасне виявлення проблем, що зв'язане з неефективним використанням ресурсів, їх виснаженням чи ж загрозами, які з'являються в зовнішньому середовищі та впливають на їх експлуатацію [60, с.104].

Ряд дослідників [139, с.156] наголошують на тому, що регіон – це набагато більше, аніж просто географічна одиниця на мапі; його варто вважати складною системою, що в собі несе динаміку розвитку та проходить через різні етапи, які подібні на життєвий цикл живого організму. Ці науковці відзначають, що зіставляючи регіон із живою істотою, розглядати можна його природно-ресурсний базис як генетичну засаду, що надає йому свої виняткові риси й характер. Дані ресурси формують фундамент задля економічного розвитку й життєдіяльності регіону, за аналогією генетичному коду у живих організмах.

Під поняттям «регіон» в сучасних національних умовах, на думку С.Корнієвського [73, с.17], слід розуміти системне утворення у рамках адміністративно-територіальної одиниці субнаціонального рівня, що в собі поєднує політичну (управлінську), соціальну, економічну та екологічну підсистеми й визначається як зовнішнім впливом на її елементи в формі державної політики регіонального розвитку, так, відповідно, й внутрішнім впливом в форматі рішень місцевих органів влади.

Регіон, згідно з дослідженням О.Лашук [83, с.98], розглядається як відкрита, складна, цілісна та специфічна система, на яку вливають фактор внутрішнього середовища, порушуючи тим самим рівновагу та цілісність, і

фактори зовнішнього (органи державної влади та органи й органи місцевого самоврядування, а також інші регіональні системи управління). Даний вплив змінює принципи й механізми управління, що склалися, тому з'являється необхідність щодо розробки нових способів взаємодії між елементами системи.

А.Диганова визначає дефініцію «регіон» як цілісну частину території, яка характеризується своєрідним економіко-географічним положенням, особливими природно-кліматичними умовами й ресурсами, специфічною національно-культурною самобутністю, й також наявністю науково-технічного та виробничого потенціалу, адміністративно-політичною системою управління, що направлена на підвищення добробуту населення і стимулювання соціально-економічного розвитку країни [44, с.7].

На думку О.Лашук, регіон, як суб'єкт економічної діяльності детермінується як територія, як характеризується спільністю соціально-економічних, політичних і географічних детермінант, має свої територіальні особливості, свою власну специфіку, де складаються своєрідні соціальні та економічні умови [83, с.98].

Таким чином, концепція регіону є досить умовною і загальною, а його конкретне визначення та змістовне розуміння здійснюється шляхом виокремлення певних видів регіонів.

Поміж тим, окрім регіону об'єктами соціально-економічної політики на місцях можуть також бути й інші типи територій ⇨ макрорегіон, мікрорегіон або територіальна громада, що визначаються сукупністю спільних соціальних, економічних, екологічних, просторових а також безпекових й інших особливостей [99, с.9-10].

Під макрорегіоном визначається частина території України в складі кількох регіонів або їх частин, що об'єднані за спільними ознаками, яким властиві спільні проблеми розвитку, в раках якої втілюються спеціальні щодо цієї території програми регіонального розвитку [135, с.83].

Мікрорегіон вважається частиною території регіону, яка характеризується територіальною цілісністю й особливостями розвитку, в рамках якої

втілюються спеціальні щодо цієї території проєкти регіонального розвитку [135, с.89].

Варто відзначити, що ці поняття подібним чином тлумачиться і в національному законодавстві [119].

Систематичне опрацювання наявних підходів стосовно розкриття змісту поняття «регіон» засвідчила, що, дивлячись на значний масив здійснених з приводу дослідження змісту даного поняття, поміж науковців відсутня єдність про тлумачення даної дефініції. Оглядаючи підходи та відповідні їм визначення терміну «регіон», як зауважує Н.Ліба та Л.Ющик, ключовим недоліком більшості з них вважається те, що кожен підхід характеризує досліджувану дефініцію тільки з однієї точки зору. Автори відмічають, що у наявних соціально-економічних обставинах із врахуванням основ концепції стійкого розвитку найбільш всеосяжним та перспективним підходом відносно визначення терміну «регіон» є системний підхід, у аспекті якого регіон вивчається як єдина природно-соціально-економічна система [88, с.13].

Розглянемо підходи до визначення даного поняття в національному законодавстві. Зокрема, в Законі України «Про засади державної регіональної політики» [119] «регіон» визначено як «Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь».

Відповідно до наказу Державної служби статистики України від 18 липня 2024 року № 189 [144] територіальні одиниці сформовані на засадах наявних адміністративно-територіальних одиниць України (адміністративні одиниці), зокрема: Автономна Республіка Крим, області, міста Київ і Севастополь (регіони); райони Автономної Республіки Крим та областей (райони).

Згідно вищевказаного документу NUTS-UA2 вважаються адміністративні одиниці «регіони». Відповідно, середній розмір адміністративних одиниць «регіони» за кількістю населення перебуває в межах порогових значень рівня NUTS2: від 800 тис. до 3 млн осіб (відповідно до пункту 2 статті 3 Регламенту (ЄС) № 1059/2003). Згідно даного документу до NUTS-UA2 включено наступні області: Полтавська, Сумська, Харківська, Чернігівська, Донецька, Луганська,

Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Херсонська, Автономна Республіка Крим, м. Севастополь, Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Київська, Черкаська, м. Київ, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька, Волинська, Житомирська, Рівненська.

Можемо резюмувати, що хоча нині поняття «регіон» активно використовується у багатьох нормативно-правових, а також політичних документах його зміст не має чіткого визначення.

Отже, регіон являє собою територію, що має характерний набір ознак, внутрішню єдність та взаємопов'язаність своїх компонентів. Під регіонами в Україні вважається адміністративно-територіальна одиниця (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ і Севастополь), що вирізняються природно-географічними умовами, економічним розвитком, соціальними особливостями, господарською організацією та факторами, що обмежують її виробничий потенціал. З огляду на зазначене поняття «регіон» в Україні слід вважати ширшим аніж просто адміністративно-територіальна одиниця. Воно охоплює території, що мають спільні природні, історичко-культурні, економічні, чи соціальні ознаки, які визначають їхню відповідну цілісність і відмінність від інших частин держави.

Саме нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів не лише спонукає до детальнішого дослідження даного явища, проте і зумовлю підвищений інтерес наукової спільноти. Розглядаючи дану проблему науковці акцентують на складній структурній природі регіону та застосовують різні підходи (системний, процесний, комплексний). Для всебічного розуміння дефініції «регіон» вони застосовують ідентифікаційний підхід, що надає можливість аналізувати його з різних ракурсів, зокрема економічного, державно-управлінського (державного і регіонального) та інших релевантних.

Із ціллю розв'язання проблеми комплексного регіонального вирівнювання, як наголошує М.Пашкевич [111, с.35], доцільно також доповнити існуючу класифікацію регіональних відмінностей щодо розвитку новими ознаками, аби врахувати нові детермінанти глобального економічного

середовища й економічної системної динаміки в період ухвалення управлінських рішень стосовно попередження появи депресивного стану просторового розвитку.

Отже, варто акцентувати на наступних аспектах:

- такі дефініції як «регіон», «регіональна система» і «територія» досить часто ідентифікують, разом з тим неодмінно підкреслюють на адміністративній компоненті;
- немає загальноприйнятого визначення поняття «регіон» і соціально-економічних процесів, які здійснюються у ньому;
- регіон є підсистемою соціально-економічної системи держави, що, зі однієї сторони, гарантує збереження автономності інтересів окремих регіонів, із другої, – зацікавлена в досягненні загальнонаціональних стратегічних цілей розвитку держави;
- специфіка регіону й автономність його інтересів окреслюється економічними, політичними, географічними, соціально-культурними й іншими особливостями, що впливають на соціально-економічні процеси;
- регіон слід розглядати як поліструктурну систему з безліччю стійких взаємозв’язків між економічними утвореннями одного рангу, які, в свою чергу, окреслюють існування порядку вищого рангу;
- багатозначність дефініції «регіон» зумовила різноманітність підходів щодо їх класифікації;
- регіон як самоорганізована, самодостатня система має на основі активізацію внутрішнього економічного потенціалу гарантувати самостійно свій розвиток [16, с.36-37].

Зважаючи на тему нашого дослідження доцільно здійснити аналіз поняття «розвиток». У енциклопедичному словнику з державного управління дана дефініція характеризується як незворотна, спрямована закономірна зміна матеріальних й ідеальних об’єктів, внаслідок чого з'являється їх новий якісний стан. Також розвиток визначено як категорію діалектики, яка пов’язана з

єдністю і боротьбою протилежностей, відповідно суспільний прояв яких визначає суть ключових механізмів державного управління [51, с.625].

Поняття «розвиток» віддзеркалює процес та результат кількісних й якісних змін; незмінно має спрямованість, окреслену метою чи системою цілей. У разі коли дана спрямованість позитивна, розвиток повинен визначається як прогрес, а коли негативна – регрес або навіть депресія. З огляду на сутність поняття «розвиток» відзначається, що й розвиток регіонів здійснюється в відповідності щодо певної мети. У цілому даною метою є зміни в соціальній складовій, економіці та промисловості [108, с.35].

Досліджуючи соціально-економічний розвиток регіону Т.Бут пропонує під дефініцією «розвиток» розуміти процес сукупних змін в соціально-економічній системі регіону, що направлений на його перехід до нового якісно/кількісного стану під дією факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, діючих в просторі й часі [14, с.21].

Зазначена дослідниця [14, с.21] пропонує систематизувати ознаки розвитку таким чином:

вид розвитку (соціальний, економічний, науково-технічний);

темп розвитку (еволюційний, революційний, поступальний, прискорений);

етап розвитку (зародження, зростання, функціонування, згасання);

об’єкт розвитку (підприємство, галузь, регіон, країна);

суб’єкт розвитку (трудові ресурси). Вихідними положеннями означеної систематизації постають соціально-економічні й регіональні особливості.

Логічним та послідовним далі вбачається дослідження розуміння термінології регіонального розвитку. Відповідно, в нормативно-правову акті [119] регіональний розвиток визначено як процес економічних, соціальних, гуманітарних, екологічних й інших позитивних змін в регіонах.

Під регіональним розвитком Г.Возняк пропонує розуміти процес нагромадження позитивних, закономірних і незворотних змін (представляється комплекс показників соціально-економічного стану, структури економіки та

інше), що зумовлюють до зростання рівня життя населення у довготерміновій перспективі. Бачення автора відносно розвитку регіонів наступне: по-перше, напрям розвитку регіону повинен бути зорієнтований на зниження дотаційності й забезпечення саморозвитку регіону через активізацію внутрішніх потенційних можливостей; по-друге, розвиток регіону, як стратегічна мета державної регіональної політики, продиктована не лише економічним зростанням, однак, у значній межі, й державною бюджетною політикою; по-третє, сучасна політика регіонального розвитку повинна ґрунтуватися на системі поглядів, що б брала до уваги інтереси регіонів, надбання міжсекторного співробітництва, децентралізацію влади, а також збалансованість (економічну, соціальну, бюджетну, політичну) [16, с.41].

Подальше наукове визнання цих положень створює підґрунтя для розуміння під регіональним розвитком такого процесу змін в екологічній, соціальній, управлінській та економічній підсистемах регіонального системного утворення, що скерований на позитивну динаміку параметрів рівня та якості життя населення на засадах збалансованого відтворення потенціалів регіону [73, с.22].

О.Лашук регіональний розвиток визначено як розвиток соціально-економічної територіальної системи в просторі, що поруч з просторовим розвитком цілісної системи теж включає комплексний розвиток її соціально-економічних територіальних підсистем. Згідно з цим, регіональне управління повинне розумітися як управління просторовим розвитком світу, наднаціональних територіальних формувань, держави чи(або) регіонів субнаціонального рівня як цілісними соціально-економічними комплексами та їх підсистемами [83, с.98].

Нині набув поширення інтегрований підхід стосовно формування та втілення державної регіональної політики, що стосується й України, що прогнозує комбінацію наступних компонентів:

✓секторальної (галузевої) ⇨ зростання рівня конкурентоспроможності регіонів через вдосконалення та диверсифікації структури економіки,

гарантування продуктивної спеціалізації регіонів із першорядним застосуванням власного ресурсного потенціалу;

✓територіальної (просторової) ⇨ забезпечення рівномірного й збалансованого розвитку територій, активізація міжрегіонального співробітництва, стримування зростання соціально-економічних диспропорцій через формування «точок зростання», підсилення місцевої економічної ініціативи й утвердження потенціалу сільської місцевості, гарантування соціально-економічної єдності, а також рівномірності розвитку регіонів із ціллю створення рівних умов щодо розвитку людини;

✓управлінської ⇨ використання уніфікованих підходів стосовно формування та втілення політики регіонального розвитку, утворення єдиної системи стратегічного прогнозування і планування розвитку країни та регіонів, підвищення ефективності системи територіальної організації влади [120].

На сьогодні в Україні спостерігається перехідна модель державного управління, проте є розуміння з приводу необхідності щодо перерозподілу повноважень влади згори донизу, іншими словами на регіональний рівень, органам місцевого самоврядування, та ухвалено відповідне рішення стосовно ініціювання цих змін. Беручи до уваги зазначене, децентралізація розглядається як відповідний процес одержання владних повноважень органами місцевого самоврядування сукупно з новими функціями та ресурсами, а її ключовий аспект полягає в перерозподілі функцій та повноважень єдиної державної влади поміж її певними органами з однієї сторони та місцевого самоврядування – із іншої [цит. за: 68].

Відповідно, в регіональному управлінні системний підхід є цінним інструментом, який дозволяє ідентифікувати критично важливі змінні та обмеження в їхньому взаємозв’язку в процесах діяльності різних структурних одиниць регіональної економіки, а також створити організаційні рішення, що забезпечують переваги як для складових частин, так і для всієї частини.

Поняття «соціально-економічний розвиток регіону» для кращого розуміння його змісту доцільно розглядати через призму розмежування двох його складових – соціального розвиту й економічного розвитку.

Спектр функцій, що виконують органи публічного управління регіонів, досить широкий: економічні, соціальні, політичні, культурні, духовні функції тощо. Дефініція «економічний» охоплює усі сфери суспільних відносин, зв'язаних з процесами матеріального виробництва, а також розподілом ресурсів та їхнім використанням, розподілом результатів та створенням матеріальних благ й напряму встановлює зміст та сферу економічних відносин у суспільстві. Таким чином, він може використовуватися й як термін, який окреслює забезпечення якісних планових результатів економічної діяльності, економічних відносин, а також економічного розвитку [8, с.25].

Економічний розвиток першорядно є процесом якісного вдосконалення усіх частин економічної системи, насамперед – процес змін, який визначається зростанням добробуту населення, зростанням його життєвого рівня і здебільшого направлений на покращення структури виробництва, зростання людського потенціалу та гармонізацію розподільчих відносин [14, с.22].

Соціальний розвиток, на думку Д.Карамишева [135, с.165], слід розуміти як незворотну направлену зміну суспільства, що зумовлює до появи нових суспільних відносин та інститутів, цінностей і норм та визначається структурними зрушеннями якісного стану об'єкта й трансформацією його елементів, зв'язків.

Синтезуючи означені дві сфери, соціально-економічний розвиток у широкому тлумаченні вважається комплексним процесом, який направлений на гарантування сталого й інклюзивного розвитку, що ґрунтується на людських цінностях в потребує інтеграції соціальних та економічних заходів. Означене передбачає створення стійких соціальних інститутів й організацій, що враховують та захищають людські пріоритети й інтереси [157].

В широкому сенсі соціально-економічний розвиток вважається процесом підвищення рівня життя населення. Передусім, це збільшення кількості/якості

громадських та приватних благ (послуг, товарів, робіт), які надаються населенню, серед іншого й одержаних за умов взаємовигідного обміну з іншими територіями. Поміж тим, соціально-економічний розвиток пов'язаним може бути із збільшенням кількості та якості благ, які перебувають у обігу території щодо цілей більш високих рівнів територіальної організації влади (безоплатно). Приміром, перерозподіл фінансових коштів поміж територіями у міжбюджетних відносинах. Це означає, соціально-економічний розвиток може зумовлювати конфлікт поміж інтересами території та більш високих рівнів влади [136, с.143].

Будучи в Україні довгий період запроваджене централізоване управління виступало стримуючим фактором регіонального розвитку. Завдяки децентралізації було відновлено й пришвидшено своєчасне реагування регіонального управління та зміни зовнішнього та внутрішнього економічного середовища.

Дослідження теоретико-методологічних основ державного управління розвитком регіонів обумовлює виокремлення низки властивих ознак функціонування системи регіонального управління: 1) гнучкість, адаптивність та маневреність; 2) комплексність охоплення розв'язуваних проблем; 3) раціональна реалізація специфічного потенціалу; 4) ефективне використання нових інструментів менеджменту; 5) раціональна побудова організаційної структури, відмова від багатоступеневості й багатоланковості; 6) децентралізація управління і посилення горизонтальних зв'язків; 7) оперативне реагування на різні зміни у зовнішньому й внутрішньому середовищі; 8) активізація інноваційності, творчості, ініціативності; 9) стимулювання ділової активності, сприяння підприємництву; 10) впровадження стратегічного планування; 11) спроможність формування соціальної консолідації у регіональному співтоваристві [83, с.100].

Соціально-економічний розвиток взаємопов'язаний із такими близькими за змістом категоріями як регіональний розвиток і сталий регіональний розвиток. Поміж факторів, які впливають на процес якісного регіонального

розвитку виділено природно-ресурсні, організаційні, демографічні, соціально-економічні, політико-правові, екологічні, а також історичні, кадрові, технологічні тощо. До основних складових соціально-економічного розвитку належать: збільшення обсягів виробництва та доходів; зміни в суспільній свідомості; переміни в інституційній соціальній та адміністративній структурах суспільства; модифікація у традиціях та звичках. Дотична категорія сталого розвитку виражає втілення трьох взаємопов'язаних та взаємообумовлених цілей: 1) створення більш конкурентоспроможною, високоефективної та низьковитратної економіки; 2) підвищення життєвого рівня населення; 3) поліпшення екологічної ситуації [136, с.143-144].

Соціально-економічний розвиток регіону, як відзначає Ю.Чорій [157], є процесом системних і позитивно направлених змін соціально-економічних, техніко-економічних та організаційно-економічних параметрів функціонування регіону, відповідно за наслідками якого відзначається непохитне підвищення рівня/якості життя населення регіону.

В умовах розвитку інноваційної економіки інтерпретація означеного поняття, як вважає Т.Бут, є найбільш аргументованим за інноваційно-інвестиційним підходом. Відповідно до цього підходу авторка пропонує під «соціально-економічним розвитком регіону» визначити процес динамічних змін в соціально-економічній системі регіону, заснований на розвитку та інвестиційної активності, здійснювання на всіх етапах відтворювального процесу росту якості життєдіяльності населення регіону, через досягнення нового якісно/кількісного стану її елементів та зв'язків внаслідок дії факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, із ціллю гарантування сприятливих матеріальних й нематеріальних умов життєдіяльності жителів регіону [14, с.23].

Л.Гармідер під соціально-економічним розвитком регіону пропонує тлумачити зростання показників ефективності діяльності регіону у результаті якісних змін соціальних, економічних, управлінських, політичних та духовних сфер, із ціллю підвищення рівня життєдіяльності населення [22, с.55].

Під соціально-економічним розвитком регіону А.Кузнецов [82, с.197] пропонує розуміти якісні, закономірні зміни функціонуванні регіональної системи, які мають об'єктивний характер та зумовлюють виникнення нових форм зав'язків поміж соціально-економічними потребами та засобами їх задоволення.

Автор пропонує деталізацію вказаних положень, які становлять змістовне наповнення цього визначення: по-перше, під якісними змінами тлумачиться зміна не лише кількісних параметрів, які характеризують динаміку в розвитку окремих елементів системи, але й докорінну зміну структури, яка розкривається через взаємозв'язки між підсистемами та елементами всієї регіональної системи; по-друге, закономірні зміни, які відбуваються у рамках регіональної системи, характеризують внутрішню сутність процесів, визначають спрямованість та розкривають природу взаємодії окремих елементів регіональної системи між собою і зовнішнім оточенням; по-третє, об'єктивний характер змін щодо функціонування регіональної системи надає змогу розкрити двоєдину природу розвитку, адже мова йде про гармонійне поєднання організаційних впливів та процесів самоорганізації. Самоорганізацію пропоновано розуміти як встановлення «порядку» (синергетика) в рамках регіональної системи за рахунок погоджених дій елементів при відсутності організуючих впливів, які впорядковують структуру та впливають на функції її окремих елементів та підсистем; по-четверте, нові форми зав'язків між соціально-економічними потребами та засобами їх задоволення характеризують ключове протиріччя, яке зумовлює до розвитку регіональну систему. Дане протиріччя, як відмічає дослідник, «висвічує» комплекс взаємодій, що відбуваються всередині регіональної системи. Економічні та соціальні потреби змінюються постійно, тим самим зумовлюючи (породжуючи) нові форми їх задоволення [82, с.197-198].

Об'єктивний процес соціально-економічного розвитку регіону, з однієї сторони, визначається географічними, історичними, демографічними, ресурсними та іншими детермінантами. Натомість, з іншої сторони,

суб’єктивний характер цього процесу визначається управлінськими діями регіональних та державних органів управління. Значні розбіжності щодо регіонального розвитку зумовлені не лише вихідними позиціями цих регіонів, проте й їхніми специфічним рисами (географічним розташуванням, кількістю населення, обсягами виробництва), а також внеском в національний розвиток.

Під соціально-економічним розвитком регіону слід розуміти складний та багатогранний процес, що являє собою динамічні якісні та кількісні зміни в соціальній та економічній сферах життєдіяльності регіону, спрямований на зростання добробуту населення, підвищення якості життя населення, збалансований розвиток території, раціональне використання ресурсів та зростання конкурентоздатності регіону.

Управління розвитком регіону включати може наступні складники: (а) створення економічних, соціальних, політичних та культурних умов, потрібних задля виконання структурної та інституціональної трансформації суспільства; (б) дієві шляхи використання результатів прогресу на можливо ширших верстах населення; (в) координація процесів ухвалення рішень з приводу трансформації економіки регіонів [160, с.52-53].

Регіональне управління базується на внутрішньому розвитку елементів територіальної економіки, своєрідність якого полягає у об'єднанні всіх видів галузевого, міжгалузевого, програмно-цільового та усіх інших видів, що синтезовані до функції управління такого регіону. В теоретичному плані управління соціально-економічним розвитком регіону має віддзеркалювати цілісну й складну систему, що відзначається певними соціально-економічними процесами. Соціально-економічний розвитком регіону передбачає насичення його соціальними й економічними об'єктами, а також зв'язками. Що більше на відповідній території таких об'єктів та чим тісніше зв'язки поміж ними, тим в більшій мірі розвинутою чи освоєною є вона [160, с.53].

Ключовими напрямами соціально-економічного розвитку регіонів вважаються:

– соціальна й економічна згуртованість, що в себе включає валовий регіональний продукт на одну особу населення, загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, наявний дохід населення щодо розрахунку на одну особу населення;

– економічна ефективність, що визначається індексом промислової продукції, мірою реалізованої промислової продукції, індексом будівельної продукції будівництва, індексом споживчих цін та індексом обсягу сільськогосподарського виробництва;

– інвестиційно-інноваційний розвиток і зовнішньоекономічне співробітництво, яке вміщує у собі індекс й обсяг капітальних інвестицій, кількість і темп зростання обсягу прямих іноземних інвестицій, кількість реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, а також розмір експорту товарів на душу населення;

– фінансова самодостатність, що включає показники доходів місцевих бюджетів, а також динаміку їх зростання та капітальні видатки бюджетів;

– розвиток малого й середнього підприємництва, яке полягає в розрахунку показників кількості суб’єктів середнього й малого підприємництва в розрахунку на десять тисяч осіб наявного населення і частка обсягу реалізованої продукції відповідними суб’єктами господарювання;

– ефективність ринку праці, який в себе включає показники продуктивності праці та рівень безробіття і зайнятості населення, а також індекс реальної заробітної плати, сума заборгованості з виплат заробітної плати;

– розвиток інфраструктури визначити можна шляхом показників щільності автомобільних доріг загального користування із твердим покриттям державного значення у регіоні, частка сільських/міських домогосподарств, які доступ вдома мають до Інтернету й загальна площа житлового фонду тощо;

– відновлювальна енергетика й енергоефективність, як визначається показниками обсягу паливно-енергетичних ресурсів, що спожиті в регіоні;

рівень впровадження у зовнішньому освітлені населених пунктів регіону енергозберігаючих джерел світла тощо;

– доступність і якість послуг в сфері освіти;

– доступність і якість послуг в сфері охорони здоров'я;

– соціальний захист і безпека;

– раціональне природокористування і якість довкілля – показники, які аналізують обсяг викидів забруднюючих речовин, а також їх динаміку зростання/зменшення [22, с.55-56].

Розгляд дефініцій «управління» та «державне управління», «публічне адміністрування» і «публічне управління» засвідчує, що їх не слід вважати тотожними, проте споріднені. Зазначені категорії поетапно трансформують основне поняття «управління» в сфери, напрями та процеси його втілення на різних рівнях державного управління, відображають його особливості загалом й, відповідно, в сферах застосування, а також їх взаємодію та розподіл компетенцій. Дані дефініції розрівняють у залежності від суб'єктів управління суспільством [9].

Управління є цілеспрямованою сукупність дій, що забезпечують узгодженість і координацію спільних робіт з метою досягнення суспільно актуальних цілей і розв'язання завдань [7, с.180].

Публічне управління реалізується в тісній взаємодії із суспільством, на яке відповідно впливають політичні, соціально-економічні та інші умови й події. Основні завдання публічного управління і процеси його забезпечення реалізуються у всіх сферах державного управління та діяльності суб'єктів різних форм власності.

Публічне управлінням можна розглядати як: а) цілеспрямований вплив органів державно-громадського управління на об'єкти суспільних відносин на місцевому, регіональному, державному й глобальному рівнях у рамках діючого нормативно-правового поля із ціллю поліпшення соціально-економічного стану країни, а також добробуту її громадян (в його загальному сенсі, без галузевої специфікації) [65, с.45]; б) діяльність органів державного та муніципального

управління при безпосередньому залученню участі громадян, скерована на формування та розвиток суспільних відносин із ціллю сталого розвитку держави, спрямована на забезпечення прав та свобод громадян і задоволення їх потреб [74, с.125].

Публічне управління повинно базуватися на цінностях формаційного й цивілізаційного розвитку, громадянського суспільства, гарантувати максимальне залучення громадян щодо управління суспільством, країною та державою задля досягнення легітимно розроблених та встановлених цілей прогресу, гарантувати пошук компромісів чи усунення економічних, політичних і соціальних суперечностей в суспільстві [7, с.179].

Пріоритетною метою діяльності регіональних органів управління є забезпечення інтегрованого розвитку регіонів з ціллю оптимізації задоволення соціально-економічних потреб їхнього населення.

Публічне управління на регіональному рівні І.Тютюнник [148, с.109] пропонує розуміти як діяльність органів публічної влади певного рівня територіальної організації влади, яка реалізується із широким залученням недержавних інституцій, та яка націлена на здійснення повноважень, встановлених Конституцією, чинним законодавством України, рішеннями регіональних органів представницької влади, із надання адміністративних послуг, гарантування піддержки та розвитку соціальної й комунальної інфраструктури, підмоги національної та екологічної безпеки, виконання інших положень права, які регулюють і регламентують суспільні відносини на підвідомчій території.

Таким чином, ефективне публічне управління на регіональному рівні – не тільки особиста справа управлінців кожного окремого регіону, проте першочергово нагальна потреба всіх та кожного в кризові часи. Оскільки навіть високорозвинений регіон не може сам по собі опиратися сьогоднішнім викликам. Продуктивна співпраця поміж державним, приватним та громадським секторами в межах регіону й така ж співпраця між регіонами й державною владою вважається чинником успіху економічно й політично

сильної держави, спроможної не лише відстояти свої інтереси, проте й стати сильним геополітичним й геоекономічним гравцем на міжнародній арені [66, с.19].

Таким чином, публічне управління виступає як ключовий інструмент державної політики, що повинен забезпечувати надійні механізми, спроможні протистояти безпековим загрозам і сприяти соціально-економічному зростанню. Поміж тим, наявні механізми управління часто виявляються недостатньо ефективними чи не адаптованими щодо сучасних обставин і специфіки різних регіонів. У швидко змінюваному мінливому середовищі актуальним постає не лише створення нових підходів, проте оптимізація існуючих механізмів.

Не дивлячись на перші одержані результати реформування системи публічного управління на регіональному рівні України, а також позитивні результати щодо дослідження думки громадян, є питання, які вимагають розв'язання. Поміж найбільш основних із них виокремлюють наступні: 1) недостатня активність та дієвість інститутів громадянського суспільства; 2) обмежений рівень фінансування регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування; 3) питання розподілу повноважень поміж новоствореними органами місцевого самоврядування і діючими органами місцевого/державного управління, серед іншого відсутній чуткий механізм розподілу коштів і повноважень з приводу їх використання; 4) відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів, а також якісних програм навчання; 5) сповільнення процесів децентралізації місцевими елітами; 6) в обставинах об’єднання територіальних громад неврегульованим остаються питання комунальної власності; 7) відсутність дієвих механізмів, інструментарію контролю щодо діяльності й функціонуванням регіональних органів управління [68].

Таким чином, проведений аналіз дозволяє сформувати публічне управління соціально-економічним розвитком регіонів як цілеспрямовану, скоординовану діяльність органів державної влади та місцевого

самоврядування що охоплює розробку й реалізацію стратегій та програм, використання інструментів регулювання, фінансового забезпечення, інформаційної підтримки, контролю із метою стимулювання позитивних якісних та кількісних змін у соціальній та економічній сферах регіону, підвищення рівня життя населення та забезпечення сталого розвитку територій в інтересах суспільства. Означене включає стратегічне планування, формування політики, організацію виконання, моніторинг й оцінку ефективності управлінських рішень у сфері регіонально розвитку.

1.2. Соціально-економічний потенціал регіону: сутність, особливості та значення для публічного управління

Дослідження проблем соціально-економічного потенціалу регіонів в сучасних умовах набуває особливого значення, адже є умовою щодо забезпечення ефективності здійснення соціально-економічних перетворень в Україні. Соціально-економічний потенціал регіону, будучи основним фактором йог сталого розвитку, виступає важливим об’єктом публічного управління. Задля ефективного впливу та реалізації даного потенціалу потрібно глибоко розуміти його сутність, що полягає у сукупності наявних і потенційних ресурсів і можливостей регіону. Поміж тим, актуальним є дослідження структури соціально-економічного потенціалу, який включає різні взаємопов’язані компоненти, та окреслення його специфічних особливостей, обумовлених унікальними характеристиками кожного регіону. Розгляд даних аспектів вважається засадою для розробки дієвих стратегій публічного управління, націлених на максимізацію соціально-економічного розвитку територій.

Соціально-економічний потенціал регіону, будучи ключовим фактором його сталого розвитку та добробуту населення, одночасно є об’єктом впливу різноманітних факторів, поміж яких особливе місце відводиться безпековим викликам. Ці виклики спроможні суттєво підірвати економічну стабільність,

погіршити соціальний клімат, знизити інвестиційну привабливість. У аспекті публічного управління надзвичайно важливо не тільки оцінити й використовувати наявний соціально-економічний потенціал, проте й враховувати й мінімізувати вплив безпекових загроз, розробляючи комплексні стратегії захисту й сталого розвитку регіонів в умовах нестабільності.

Аналіз останніх наукових публікацій свідчить про зростаючий інтерес до проблематики соціально-економічного потенціалу регіону. Зокрема, в наукових роботах можна спостерігати різні наукові підходи до поняття «соціально-економічний потенціал», «економічний потенціал» в аспекті дослідження розвитку регіонів, а також компонентів та особливостей. Серед наукової когорти дослідників слід відзначити таких науковців як А.Гавриленко [20], Л.Добрик [45], В.Загорський [55], І.Іванова [60], Т.Коритько [72], М.Макаренко [91], Н.Павлішина [108], Т.Савченко, О.Ніколюк, Р.Конкін [139], С.Юрійч ук [160], А.Соколова, Т.Ратошнюк, М.Мартинюк, В.Ратошнюк [143], О.Толстанов [60] та інші. Таким чином, аналіз наукових праць дозволяє констатувати недостатню розробленість проблематики даного питання, зокрема в аспекті безпекових викликів, які сьогодні постали перед Україною.

Регіон, як соціально-економічна система, під впливом детермінант зовнішнього середовища очевидно може відштовхуватися від нинішнього стану, зв'язаного із досягненням цілі свого стійкого розвитку. Внаслідок позитивного впливу детермінант зовнішнього середовища може система носити спрямований характер економічного зростання, через що може перейти у відносно якісний новий стан, який вимагає додаткової витрати ресурсів. За умов негативного впливу зовнішнього середовища здійснюється падіння, яке спонукає систему мобілізувати внутрішні ресурси на її повернення до запланованого режиму роботи. Несприятливий чи сприятливий вплив зовнішнього середовища потребуватиме від регіону відносно його функціонування та розвитку додаткових затрат ресурсів, себто використання його соціально-економічного потенціалу [72, с.97].

Проблема стійкого розвитку регіону, таким чином, полягає у формуванні та максимально ефективній мобілізації його соціально-економічного потенціалу.

Дослідження соціально-економічного потенціалу регіону логічно розпочати з осмислення основної дефініції – «потенціал». У своєму базису потенціал є неактивованою силою, наявністю відповідних складових, що мають спроможність до розвитку й реалізації. Використовуючи дану концепцію в аспекті регіону, ми ведемо мову про наявність прихованих резервів, невикористаних можливостей у його економічній та соціальній сферах, які за умов ефективного управління і сприятливих обставин спроможні забезпечити якісні зміни, а також прогрес.

Дефініція «потенціал» вважається міждисциплінарною, яка формувалася під впливом ряду таких наук як гуманітарні, природничі, точні, суспільні, точні. З цього випливає, що теоретичний фундамент дослідження соціально-економічного потенціалу регіону повинен формуватися з використанням комплексного, системного та компаративного підходів [45, с.751-752].

Потенціал – усе те, що здатне вплинути позитивно на конкурентоздатність регіону. В той же час сильні та слабкі сторони регіону беруть участь щодо формування потенціалу. Сильні сторони є його наявним потенціалом, тоді як слабкі – це резерв потенціалу [108, с.35].

У наукових дослідженнях щодо дефініції «потенціал» виокремлюють низку наступних підходів його сутнісного розуміння:

системний підхід → аналізує резерви та можливості регіону як соціально-економічної відкритої системи;

відтворювальний підхід → націлений на постійне перетворення стану економічної системи щодо формування бюджетних доходів, а також їхнього неперервного зростання;

ресурсний підхід → колючими елементами потенціалу виокремлюють існування ресурсної компоненти та потенційної можливості щодо її використання [72, с.96].

Таким чином, здатність регіону до соціально-економічного зростання зумовлена оптимальним застосуванням усієї сукупності місцевих ресурсів, особливостями його економічної організації сьогодні та в майбутньому, а також його розташуванням на карті з метою поліпшення життєвих стандартів населення.

На усвідомлення соціально-економічного потенціалу регіону, як відмічається [45, с.752], має вплив змістовна наповнюваність поняття «потенціал» в наступних категоріях: «економічний потенціал», «соціальний потенціал», «природно-ресурсний потенціал», «інформаційний потенціал», «трудовий потенціал», «науково-технологічний потенціал» та «екологічний потенціал».

У наукових підходах пропоновано потенціал як базовий у розумінні соціально-економічного потенціалу регіону розглядати наступним чином: а) сукупність взаємодіючих ресурсів і можливостей їх реалізації, що гарантують максимально можливі структурно-функціональні умови параметри розвитку [45, с.752]; б) сукупність ресурсів, можливостей, що можуть бути використані задля розвитку й піддержки соціального, економічного, а також культурного благополуччя цього регіону [139, с.156].

Підхід стосовно розгляду соціально-економічного потенціалу регіону, як зазначає А.Гавриленко [20], ґрунтується на наборі ресурсів області та властивостей, що окреслюють стійке, ефективне функціонування соціально-економічної системи у різних обставинах навколишнього середовища.

Під соціально-економічним потенціалом регіону, на думку Т.Коритько [72, с.99], варто розуміти сукупні можливості регіональної соціально -економічної системи, які задіяні з ціллю оптимального застосування наявних ресурсів в процесі соціально-економічних відносин в відповідний проміжок (період) часу.

Соціально-економічний потенціал регіону характеризується розгалуженою ієрархічною будовою, де кожен структурний компонент

виступає як автономна система, що містить певну кількість взаємозалежних елементів.

Соціально-економічний потенціал також розглядається [143, с.60] як сукупність соціально-економічних факторів, стимулів, джерел, форм підвищення ефективності використання продуктивних сил. Зазначене зумовлює потребу дослідження соціально-економічного потенціалу як відповідного додаткового джерела ресурсів.

Н.Павлішина категорію «розвиток соціально-економічного потенціалу» пропонує розуміти як спроможність регіону, визначеного із огляду адміністративного (нормативного) або економічного (аналітичного) поділу, стимулювати розвиток його стратегічних галузей в відповідності щодо ресурсів і потреб суспільства на конкретному періоді, в умовах, які змінюються. Відповідно, його підсумком постає зростання рівня добробуту населення. Метою розвитку регіону за нормальних умов функціонування є прагнення до саме такого роду змін [108, с.35-36].

Таким чином, соціально-економічний потенціал регіону представляє собою складну динамічну інтегровану категорію, яка відображає сукупність наявних та потенційних ресурсів, можливостей та умов території, ефективне використання яких може забезпечити стале економічного зростання, підвищення рівня життя населення та зміцнення соціальної стабільності та підвищення конкурентоздатності в межах певної території розвитку.

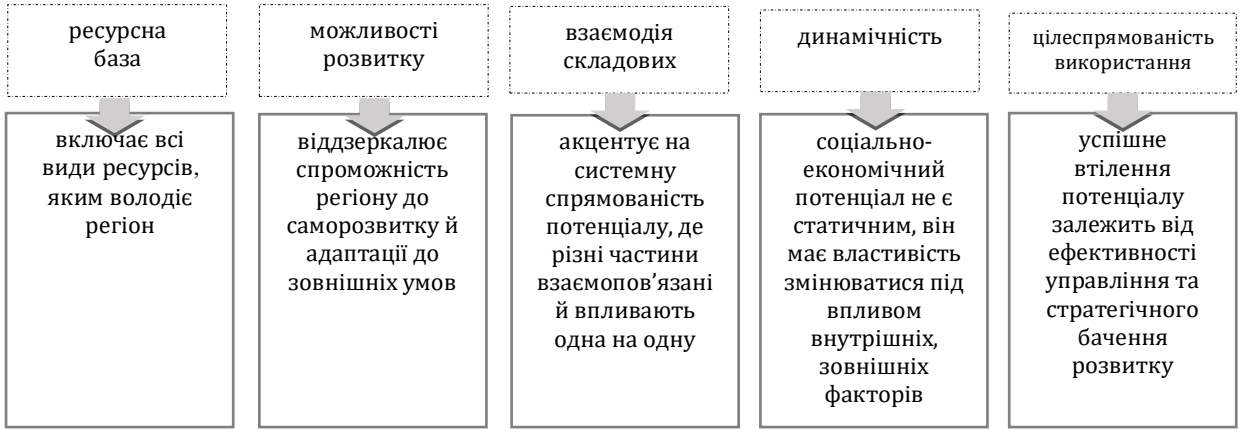

Рис. 1.1. Ключові аспекти дефініції «соціально-економічного потенціалу»

Джерело: авторська розробка

Економічний потенціал регіону І.Іванова характеризує як можливості економіки виробляти матеріальні блага та надавати послуги, а також задовольняти економічні потреби суспільства. Означене зв'язане з використанням усіх наявних ресурсів – матеріальних, природних, фінансових, виробничих, інформаційних, трудових, науково-технічних та ін. Вказані ресурси формують структуру економічного потенціалу. Відповідно, рівень соціально-економічного розвитку будь-якого регіону вважається наслідком втілення його економічного потенціалу [60, с.104].

Таким чином, зважаючи на актуальні безпекові загрози в Україні, територіальне планування має на меті не тільки найповніше використання ресурсів регіонів для забезпечення матеріальних благ, але й створення стійкої та адаптивної економіки, спроможної протистояти цим викликам та підтримувати потреби суспільства.

М.Макаренко виокремлює такі ключові елементи економічного потенціалу регіону, які становлять основу механізму управління формуванням його конкурентних переваг:

ресурсний (природні ресурси й географічне розташування; основний капітал (споруди, інфраструктура) земля; труд, у тому числі висококваліфікований);

фінансовий (надійність функціонування фінансової сфери; банківська та страхова інфраструктура; бюджет; інвестиційний клімат);

інноваційний (науково-технічні розробки; спроможність галузей виробляти наукоємну продукцію; зразки нової техніки й продукції; інноваційні центри; бізнес-парки; бізнес-інкубатори);

потенціал якості життя в регіоні (соціальний захист населення; безпека життя та праці; перспективи для молоді; соціальна інфраструктура);

екологічний (якість води й повітря; ландшафти, навколишня природа; міське озеленення);

організаційний (ефективна структура управління; позиціонування регіону, маркетинг; стратегія розвитку; політична стабільність);

кластерний потенціал (регіональні кластери, промислові кластери, наукоємні) [91, с.14].

Т.Коритько пропонує структуру соціально-економічного потенціалу регіону за наступними напрямами:

✓видами економічних ресурсів: 1) природно-ресурсний потенціал; 2) трудовий потенціал;

✓сферою діяльності: 1) підприємницький потенціал; 2) виробничий потенціал; 3) фінансовий потенціал; 4) економічний потенціал; 5) потенціал соціального розвитку; 6) інвестиційний потенціал; 7) інноваційний потенціал;

✓напрямком використання: 1) зовнішньоекономічний потенціал; 2) внутрішньоекономічний потенціал [72, с.98].

Стосовно характеристики рівня досягненості соціально-економічного розвитку регіону Т.Савченко, О.Ніколюк та Р.Конкін [139, с.156-157] вважають найбільш раціональним оцінювання ступеню освоєння потенціалу регіону. Потенціал регіону, на думку дослідників, складається із різних компонентів, що слід розглядати окремо:

1) ресурсний потенціал включає природні ресурси (водні ресурси, земля, ліси й мінеральні запаси тощо); важливо обґрунтовано використовувати дані ресурси, зберігаючи природну рівновагу, а також гарантуючи їх сталий розвиток;

2) виробничий потенціал оцінюється за спроможністю регіону створювати товари й послуги, що включає у себе наявність підприємств і обладнання, технології, інфраструктуру щодо виробництва; розвиток даного потенціалу може слугувати економічному зростанню, а також зменшенню безробіття;

3) трудовий потенціал регіону характеризується кількістю/якістю робочої сили. Розвиток професійної підготовки, освіти може підвищити конкурентоспроможність робочої сили, а також залучити нові інвестиції;

4) техніко-технологічний потенціал оцінює наявність передових технологій й інфраструктури стосовно їх впровадження. Розвиток даного потенціалу слугує інноваціям, а також підвищенню ефективності виробництва;

5) організаційний потенціал у себе включає наявність управлінських структур, громадських організацій і бізнес-спільнот, що слугують розвитку регіону;

6) фінансовий потенціал віддзеркалює доступність фінансових ресурсів задля інвестицій в розвиток, що включати може кредитну інфраструктуру, бюджетні ресурси, а також інвестиційний клімат;

7) соціальний потенціал регіону характеризується рівнем життя, доступністю охорони здоров'я та освіти, спортивними й культурними можливостями для мешканців. Розвиток зазначеного потенціалу слугує якості життя і привабливості регіону щодо закордонних інвесторів.

Стратегічною ціллю соціально-економічного розвитку регіонів, як відмічає В.Загорський, вважається «створення сталих основ для постійного підвищення якості життя населення на основі ефективного використання природно-ресурсного потенціалу регіону» [55, с.19].

І.Іванова та О.Толстанов наголошують, що ефективне використання природних ресурсів слід вважати однією із ключових можливостей забезпечення високого рівня соціально-економічного розвитку регіонів держави [60, с.104].

У контексті дослідження соціально-економічного розвитку регіону, варто звернути увагу, що вищевказані науковці роблять акцент на наступному: 1) промисловий потенціал формується шляхом ключових виробничих фондів підприємств, проте багато суб’єктів господарювання у зв’язку з складною фінансовою обстановкою є застарілими, досить зношеними, та навіть знищені виробничі фонди, що необхідно реконструювати (демонтувати); 2) трудовий потенціал визначається кількістю ⇔ якістю робочої сили. Значний період зростання трудових ресурсів різної кваліфікації у нашій країні відповідали вимогам вітчизняної економіки, проте економічна криза в державі зумовила до

появи безробіття, неповної зайнятості, а також масової еміграції до різних держав світу; 3) фінансовий потенціал характеризується сукупністю коштів приватних осіб, регіону й держави в цілому, однак протягом останніх років цей потенцій є досить низьким, що обумовлено України як країни-позичальника значної суми грошей в міжнародних фінансових організаціях, інших державах; велика кількість національних підприємств вважається фінансовими боржниками чи перебувають на межі банкрутства; значна частка громадяни держави одержує дохід нижчий від прожиткового мінімуму, що зумовило до посиленого розвитку тіньової економіки, яке є ключовою перепоною на шляху досягнення високих макроекономічних показників [60, с.104].

Таким чином, окрім зазначеного можна додати те, що безпекові виклики, зумовлені війною в останні роки спричинили погіршення фінансового стану (руйнування інфраструктури, зменшення інвестицій, порушення економічних зв'язків) й відтоку трудових ресурсів (міграція населення як внутрішня так й зовнішня, мобілізація, загибель населення), що негативно позначилося на розвитку регіонів України. Поміж тим, не менш руйнівним є й вплив війни на промисловий потенціал, оскільки постійні обстріли спричиняють до знищення заводів, підприємств, фабрик, критичної інфраструктури, що унеможливлює або ж в значній мірі ускладнює виробничу діяльність регіону. А нестача кваліфікованих кадрів й перебої з постачанням сировини в ще більшій мірі поглиблюють кризу промисловості в регіонах.

Соціально-економічний потенціал регіону слід вважати сукупність всіх ресурсів регіону та його виробничих потужностей, які спрямовані на досягнення цілей соціально-економічного розвитку регіону.

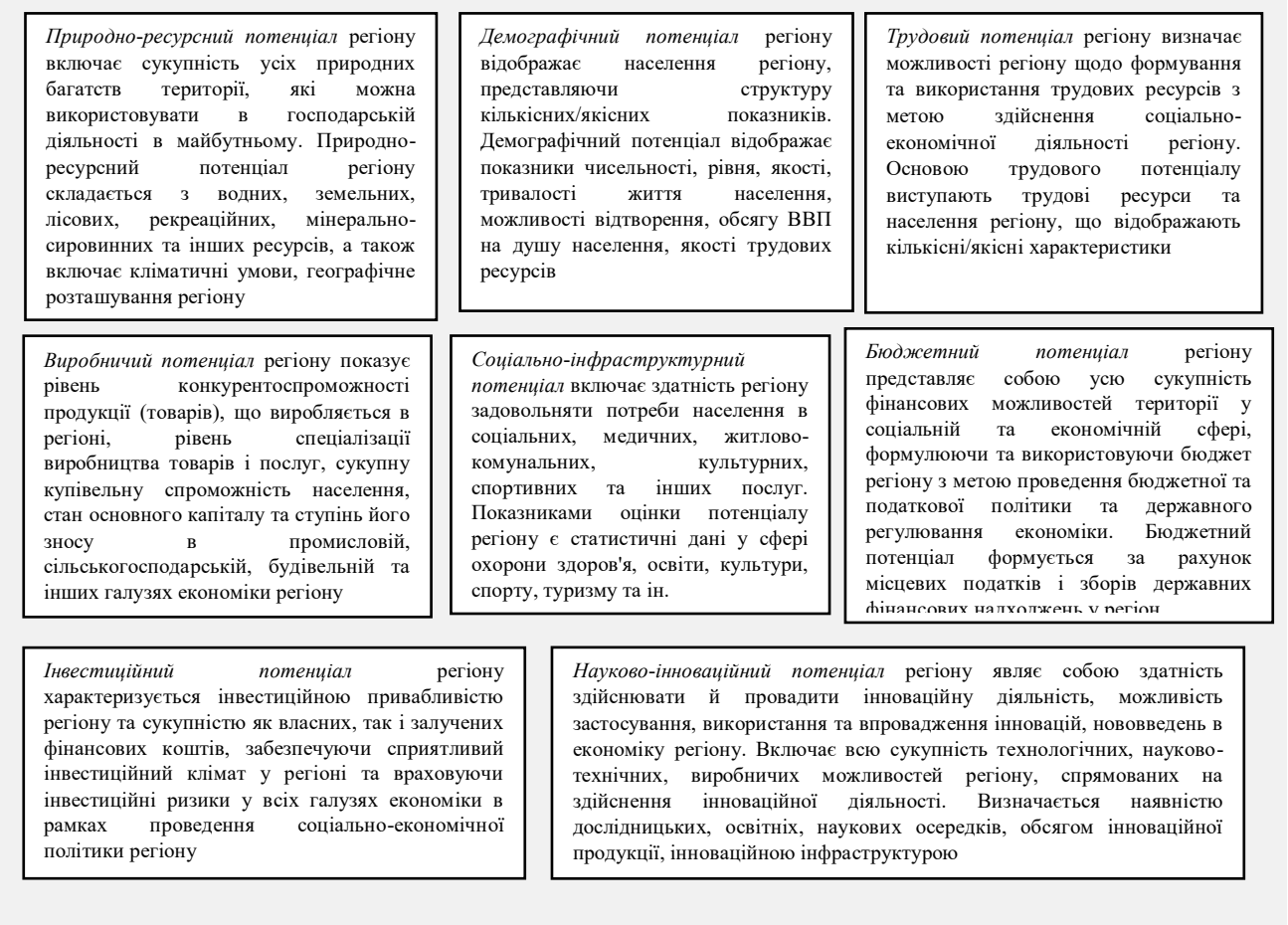

Рис. 1.2. Складові компоненти соціально-економічного потенціалу регіону

Джерело: авторська розробка

Розкриваючи сукупність соціально-економічного потенціалу регіону через його основні форми, слід звернути увагу на його різноманіття, яке може доповнюватися з урахуванням питань, що розкриваються. Ця класифікація охоплює такі групи факторів як соціальні, економічні, технологічні та екологічні.

Кожна група загальних факторів включає себе набір детальних характеристик, завдяки яким можна описати, визначити, виміряти рівень соціально-економічного розвитку регіону. Такий ракурс наголошує на складному характері розвитку потенціалу регіону, одночасно враховуючи різні сфери його створення. У питанні вимірювання потенціалу або рівня соціально-економічного розвитку та їх компонентів, особливо при використанні статистичних методів, прийняття такого підходу до проблеми полегшує процес ідентифікації та вибору змінних аналізу.

Соціально-економічний потенціал регіону може бути оцінений як кількісно, так і якісно, а також аранжований відповідно до методик, що застосовуються рейтинговими агенціями. Вимірними характеристиками цієї оцінки можуть бути динамічні ряди зведених регіональних індексів, які узагальнюють багато індикаторів соціально-економічного стану окремих регіонів.

Нині існує дивергенція поглядів із приводу структурування потенціалу регіону. Дослідники досить часто в межах економічного потенціалу регіону виокремлюють фінансові, економічні, інвестиційні, промислові, податкові елементи, природні ресурси, соціально-демографічні, підприємництво, нерухомість, населення та ін. Деякі з них найбільші за розміром та містять інші складові частини [20].

До структурування соціально-економічного потенціалу регіон А.Гавриленко [20] пропонує звузити до чотирьох ключових підходів, зокрема:

1) супроводжується направленням зусиль, ресурсів та витрат в сторону зростання споживання. Це структурування надає змогу визначити обсяг ресурсів, що містить підстави й можливість їх використання. Паралельно, відсутній в структуруванні розгляд такої важливої умови як економічний регіональний розвиток.

2) направлений на встановлення інвестиційної привабливості регіону, а також оцінки інвестиційного ризику; цей метод надає загальне уявлення відносно потенціалу регіону в аспекті інвестицій, проте його ключові складники (фінансові, природні ресурси, праця, виробництво тощо) надають змогу говорити відносно соціально-економічний потенціал регіону;

3) економічний блок представлений належним чином, проте соціальна компонента не містить потрібні задля оцінки локальних потенціалів данні (інтелектуальні/вольові, соціальна інфраструктура), що не дозволяє судити відносно можливостей соціально-економічного розвитку регіону;

Зазначені три підходи соціально-економічного потенціалу регіону містять спільні елементи (природні/трудові, ресурси, виробництво, населення,

фінансова, інфраструктура), та значні відмінності відносно його структуризації (технічна та технологічна, консолідована, інтелектуальна, мікроекономічна, інновації та ін.).

4) базується на її поділу на три блоки, що окреслюють ресурсний потенціал економічного розвитку, а також готовність процесу: базовий блок із ресурсних потенціалів; потенціали, які забезпечують економічний розвиток регіону; блок потенційної готовності регіону щодо економічної реформи.

Особливістю соціально-економічного потенціалу регіону вважається взаємозв'язок та взаємозалежність складових його локальних потенціалів. Створений синергетичний ефект сприяє взаємному зростанню локальних можливостей та загальному піднесенню соціально-економічного розвитку регіону. Реалізація або зниження рівня одного з потенціалів можу спричинити значні негативні наслідки для інших. З цієї позиції локальні потенціали не варто розглядати ізольовано один від одного, а також окремо від загального соціально-економічного потенціалу регіону [72, с.100].

Для публічного управління характеристика особливостей соціально-економічного потенціалу регіону вбачається надзвичайно важливим відносно розроблення ефективних стратегій та механізмів розвитку, особливо в умовах безпекових викликів. Можна віднести до таких особливостей наступні:

✓Територіальна специфіка. Кожен регіон має власну унікальну ресурсну базу (набір ресурсів), історичний контекст та географічне розташування, що окреслює його потенціал й можливості розвитку. Публічне управління має на меті враховувати означені особливості за розробки регіональної політики.

✓Інституційне середовище. Якість державного управління, рівень розвитку місцевого самоврядування, наявність ефективних механізмів взаємодії між владними структурами, бізнесом та громадськістю у значній мірі впливає на втілення соціально-економічного потенціалу.

✓Вплив безпекових викликів. В умовах військової агресії сусідньої федерації, терористичних загроз, енергетичної нестабільності соціально-економічний потенціал регіону зазнає суттєвих негативних впливів (руйнація

інфраструктури, скорочення інвестицій, міграційні процеси, порушення логістичних ланцюгів). Публічне управління повинно розробляти механізми адаптації і відновлення економіки в цих, обумовлених небезпекою, умовах.

✓Людський капітал як основний чинник. Здоров'я, освіта, кваліфікація, соціальна активність населення вважаються визначальними факторами для втілення економічного потенціалу. Публічне управління повинно направляти зусилля на розвиток людського капіталу.

✓Потреба стратегічного управління. Продуктивне застосування соціально-економічного потенціалу вимагає розробки довгострокових стратегій розвитку, які враховують зовнішні загрози та внутрішні можливості. Публічне управління посідає головну роль щодо формування і впровадження цих стратегій.

✓Інноваційний потенціал. Спроможність регіону до створення, втілення й розширення нових знань, технологій та організаційних рішень вбачається важливим аспектом конкурентоспроможності. Публічне управління повинно бути стимулюючим ланцюгом щодо інноваційної діяльності.

✓Інфраструктурна забезпеченість. Наявність і якість транспортної, соціальної, енергетичної інфраструктури вбачається необхідною умовою щодо економічного зростання і залучення інвестицій. Публічне управління відповідає за створення сприятливого інфраструктурного середовища.

Посилення використання регіонального потенціалу розвитку території повинна здійснюватися за наступними напрямами:

оптимізація функціонування системи управління соціально-економічним потенціалом на рівні регіонів;

знаходження найкращого балансу між інтересами місцевих, регіональних та державних;

оптимізація методів формування місцевих та регіональних ринків, а також їх інфраструктури в аспекті гарантування конкурентоспроможності вітчизняної економіки;

розбудова інвестиційної політики з огляду на особливі умови й потреби кожного регіону;

створення дієвої системи керування майном, незалежно від його форми власності;

посилення й оптимізація застосування місцевих ресурсів [цит за: 55, с.22; 60, с.104].

Повномасштабна військова агресія рф обумовила нерівномірність конфігурації соціально-економічного простору України, що є стримуючим фактором для сталого розвитку та провокує ескалацію міжрегіональних розбіжностей. Істотною перешкодою для соціально-економічного зростання українських регіонів вважається слабка інституційна база, що охоплює всі сфери господарства.

Розвиток регіону напряму обумовлений системним відтворенням ресурсів – природних, трудових, організаційних (підприємницьких), матеріальних (капітальних), науково-технічних, інформаційних тощо [160, с.53].

Розуміння та дослідження цих елементів слугує створенню стратегії розвитку регіону й встановленню пріоритетних сфер для інвестування та політичних рішень. Завдяки ефективному використанню потенціалу регіону можна досягнути стабільному економічному зростанню, поліпшити рівень життя мешканців регіонів та покращити загалом соціально-економічні індикатори.

За підсумками дослідження соціально-економічного потенціалу можемо запропонувати наступну його структуру для аналізу:

1) функціональна структура (природно-ресурсний потенціал, демографічний потенціал, трудовий потенціал, виробничий потенціал, соціально-інфраструктурний потенціал, бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал, науково-інноваційний потенціал);

2) структура за сферами впливу (людський капітал, матеріальний капітал, інституційний капітал);

3) структура за рівнем керованості/впливу (внутрішні керовані фактори, зовнішні частково керовані фактори, зовнішні некеровані фактори).

Соціально-економічний потенціал громад, як сукупний обсяг реалізованих і нереалізованих ресурсів й можливостей, доступних в сучасних умовах розвитку суспільства, слід вважати складною системою, компоненти якої перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Таким чином, соціально-економічний потенціал регіону є складним поняттям, і його можна розглядати з різних сторін, таких як складові фактори та його елементи. Потенціал регіону представлений різними факторами, що виходять із різних галузей соціально-економічного розвитку, як економічного, так і неекономічного характеру. З погляду потенціалу життєво важливо ідентифікувати існуючі активи регіону, що дає змогу розробити та застосувати ефективну соціально-економічну політику регіону.

1.3 Механізми публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів: теоретичні підходи

В умовах розбудови нової соціальної ринкової економіки в Україні, регулювання соціально-економічного розвитку регіонів вважається одним з найжвавіших інструментів щодо забезпечення територіальної цілісності й стабільності держави.

Механізмам публічного управління в вітчизняному науковому дискурсі приділяється значна увага. Окремі аспекти, що стосуються механізмів публічного управління в контексті дослідження сфери соціально-економічного розвитку регіонів ставали предметом дослідження таких науковців як І.Алєксєєв [2], І.Безена [6], К.Боднар [10; 11], І.Гаращук [21], К. Гераси мюк, Н.Зелінська [24], О.Гончарук, Н.Савичук [27], Д.Дуков [49], В.Загорський [55], М.Іжа, Т.Пахомова [61], О.Коврига [68; 69], Ю.Костюніна [75], І.Котов [76], О.Кравченко [79], А.Крушельницький, В.Плєнцак [80], А.Лелеченко [84],

С.Манець [93], О.Оболенський, С.Борисевич, С.Коник [107], Д.Омельченк о [104], І.Парфьонов [109], К.Пастух [110], М.Сікорський, У.Мальцев, Д.Логачов, Ю.Стельмашенко [141], М.Скиба [142], О.Федорчак [151], В.Химинець [154] та інші. Разом з тим надзвичайної актуальності набуває вдосконалення механізмів публічного управлінням у сфері соціально-економічним розвитком регіонів в Україні. Необхідність дослідження зумовлена недостатньою обґрунтованістю теоретичних засад соціально-економічного розвитку регіонів, напрямів удосконалення її механізмів в умовах сучасних безпекових викликів.

Державна регіональна політика в Україні буде успішною за умов забезпечення соціально-економічного зростання регіонів. Сучасні виклики, в тому числі безпекові, вимагають від державної соціально-економічної регіональної політики стратегічного підходу відносно впливу на виклики.

Актуальність проблеми соціально-економічного розвитку регіонів в Україні є очевидною, тому виникає потреба в розробці нових механізмів та підходів до соціально-економічного розвитку регіонів в умовах безпекових викликів. Наявні управлінські підходи вказують на те, що соціально-економічний розвиток в Україні в сучасних умовах не є безпроблемним та потребує якісних змін, зумовлених внутрішніми суперечностями.

Сучасні умови вимагають від України здійснення державної регіональної політики у сфері соціально-економічного розвитку, що обумовлено, насамперед, значними відмінностями в соціально-економічному розвитку їхніх регіонів. Таким чином, один із завдань органів влади є формування та дієве втілення цієї політики, що має бути забезпечена за допомогою відповідних механізмів, орієнтованих на досягнення конкретного результату.

Глобальні виклики та нові соціально-економічні проблеми розвитку регіонів, що вимагають першочергово розв’язання, роблять важливість пошуку оптимальних механізмів у сфері соціально-економічного розвитку регіонів очевидною та беззаперечною на сьогоднішній день.

В умовах прагнення до оптимізації публічного управління підвищення ефективності існуючих механізмів є важливим для забезпечення сфери соціально-економічного розвитку в Україні регіонів через наступне. Воєнний стан, запроваджений в Україні, обумовлює виникнення додаткових складностей та вимог до системи публічного управління. Саме тому гнучкі, дієві управлінські підходи надають змогу швидко реагувати на зміни, ухвалювати виважені рішення для зменшення негативних наслідків та прискорення відновлення регіонів.

Механізм управління вважається своєрідним комплексом взаємопов'язаних складових, вплив яких слугує роботі або зміні інших системних елементів, що, зі свого боку, мотивують зміни в управлінських об’єктах [76, с.107].

Механізм управління – категорія управління, яка включає цілі управління, елементи об’єкта й їх зв’язки, на які відповідно здійснюється вплив, дії у інтересах досягнення цілей, методи впливу, фінансові/матеріальні ресурси управління, організаційний і соціальний потенціали [79]. Реальний механізм управління є завжди конкретним, адже націлений на досягнення конкретних цілей шляхом впливу на конкретні фактори та даний вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів [цит. за: 79].

Отже, механізм управління постає як сукупність взаємопов’язаних елементів, що допомагають у роботі інших системних компонентів, спрямованих на стимулювання трансформаційних процесів в управлінських об’єктах [104].

Перейдемо до розкриття сутності поняття «механізм державного управління». У наукових дослідженнях під механізмом державного управління визначають: штучно організовану систему зі чітко окресленою структурою, нормативно-правовими нормами, інструментами, методами й важелями впливу на управлінський об’єкт із метою щодо досягнення чітких цілей [76, с.108]; механізм як систему, призначена задля практичного здійснення державного управління і досягнення поставлених цілей, що має визначену структуру,

важелі, методи та інструменти впливу на об’єкт управління із відповідним правовим, інформаційним, нормативним забезпеченням [151]; комплексну систему державного управління, компонентами якої постають конкретні механізми управління (правовий, економічний, політичний, мотиваційний тощо), що в сукупності спроможні забезпечити збалансоване й ефективне функціонування єдиного державного механізму [79]; інструмент імплементації виконавчої влади держави й є логічним взаємозв'язком відповідних елементів, процесів і закономірностей, шляхом яких суб'єкт державного управління встановлює потреби, інтереси й цілі суспільства в управляючих діях, фіксує їх в певних управлінських рішеннях і діях щодо практичної імплементації в дійсність, з огляду на відповідну державну політику [цит за: 27]; систему взаємопов’язаних складових (інструментів, засобів, методів, важелів), що, поміж собою взаємодіючи, впливають на об’єкт управління [141, с.166].

З огляду на схему загальної структури механізму державного управління, Д.Дуков [49, с.234] пропонує методичний підхід стосовно її формування, що передбачає наступні етапи: 1) визначення цілей і підцілей механізму; 2) на засадах визначених цілей/підцілей визначення функції/підфункції; 3) для кожної функції (підфункції) визначення методів її реалізації; 4) для кожного методу визначення відповідних інструментів; 5) для кожної функції (підфункції) окреслення суб’єктів, що гарантують її здійснення; 6) для функції (підфункцій) і суб’єктів управління визначення норм/правил їх здійснення і діяльності; 7) визначення потрібних ресурсів (матеріальних і фінансових) задля здійснення функцій механізму.

Можемо констатувати, що аналіз наукових досліджень виявив істотну кількість трактувань концепту «механізм державного управління». Не зважаючи на це, консенсусу стосовно єдиного узагальненого визначення не досягнуто, що обумовлено переважною орієнтацією більшості дефініцій на результати окремих наукових розвідок провідних фахівців у сфері державного управління.

В контексті суспільно-політичних процесів, пов'язаних зі зміною парадигми від державного до публічного управління, зростає значимість механізмів публічного управління. У наукових розвідках до сутнісного розуміння «механізм публічного управління» є наступні підходи:

– сукупність засобів, важелів і методів держави, націлених на формування, втілення і досягнення пріоритетних цілей в сфері публічного управління, які ґрунтуються на принципах наукового обґрунтування, узгодженості, об'єктивності, цілісності, й точній злагодженості дій суб'єктів публічного управління, з одного боку, й ефективної, злагодженої взаємодії об'єктів публічного управління – із другого [135, с.87];

– цілий комплекс практичних інструментів, заходів і важелів, що надають змогу державним і місцевим органам влади провадити ефективний вплив на суспільство щодо досягнення чітко встановлених цілей [76, с.109];

– система, що гарантує практичне впровадження функції публічного управління із метою досягнення визначених цілей, що знаменується власною структурою, важелями, методами й інструментами впливу на об'єкт управління шляхом відповідного правового й інформаційного забезпечення; властивою ознакою публічного управління вважається механізм контролю суспільства над всіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування, що зокрема не має державне управління [107];

– штучно сформована система, що є чітко структурованою, з законодавчими положеннями (нормами), методами, інструментами й засобами впливу на управлінські об'єкти, націлених на досягнення чітко визначених цілей [104].

Суб'єктом механізму публічного управління є органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти, що здійснюють публічно-владні повноваження.

Механізм публічного управлінням слід вважати складною системою взаємодії поміж цими суб'єктами, а також з об'єктами управління – громадянами й суспільством загалом. Результативність публічного управління

залежить від чітко встановленої координації, розподілу повноважень та відповідальності між даними суб'єктами.

Об'єктом механізму публічного управління є регіон як цілісна соціально-економічна система (територія, населення, соціальна сфера, економіка регіону, природні ресурси, інфраструктура), процеси соціально-економічного розвитку в регіоні (структурні зміни в економіці та економічне зростання, соціальний та інноваційний розвиток, розвиток підприємництва, інвестиційна діяльність, співробітництво на міжрегіональному рівні, міжнародне), суб'єкти, які впливають на соціально-економічний розвиток регіону.

Можемо резюмувати, що об'єктом механізму публічного управління в аспекті соціально-економічного розвитку регіонів є складна, динамічна система, що включає територію, населення, соціальну та економічну сфери, природні ресурси тощо, а також процеси їх розвитку й суб'єктів, які на них впливають. Дієве управління даними об'єктами вважається основним щодо досягнення сталого й гармонійного розвитку кожного регіону держави.

Механізм державного регулювання регіонального розвитку, на думку М.Скиби, може представлений бути як сукупність засобів, методів, інструментів, що регіональними органами державної влади використовуються задля визначення і втілення цілей регіонального розвитку. Ключовими складовими цього механізму є організаційно-правова складова, програмування і прогнозування (прогнози й програми розвитку регіонів), бюджетно-фінансова (місцеві бюджети тощо) та ін. [142, с.38].

Механізм публічного управління на рівні території трансформується у межах встановленого на макрорівні механізму втілення стратегії довгострокового соціально-економічного розвитку країни (інноваційної стратегії розвитку) в підсистему публічного управління, яка гарантує врахування потреб населення, обумовлених своєрідністю соціально-економічного, політико-правового, екологічного, технологічного розвитку території, а також її природно-кліматичних умов внаслідок активного

залучення населення до процесу постановки публічних завдань та оцінки результативності їх розв'язання [74, с.125].

Регіональне управління зумовлює формування належного інституційного механізму, що з однієї сторони, передбачає, використання потенційних можливостей усіх існуючих елементів апарату держави, а із іншої – створення спеціальних органів загальнодержавного й субнаціонального рівня або певних структурних підрозділів уже існуючих органів [69, с.152].

Наявна інституційна модель, що держава обирає задля розроблення й втілення регіональної політики, зумовлена багатьма чинниками. Крім того, навіть розвинуті держави розрізняються гостротою й особливостями регіональних проблем, методами державного втручання у регіональні процеси, а також рівнем територіальних диспропорцій. Значний процес формування системи взаємовідносин між центром та регіонами у європейських державах завершено нормативно-правовими актами, що врегульовують соціальні, економічні та інші процеси регіональної спрямованості. Фактично у всіх європейських країнах нині діють спеціальні закони, що стосується забезпечення збалансованого, сталого, соціально орієнтованого розвитку усіх регіонів та виконання особливих вибіркових заходів відносно проблемних регіонів [69].

В цьому аспекті слушно навести науково обґрунтовану тезу О.Оболенського та О.Базарної [102, с.129-130] про те, що механізм регіонального публічного управління – просякнута єдиними, законодавчо зафіксованими принципами, заснована на поділі влади та наявності потрібних матеріальних придатків (ресурсів та організаційних структур) система органів державної влади й місцевого самоврядування, що втілює завдання і функції держави (або забезпечує їх здійснення) й інтереси, цілі регіональних, місцевих й інших недержавних суб'єктів громадянського суспільства, взаємодія і взаємовідношення яких набувають характер взаємосприяння стосовно втілення консолідованих цілей та інтересів.

Заслуговує на увагу й позиція Д.Омельченка відносно того, що механізми публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку

постають як сукупність практичних заходів і засобів, що гарантують здійснення впливу органів публічної влади на суспільство задля досягнення чітких цілей сталого розвитку. Автор обґрунтовує слушну тезу про те, що всі механізми публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку повинні мати цільовий і носити комплексний характер, мають застосовуватися на всіх рівнях управління, створює умови щодо забезпечення захисту інтересів того чи іншого регіону, бізнес-структур, а також його населення [104].

І.Парфьонов зазначає, що організаційний механізм управління проектами регіонального розвитку слід розуміти як регламент взаємодії організаційних елементів проекту й процедура ухвалення управлінських рішень. Основним елементом механізму, на думку зазначеного дослідника, є чітке окреслення цілей та ресурсів кожного організаційного елементу проекту, а також процедури їх узгодження [109, с.66].

Отже, організаційний механізм управління слід вважати специфічною управлінською підсистемою системи управління проектом регіонального розвитку, до складу якої входять такі з елементів:

а) цілі, які заплановано досягнути шляхом введення означеного регламенту;

б) великої кількості суб’єктів, на яких відповідно поширюється дія цього регламенту;

в) сукупності правил, норм, обмежень та умов (потрібних та достатніх), які обов’язкові задля досягнення задекларованих цілей;

г) великої кількості ресурсів, задіяних в процесі;

д) безлічі алгоритмів та процедур (в рамках заданих інституціональних та часових обмежень), потрібних задля досягнення поставлених цілей [109, с.66].

Інноваційними механізмами залучення альтернативних фінансових ресурсів в проекти регіонального розвитку вважають краудфандинг (кошти надаються на безповоротній основі у формі пожертв або передоплати за відповідні блага від впровадження проекту) й краудінвестинг (зумовлює участь інвесторів в капіталі проекту й розподіл поміж ними майбутнього прибутку від

втілення проєкту). Дані механізми зумовлюють об'єднання фінансових ресурсів значної кількості осіб шляхом спеціалізованих онлайн-платформам з приводу фінансування тих або інших проектів [93, с.572].

У монографічному дослідженні [2, с.186] привертає увагу уточнена інтерпретація бюджетного механізму, що характеризує бюджетний механізм соціально-економічного розвитку регіону як систему форм, методів, засобів й інструментів, через які впроваджуються відповідні управлінські рішення у процесі формування і застосування централізованого фонду грошових коштів територіальної громади певного регіону щодо здійснення завдань регіональної соціально-економічної політики.

К.Боднар пропонує застосування адаптаційного підходу щодо вдосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком регіонів в аспекті глобалізації, осмислюючи «механізм управління» як відповідну систему, призначену задля практичного впровадження ухвалених рішень, яка має визначену структуру, важелі та методи, а також інструменти впливу з певним ресурсним забезпеченням [10, с.11].

У загальному механізмі стратегії сталого розвитку регіону встановлено виокремлювати такі напрями його розвитку, як то:

- правовий механізм → нормативно-правове забезпечення;
- організаційний механізм → розробка стратегій розвитку регіонів; централізація та децентралізація державної влади; система управління стратегічним розвитком;
- інституційне забезпечення; забезпечення відповідальності центральних та місцевих органів влади;
- фінансовий механізм → залучення бюджетних і позабюджетних коштів на звершення державних/регіональних програм втілення ідей сталого розвитку; оптимізація фінансово-бюджетних відносин; розробка критеріїв надання державної піддержки;
- економіко-інвестиційний → покращення інвестиційного клімату; впровадження заходів розвитку регіону щодо інноваційно-інвестиційного,

ресурсозберігаючого, високотехнологічного та екологічно безпечного виробництва; застосування кластерного підходу задля гарантування інноваційного розвитку виробництва; втілення заходів стосовно раціонального природокористування;

⌖соціальний механізм → впровадження соціальних стандартів; оптимальна мережа соціальної інфраструктури; підвищення рівня та якості життя; впровадження програм зайнятості;

⌖інформаційний механізм → автоматизація систем господарського управління; здійснення соціального моніторингу; регулювання регіональних систем; комплексна інформатизація населення;

⌖екологічний механізм → екологічна паспортизація; запровадження інноваційних екологічних технологій; просування екологічної освіти; екологічне страхування [154, с.139-140].

Механізми публічного управління сталим розвитком регіонів, згідно з твердженням К.Бондар [11, с.6], не лишаються ніколи незмінними, вони формуються, змінюються і застосовуються у залежності від сукупного впливу всіх факторів, що є різними в різний проміжок часу й на різних територіях. Автор зазначає, що якщо на перших етапах формування регіональної політики державою використовуються механізми піддержки депресивних і «сильних» територій, трохи згодом об'єктивно визначається потреба стимулювання розвитку всіх територій через застосування диференційованих механізмів й інструментів, на засадах проєктного підходу беручи до уваги їх соціально-економічний потенціал.

Таким чином, застосування еволюційного підходу за умов формування механізмів регіонального розвитку, із однієї сторони, гарантує готовність регіональних суб'єктів стосовно їх запровадження, а з іншої, – гальмує потрібні соціально-економічні й інтеграційні процеси, адже помітні трансформації економічних і соціально-культурних пунктирів суспільства вимагають тривалого терміну. Саме тому сучасні механізми регіонального розвитку мають бути вибудовані зважаючи на загальні закономірності територіального розвитку

та рівня готовності регіонів щодо використання механізмів більш високого рівня, одначе в будь-якому випадку вони мають бути динамічними та враховувати новітні тенденції суспільного розвитку [11, с.7].

Аналіз наукових підходів до механізмів публічного управління виявив відсутність інтерпретації дефініції «механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів», тому нами сформовано авторське бачення даного поняття, зокрема як інтегрована система інструментів, засобів, стимулів та методів, які застосовуються суб'єктами публічного управління для досягнення стратегічно важливих цілей розвитку, задоволення суспільних потреб і безпеки регіонів.

Дане визначення зв'язане з особливістю сфери соціально-економічного розвитку регіонів в умовах безпекових викликів та активним долучення до втілення даного процесу представниками трисекторної взаємодії (державного, приватного й громадського) за участі публічних інституцій. Імплементація механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів на сучасному етапі пов'язана з безпековими викликами та є більш актуальною і відповідною вимогам сьогодення.

Складові механізму державного управління сталим розвитком регіонів, що доцільно розглядати за умов гарантування трансформаційних процесів в Україні складають низку компонентів, зокрема:

- створення національних і регіональних стратегій розвитку, що враховують потреби, а також особливості конкретних регіонів;
- розробка й впровадження програм і проєктів, націлених на активізацію соціально-економічного розвитку регіонів, передусім за допомогою інновацій, розвитку інфраструктури та інвестицій;
- покращення механізмів державного регулювання і контролю за розвитком регіонів, гарантування відповідальності й прозорості в управлінні;
- активізація взаємодії між центральними й регіональними органами влади, прийняття до уваги установчих особливостей кожного окремого регіону;

⌖залучення громадськості до процесів управління і розроблення політик, через створення партнерських механізмів, а також публічних консультацій;

⌖застосування сучасних технологій, наукових досліджень, інновацій задля піддержки сталого розвитку регіонів, яку зобов'язане удосконалити витрати й одержані ефекти від використання відповідного державного механізму [10, с.152-153].

Механізм державного управління сталим розвитком регіонів повинен базуватися на таких принципах:

✓Інтегрований підхід. Регіональний розвиток вимагає комплексного підходу, який включає різні сфери (соціальний розвиток, економіка, інфраструктура й екологія). Державне управління має гарантувати взаємодію означених сфер задля досягнення гармонійного розвитку регіонів.

✓Участь зацікавлених сторін. Слугує сталому розвитку регіонів діяльна участь резидентів, громадських організацій, бізнес-спільноти, місцевих урядів й інших зацікавлених сторін. Державне управління має залучати ці сторони щодо процесу ухвалення рішень і втілення стратегій розвитку.

✓Економічна стійкість. Державне управління має слугувати розвитку конкурентоспроможних галузей регіонів, а також створенню нових робочих місць, які будуть піддержуватимуть економічну стійкість. Піддержка підприємництва, промоція інновацій, розбудова інфраструктури вважається важливими аспектами розвитку.

✓Соціальна справедливість. Державне управління має гарантувати рівні можливості задля усіх мешканців регіонів. Зростання якості охорони здоров'я та освіти, доступ до соціальних послуг й інфраструктури слугуватимуть пониженню нерівності та підвищуватимуть життєвий рівень населення.

✓Екологічна сталість. Державне управління має слугувати в регіонах екологічно сталим практикам, збереженню природних ресурсів, а також раціоналізації природокористування. Ключовими мають постати розвиток відновлюваної енергетики, раціональне використання ресурсів, а також збереження біорізноманіття.

✓Принцип системності, що передбачає встановлення поміж визначеними структурними елементами механізму державного управління як системи інформаційних зв'язків, що гарантують цілісність функціонування влади й взаємозв'язку між здійснюваними нею проєктами й окремими заходами в окремі часові проміжки.

✓Соціальна й економічна ефективність [10, с.152-153].

Таким чином, зазначені принципи можуть також бути покладені в основу дієвого публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів, забезпечуючи тим самим гармонійний баланс між соціальною та економічною сферами, сприяючи їх прогресу.

Досліджуючи механізми державної регіональної соціально-економічної політики в Україні, К.Пастух [110, с.180-181] пропонує його комплексну структуру, до якої входять:

нормативно-правовий механізм державної регіональної соціально-економічної політики України (окреслює взаємовідносини держави й її регіонів, а також організаційні структури управління формуванням і втілення державної регіональної соціально-економічної політики);

організаційний механізм державної регіональної соціально-економічної політики (здійснення вказаної політики в Україні забезпечують Президент України, ВРУ, КМУ, центральні й місцеві органи державної виконавчої влади, а також регіональні органи місцевого самоврядування. Відповідно, організаційний механізм державної регіональної соціально-економічної політики охоплює комплекс адміністративно-організаційних засобів, які окреслюють порядок здійснення та структуру державної регіональної соціально-економічної політики досягнення цілі);

економічний механізм державної регіональної соціально-економічної політики (містить комплекс фінансово-економічних важелів і засобів задля досягнення цілі; даний механізм охоплює бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку; економічне стимулювання створення, функціонування спеціальних/вільних економічних зон, а також територій пріоритетного

розвитку; програмування і прогнозування; піддержку держави щодо розвитку транскордонного співробітництва; пільги; дотації; субсидії; компенсації);

інформаційний механізму державної регіональної соціально-економічної політики (інформаційне супроводження стадій виконання цієї політики, до яких входять ініціювання та формування, втілення й оцінювання);

соціальний механізм державної регіональної соціально-економічної політики (забезпечує формування системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також громадськості у процесі здійснення державної регіональної соціально-економічної політики).

Зазначена науковиця в обставинах сучасних глобальних викликів також звертає особливу увагу на стратегічному підходу щодо державної регіональної соціально-економічної політики. Система стратегічного управління, управління процесом втілення стратегій розвитку територій та громад в державі, управління змінами в соціально-економічних системах вимагають удосконалення. Першочерговим кроком має стати системний аналіз, стратегічні рішення, участь громадськості в стратегічному плануванні, а також діагностика й оцінювання державної регіональної соціально-економічної політики в Україні [110, с.182].

В комплексному механізмі стратегії сталого розвитку регіону його результативність гарантована такими векторами розвитку регіону як:

1. Правові. Формування правового механізму задля забезпечення сталого розвитку регіону можливе за обставин утворення потрібної нормативно-правової основи (базису), яка регламентує взаємне представництво інтересів, а також розмежування поміж центральними й місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування повноважень, що слугувала б унеможливленню дискримінації громадян в різних контекстах суспільного життя і сприяла перетворенню Української держави на справді правову державу. Означене потребує адаптації вітчизняного законодавства з питань регіональної політики до міжнародних стандартів, норм.

2. Організаційні. Організаційний механізм сталого розвитку регіону потрібно такий запровадити, щоби територіальні органи мали заінтересованість у ефективній діяльності всіх підприємств території, й незалежно від форми власності, а останні мали значиму віддачу від такої комплексності розвитку.

3. Соціальні. Соціальний механізм повинен слугувати створенню умов щодо підвищення рівня та якості життя мешканців регіону шляхом втілення соціальних стандартів, формування оптимальної мережі закладів соціальної інфраструктури, направлення інвестицій у їхній подальший розвиток та підвищення якості послуг.

4. Фінансові. Критично важливим аспектом фінансового механізму вбачається оптимізація фінансово-бюджетних відносин поміж центром та регіонами, генерування критеріїв та механізмів надання державної піддержки, здійснення завдань і пріоритетні вектори стратегії фінансуватимуться за рахунок державного й місцевих бюджетів. Першочерговим в даному процесі вбачається формування фінансових джерел на засадах державно-приватного партнерства. Відповідно, державна фінансова піддержка регіонального розвитку обмірковується як одночасне фінансування із державного й місцевого бюджетів. За таких умов частка участі місцевих бюджетів буде окреслено зважаючи на рівень економічного та соціального розвитку регіону.

5. Економіко-інноваційні. Економіко-інноваційний механізм й урегулювання ринкових відносин повинні бути скоординовані на раціональне природокористування, залучення бюджетних/позабюджетних коштів для здійснення державних і регіональних програм втілення ідей сталого розвитку.

6. Екологічні. Домінантою екологічного напряму регіональної політики сталого розвитку повинен стати імператив збереження функціонування екосфери на рівні, що є достатнім задля втілення потреб людства.

7. Інформаційні. Роль інформаційного механізму щодо гарантування сталого розвитку регіону полягає в формуванні й застосуванні спеціалізованих комп’ютерних програм для продуктивного внутрішнього управління регіоном, а також подальшому розвитку інформаційних технологій та систем відносно

надання інформації з приводу багатоваріантних контекстів функціонування економіки регіону, автоматизації систем господарського управління, повній інформатизації населення; глобалізації комп'ютерних мереж шляхом інтернету й застосуванні міжнародного досвіду інформаційного регулювання регіональних систем [84, с.122-125].

Втілення комплексного механізму формування та реалізації регіональної політики сталого розвитку, як зазначає А.Лелеченко [84, с.125], полягає у гарантуванні збалансованого розвитку всіх сфер регіональної економіки на засадах виваженого використання ресурсів щодо розв'язання соціальних, економічних, а також екологічних проблем. Авторка слушно підкреслює, що окрему увагу при цьому слід приділити дослідженню ролі інновацій, ефективній діяльності всіх підприємств території, а також оптимізації управління та застосуванню соціальних гарантій/пільг відносно підвищення якості життя населення.

До механізмів публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку України Д.Омельченко відносить наступні:

⇒ Планування регіонального розвитку, що гарантує інтегрованість розвитку регіонів шляхом залучення різних економічних секторів і заходів соціально-економічного, а також екологічного спрямування. Разом з тим, публічне управління повинно розкривати основні напрями розвитку того або іншого регіону, з огляду на їхній потенціал, окреслити чіткі механізми, що будуть слугувати здійсненню даних планів.

⇒ Фінансування. Держава має в повній мірі здійснювати фінансування втілення програм розвитку кожного регіону, між іншим слугувати економічному, екологічному, інфраструктурному й освітньому розвитку, а також розвитку інших сфер, що гарантують сталий розвиток регіонів.

⇒ Інфраструктурний розвиток, який вважається одним з найважливішим вектором розвитку будь-якого регіону. Саме тому держава має постійно інвестувати достатній об'єм ресурсів у енергетичну, комунікаційну,

транспортну й інші сфери задля зростання конкурентоспроможності того або іншого регіону.

⇒ Сприяння розвитку в регіонах бізнесу. Держава має здійснювати різного контексту заходи задля підтримки розвитку бізнесу, приміром через надання додаткового фінансування, допомога формуванню належних передумов щодо підприємництва й піддержки ринкової доступності.

⇒ Розвиток людського потенціалу. Держава має виконувати різного спрямування заходи, націлені на поліпшення якості освітнього розвитку та розвитку кадрів, а також слугування впровадженню у регіонах науково-дослідних робіт. Означене надає змогу сформувати висококваліфікований і конкурентоспроможний потенціал у тому або іншому регіоні.

⇒ Міжрегіональна співпраця. Держава має слугувати допоміжним драйвером щодо розвитку механізмів співробітництва поміж регіонами, адже це надає змогу обмінюватися набутими навиками, ресурсами та технологіями, що, зі свого боку, активізує інноваційність розвитку регіону [104].

Натепер щодо сфери соціально-економічного розвитку України фундаментом функціонування механізмів впровадження регіональної політики повинно бути: а) упорядкування бюджетних відносин; б) формування стабільності дохідної бази; г) розмежування повноважень поміж центром та регіонами, й також державою та місцевим самоврядуванням; д) функціональна градація регіональних видатків, переваги в сфері економічного регулювання з приводу розміщення місцевих замовлень та бюджетного підряду; е) розвиток малого й середнього бізнесу, а також організація ринкової інфраструктури та ін.; є) створення дієвих механізмів функціонування регіональної економіки; ж) забезпечення соціального захисту для найбільш потребуючих верств населення [цит за: 55, с.22].

На регіональному рівні набувають актуальності механізми сприяння та стимулювання втілення різних інфраструктурних проєктів, що слугуватимуть продуктивному подоланню ознаки кризи щодо енергетичної сфери громади й впроваджуватися можуть стосовно модернізації транспортної інфраструктури,

енергетики (альтернативні джерела енергії, енергозбереження, стратегії розвитку енергоефективності й ін.) [6, с.48].

Таким чином, реформа з демократизації і децентралізації визначає нові механізми антикризового управління, діяльності та стратегії розвитку територій:

– потрібно розширити аналітичний блок публічної влади щодо ідентифікації кризових проблем і прихованих ресурсів регіону, удосконалення механізмів регулювання систем;

– недосконаліть механізмів громадської участі щодо процесів розв'язання проблем місцевого значення, що сповільнюють формування результативної демократичної системи управління, а також соціально-економічний розвиток регіону;

– невирішені проблеми, недоліки поточного управління життєдіяльністю інфраструктури;

– місцевий практичний досвід колективної й комунікативної дії, які стають основним партнерським ресурсом задля ефективного розвитку регіону та держави [6, с.50].

Ю.Костюніна визначила перспективи розвитку механізму публічного управління соціально-економічним розвитком території, що призначені задля впровадження стратегії сталого розвитку за умов глобалізаційних трансформацій і переходу до економіки інновацій і включають:

а) програмно-цільовий механізм;

б) механізм соціального партнерства;

в) кластерний механізм як відповідний засіб підвищення інноваційної активності на території;

г) механізм аналізу та оцінки сталого соціально-економічного розвитку території [75, с.310].

По закінченню війни перед публічним управлінням на регіональному рівні постануть завдання, що вимагатимуть системного підходу на тільки стосовно відновлення проте й забезпечення довгострокового розвитку

територій. Успіх відновлення та соціально-економічного розвитку територій в значній мірі буде залежати від ефективності системи публічних органів на регіональному рівні.

В цьому контексті слушною є позиція видатних вчених-регіоналістів М.Іжі та Т.Пахомової, які відзначають, що для досягнення успішних результатів відновлення територій нова публічно-управлінська архітектура має використовувати інноваційні механізми адаптивності, стійкості й сталості [61, с.7]. Вважаємо це надзвичайно актуальним напрямом в умовах сучасних викликів, обумовлених війною.

Відповідно, під адаптивністю системи публічного управління на регіональному рівні визначено таку її властивість, яка окреслює спроможність системи оперативно й гнучко реагувати на будь-які зміни, виробляти адекватні рішення, що надають змогу зводити до мінімуму дію збурюючих факторів. Адаптивність постає однією із ключових характеристик системи, яка гарантує стійкість її функціонування. Істотною характеристикою на регіональному рівні адаптивності системи публічного управління є не лише її спроможність адекватно й оперативно реагувати на зовнішні зміни, однак і їх передбачати [61, с.7].

Підвищення адаптивності системи публічного управління відновленням територій, її стійкості вимагає прискіпливої уваги з приводу вдосконалення структури органів виконавчої влади й місцевого самоврядування на відновлюваних територіях шляхом впровадження органічних структур (проектних, матричних та ін.). Потреба розв’язання кадрової кризи органів публічного управління відновленням територій привертає увагу до проблеми системного підвищення ефективності підготовки публічних службовців у аспекті дизайн-мислення, реінжинірингу та цифровізації, а також проектного управління й управлінських процесів, adgil-технологій і технологій розробки проєктів, стратегій маркетингу й розвитку територій, таймінгу [61, с.9].

В умовах воєнного стану на перший план як критично важливі виходять питання вироблення нових інституціональних платформ щодо забезпечення

стабільної життєдіяльності країни й кожної громади на засадах інтеграції управлінського потенціалу органів публічної влади, а також переформатування функціональних й організаційних механізмів на комплексне розв'язання економічних, соціальних, воєнних завдань за нових реалій, які, у відповідь вимагають вдосконалення нормативно-правового забезпечення формування і втілення державної регіональної політики [21, с.514].

Розглянувши різні підходи щодо формування, дії, структури механізмів державного управління, а також їх втілення на різних рівнях, серед іншого й на регіональному, К.Герасимюк та Н.Зелінська відзначають про відсутність єдності підходу серед науковців як щодо їх кількості, так й відносно їх структурних складників. Автори пропонують визначити базовими (conditio sine qua non) механізмами задля розв'язання будь-якої управлінської проблеми регіонального рівня – правовий, політичний й організаційний [24, с.264].

Аналіз організаційного механізму запровадження інновацій до процесу регіонального управління в умовах децентралізації надав змогу сформувати бачення щодо подальшого його розвитку відносно створення дієвої електронної управлінської системи взаємодії органів публічного управління на регіональному рівні, потреби формування в державних службовців і посадовців місцевого самоврядування компетентностей, зв'язаних з спроможністю на високому рівні застосовувати новітні інформаційні та комунікаційні технології, у кризових обставинах працювати автономно, ухвалювати адекватні рішення, мислити стратегічно й ін. Поміж тим продовжувати формувати традиційні комунікації враховуючи глобальні сучасні виклики [24, с.264].

А.Крушельницький та В.Плєнцак пропонують модернізацію публічного управління повоєнного відновлення економіки та ревіталізації територій через механізм реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності України. Зокрема, автори наголошують, що в ході відновлення Україна має розробити комплексну стратегію, що буде враховуватиме глобальні виклики, передусім зміни в міжнародній торгівлі, розвиток новітніх технологій й інновацій, інтенсифікацію глобальної конкуренції. Завдяки особливостям процесу

стратегування і його методології ця Стратегія є одним з значущих механізмів модернізації публічного управління щодо відновлення економіки держави та ревіталізації її окремих територій [80, с.35].

З огляду на безпекові виклики, зокрема воєнний стан в Україні, сучасний підхід до створення і застосування механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів необхідно конкретизувати за кількома векторами. Зокрема, гнучкість у реагуванні до несподіваних обставин. В умовах воєнного стану управління регіонами вимагає здатності до адаптації та оперативної реакції на нові загрози. Механізми публічного управління мають бути спроможними прилаштовуватися до мінливих змін, знаходячи внутрішні резерви та перспективи для соціально-економічного розвитку регіону.

По-друге, в умовах воєнного часу гарантування безпеки постає домінуючим фактором. Механізми публічного управління мають забезпечити належну безпеку мешканцям регіонів та посилити стабільність у зоні нестабільності. Для досягнення цієї мети можуть бути задіяні, зокрема, такі заходи як акумулювання ресурсів задля безпеки громадян, піддержка економічної стабільності та функціонування інфраструктури, а також охорона прав людини.

По-третє, консолідація з місцевою спільнотою, що включає її залучення до управлінських процесів, ухвалення рішень. Для підвищення відповідальності та прозорості в процесі ухвалення рішень, механізми публічного управління мають слугувати створенню умов відносно активного діалогу з громадськістю, забезпечуючи її залучення та врахування думки. Означене буде слугувати утвердженню довіри та почуттю спільної відповідальності, що буде мати позитивний вплив на розвиток соціально-економічної сфери регіонів.

Рис. 1.3. Механізми публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах безпекових викликів

Джерело: авторська розробка

На рисунку 1.3 розміщена орієнтовна структура механізмів публічного управління соціально-економічного розвитку регіонів в умовах безпекових викликів. Поміж них нормативно-правовий та організаційний механізми публічного управління нами виокремлено як базові, що пронизують всі інші механізми. Тобто, вони є відповідним каркасом на якому вибудовуються всі інші аспекти публічного управління. Зокрема, нормативно-правовий механізм слід вважати сукупністю законів, підзаконних актів (постанови та розпорядження), а також рішень органів місцевого самоврядування, інших документів нормативного спрямування, що визначають процедури, правила у сфері соціально-економічного розвитку регіонів. Даний механізм слугує основою для створення правового поля щодо діяльності усі суб'єктів соціально-економічного розвитку регіонів, встановлює їхні права/обов'язки, а також регулює економічні відносини, визначає умови щодо якості послуг й інше. Відсутність чіткої регламентованої нормативно-правової основи вбачається відсутністю сталого, прогнозованого зростання регіону.

Організаційний механізм слід вважати сукупністю органів державної влади й місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів, комунальних підприємств, організацій, установ, форм їхньої взаємодії, що гарантують впровадження політики соціально-економічного розвитку регіону. Організаційна структура визначає відповідальних щодо розроблення, втілення і контролю за впровадженням програм та стратегій розвитку регіону. Дієва організація слугує забезпеченню координації дій різних суб'єктів, розподіл повноважень, ресурсів та швидке ухвалення рішень.

Стратегічне планування зважаючи на безпекові виклик в сучасних умовах передбачає перегляд існуючих і розроблення нових стратегій, які мають обов'язково враховувати загрози та ризики, що пов'язані з безпекою. Зокрема, нині це першочергово стосується військової агресії, а також кіберзагроз та інше. Важливим є розроблення різноманітних сценаріїв розвитку регіонів у залежності від ескалації чи деескалації безпекової обстановки. Доцільним вбачається діагностика потенційного впливу безпекових викликів на соціальну інфраструктуру, ринок праці, економічну сферу, а також демографічну ситуацію в регіоні (міграційні процеси, демографічна ситуація тощо).

Фінансовий механізм передбачає адаптацію бюджетного процесу, зокрема гучне реагування на зміни в безпековій ситуації через перегляд пріоритетних векторів фінансування та перерозподілу бюджетних коштів для піддержки найбільш постраждалих регіонів та сфер. Необхідним у цьому контексті є й залучення додаткових джерел фінансування, що обумовлені активізацією співпраці з донорськими, міжнародними організаціями, а також інвесторами щоб долучити фінансову допомогу для відновлення та розбудови регіонів.

Соціальний захист і піддержка населення регіону характеризується гарантуванням соціальних виплат населенню (надання допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), ін. особам, що постраждали внаслідок викликів, зумовлених небезпекою); гарантування мешканцям регіону доступності до

ключових послуг (піддержка функціонування освітніх, медичних, культурних закладів, комунальних служб за обставин надзвичайного характеру).

Важливим в умовах безпекових викликів постає забезпечення відкритості та прозорості, що має свій прояв у інформуванні громадськості щодо безпекової ситуації, відповідних заходів задля стабілізації обстановки, а також програм піддержки регіонів України.

Узгодження та міжвідомча взаємодія слугує забезпеченню продуктивної взаємодії між центральною ланкою та місцевими органами влади, військовими адміністраціями та іншими зацікпленими сторонами. Також важливим та актуальним є налагодження тісної співпраці з бізнес-середовищем, громадськими структурами, громадами на місцях для окреслення суспільно значимих проблем та вироблення спільних рішень, що пов'язані з безпековими викликами. Узгодженість в даному аспекті наголошує на необхідності процесу приведення до спільних інтересів, дій, планів.

Необхідним в умовах безпекових викликів постає піддержка та відновлення економіки регіону, зокрема активізація місцевого виробництва шляхом надання відповідної підтримки бізнесу, особливо в пріоритетно важливих галузях щодо гарантування економічної стійкості регіону. Запровадження різних стимулюючих інструментів для залучення інвестицій в безпечніші регіони та розбудова постраждалих територій.

Означені механізми тісно переплітаються між собою і вимагають цілісного комплексного застосування для забезпечення соціально-економічного розвитку в Україні регіонів за умов тривалих безпекових викликів, що нині зумовлені війною. Результативність їх впровадження напряму залежить від спроможності органів публічного влади до оперативних адаптаційних змін, координації зусиль і залучення усіх зацікавлених сторін. Також важливим постає їх адаптивність, гнучкість і направленість на конкретні потреби кожного регіону.

Отже, в результаті здійсненого дослідження виявлено, що нині наявні механізми (організаційний, економічний, політичний, правовий, мотиваційний,

тощо) публічного управління не відповідають суспільним запитам загалом й не забезпечують досягнення ефективного публічного управління соціально-економічного розвитку регіонів, що буде мати в стратегічній перспективі негативні прояви щодо забезпечення суспільного розвитку Української держави. Виявлений стан речей вимагає удосконалення механізмів і пошуку шляхів більш дієвого їх застосування з урахуванням безпекових викликів та загроз.

Висновки до розділу 1

1. Розглянуто наукові підходи до дефініції «регіон» та виявлено організаційно-управлінський, системний, процесний, інтегральний та комплексний підходи. Обумовлена залежність між науковою галуззю і змістовним наповненнями в контексті розкриття регіону через призму його економічних особливостей та концептуалізацію його як економічної одиниці. Виявлено ключовим недоліком більшості досліджуваних характеристик поняття «регіон» є їхня зосередженість на одному з його вимірів. Для всебічного розуміння даної дефініції застосовано ідентифікаційний підхід, що зумовив його аналіз з різних релевантних ракурсів (економічного, державно-управлінського (державного та регіонального та ін.). З'ясовано регіони, як активні учасниками державно-управлінських процесів зі складними внутрішніми й зовнішніми зв’язками, зумовили еволюцію їхнього розуміння від суто економічної до публічно-управлінської. Аналіз чинної законодавчої бази свідчить про відсутність його чіткого визначення. Обґрунтовано зміст поняття «регіон України» є значно глибшим та багатогранним, ніж його формальне визначення як адміністративно-територіальної одиниці, що охоплює території, які характеризуються спільністю природних умов, історичного розвитку, культурних традицій, економічної діяльності та соціальних зав'язків, що зумовлюють її єдність й ідентичність, відмінну від інших частин держави.

Проаналізовано поняття «розвиток» в аспекті дослідження соціально-економічного розвитку регіону. Здійснено наукові підходи до дотичних понять таких як «регіональний розвиток», «регіональне управління», проаналізовано їх тлумачення у нормативно-правових актах. Виявлено, застосування системного підходу в регіональному управлінні вважається цінним інструментом, оскільки уможливлює виявити ключові взаємозалежні зміні й обмеження, що впливають на діяльність структурних одиниць регіональної економіки, а також розробити організаційні механізми, які забезпечують переваги як для окремих складових, так і для всього регіону.

Розглянуто наукові підходи до категорії «соціально-економічний розвиток регіонів» та виявлено його об'єктивний процес, з однієї сторони, географічними, історичними, демографічними, ресурсними й іншими детермінантами, а з іншої – управлінськими діями державних/регіональних органів управління (суб'єктивний характер). Неоднорідність в поглядах на регіональний розвиток зумовлена не лише початковими позиціями залучених органів, але й їхніми особливими рисами та їхньою роллю у національному поступі.

Соціально-економічний розвиток регіону пропонується розуміти як складний та багатогранний процес, що являє собою динамічні якісні й кількісні зміни в соціальній та економічній сферах життєдіяльності регіону, спрямований на зростання добробуту населення, підвищення якості життя населення, збалансований розвиток території, раціональне використання ресурсів і зростання конкурентоздатності регіону. Забезпечення інтегрованого розвитку регіонів з метою оптимізації задоволення соціально-економічних потреб їхнього населення є пріоритетною метою діяльності регіональних органів управління, спрямованої на підвищення життєвого рівня через стале економічне зростання, ефективне управління ресурсами та підтримку ініціатив усіх зацікавлених сторін.

Сформовано бачення публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів як цілеспрямовану, скоординовану діяльність органів

державної влади та місцевого самоврядування, що охоплює розробку й реалізацію стратегій та програм, використання інструментів регулювання, фінансового забезпечення, інформаційної підтримки, контролю із метою стимулювання позитивних якісних та кількісних змін у соціальній та економічній сферах регіону, підвищення рівня життя населення та забезпечення сталого розвитку територій в інтересах суспільства. Означене включає стратегічне планування, формування політики, організацію виконання, моніторинг й оцінку ефективності управлінських рішень у сфері регіонально розвитку.

Обґрунтовано, як ключовий інструмент державної політики, публічне управління має забезпечувати дієві механізми, здатні протистояти загрозам безпеці та сприяти соціально-економічному розвитку. Водночас, існуючі механізми управління нерідко демонструють недостатню ефективність або невідповідність сучасним умовам та особливостям регіонів. За умов постійних змін стає важливим не тільки формування нових підходів, а й оптимізація функціонування наявних механізмів.

2. Виявлено, для соціально-економічного потенціалу регіону властива розгалужена структура, де кожен компонент є автономною системою, яка об'єднує ряд взаємопов'язаних компонентів. Досліджено наукові підходи до поняття «потенціал», «соціально-економічний потенціал» в контексті регіону, що дозволило сформувати авторську позицію «соціально-економічного потенціалу регіону» як складну, динамічну, інтегровану категорію, яка відображає сукупність наявних та потенційних ресурсів, можливостей та умов території, ефективне використання яких може забезпечити стале економічного зростання, підвищення рівня життя населення, зміцнення соціальної стабільності та підвищення конкурентоздатності в межах певної території розвитку.

Обумовлено до ключових аспектів соціально-економічного потенціалу віднести: ресурсну базу (включає всі види ресурсів, яким володіє регіон); можливості розвитку (віддзеркалює спроможність регіону щодо саморозвитку

та адаптації до зовнішніх умов); динамічність (внутрішні та зовнішні фактори є детермінантою динамічного характеру соціально-економічного потенціалу, який безперервно трансформується під їхньою дією); взаємодію складових (фокусує на системну спрямованість потенціалу, де різні частини взаємопов'язані та впливають одна на одну); цілеспрямованість використання (успішне впровадження потенціалу залежить від ефективності управління і стратегічного бачення розвитку).

Виявлено, в контексті безпекових викликів в Україні, територіальне планування має подвійний характер: 1) найповніше залучення регіональних ресурсів для забезпечення матеріального добробуту; 2) створення адаптивної і стійкої економіки, спроможної протистояти сучасних загрозам та задовольняти потреби населення.

Аналіз структури, компонентів соціально-економічного потенціалу регіону за відповідними напрямами дозволив запропонувати наступні компоненти соціально-економічного потенціалу регіону: природно-ресурсний потенціал, демографічний потенціал, трудовий потенціал, виробничий потенціал, соціально-інфраструктурний потенціал, бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал, науково-інноваційний потенціал.

Виявлення характеристик та особливостей соціально-економічного потенціалу регіону є актуальним для публічного управління з метою розроблення ефективних стратегій і механізмів розвитку в умовах безпекових викликів. Представлено виокремити такі особливості як: територіальна специфіка; інституційне середовище; вплив безпекових викликів; людський капітал як основна детермінанта; потреба стратегічного управління; інноваційний потенціал; інфраструктурна забезпеченість.

З метою структурування соціально-економічного потенціалу запропоновано застосування трирівневої класифікації: перший рівень – функціональний (природно-ресурсний потенціал, демографічний потенціал, трудовий потенціал, виробничий потенціал, соціально-інфраструктурний потенціал, бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал, науково-

інноваційний потенціал); другий рівень – за сферами впливу (людський капітал, матеріальний капітал, інституційний капітал); третій рівень – за ступенем керованості та впливу (внутрішні керовані фактори, зовнішні частково керовані фактори, зовнішні некеровані фактори). Оптимальне використання потенціалу регіону слугує запорукою суспільного та економічного зростання, зростання добробуту мешканців та покращення соціально-економічних індикаторів, що закладає фундамент для його всебічного та довготривалого розвитку.

3. Досліджено термінологічні підходи до визначення «механізми управління», «механізми державного управління» та «механізми публічного управління». Виявлено та проаналізовано концептуальні підходи до окремих видів механізмів в аспекті соціально-економічного регіонального розвитку. В процесі дослідження констатовано брак інтерпретації дефініції «механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів» та сформовано авторське бачення даного поняття як інтегрованої системи інструментів, засобів, стимулів та методів, які застосовуються суб'єктами публічного управління для досягнення стратегічно важливих цілей розвитку, задоволення суспільних потреб і безпеки регіонів. В умовах безпекових загроз особливості сфери соціально-економічного розвитку регіонів зумовлюють потребу в активному залученні представників різних секторів (держаного, приватного, громадського) за участі публічних інституцій для спішного втілення цього процесу.

В умовах сучасних безпекових викликів та воєнного стану в Україні обґрунтовано необхідність векторної конкретизації механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів через: 1) гнучкість та адаптивність у відповідь на непередбачувані обставини; 2) гарантування безпеки як визначальне; 3) консолідація з місцевою спільнотою шляхом залучення до управлінських процесів та рішень.

Запропонована структура механізмів публічного управління соціально-економічного розвитку регіоні в аспекті безпекових викликів, що включає нормативно-правовий й організаційний механізми публічного управління як

базові та є відповідним каркасом на якому вибудовуються всі інші аспекти публічного управління. До механізмів публічного управління соціально-економічного розвитку регіоні в умовах безпекових викликів віднесено та охарактеризовано наступні: стратегічного планування, підтримки та відновлення економіки, фінансовий механізм, соціального захисту та підтримки населення регіону, комунікаційний механізм, узгодження і міжвідомчої взаємодії.

Розділ 2
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

2.1 Аналіз сучасного соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах безпекових викликів

Сучасний період розвитку України характеризується складною взаємодією соціально-економічних процесів і безпрецедентними безпековими викликали, зумовленими військовою агресією. Зазначені обставини мають визначальний вплив на динаміку й перспективи регіонального розвиту, обґрунтовуючи необхідність глибоко аналізу поточного стану. У цьому підрозділі буде здійснено комплексне дослідження основних тенденцій і проблем соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах нестабільного безпекового середовища, що надасть змогу ідентифікувати наявні диспропорції, виявити потенційні загрози для визначення подальших векторів відновлення і сталого зростання регіонів.

Нині Україна перебуває в глибокій демографічній кризі, яка загострилася через повномасштабне військове вторгнення та підтверджується багатьма чинниками, включаючи низьку народжуваність, високу смертність (особливо в умовах війни), значні масштаби міграції, старіння населення. Це серйозна проблема, що має довгострокові соціально-економічні наслідки для регіонів.

Так, в 2022 і 2023 роках, через вплив повномасштабної війни, рівень смертності залишився досить високим, проте дещо понизися у порівнянні з 2021 роком, переважно ключовою причиною в даному аспекті постає окупація територій від початку повномасштабного вторгнення рф до України [155, с.263].

Значні масштаби міграції, як внутрішньо переміщених осіб (ВПО) так й міжнародних біженців, у значній мірі спричинили зміни в демографічній структурі України. Чисельність втраченого населення сягає понад 6,5 млн. людей, в першу чергу працездатного населення.

Серед різних видів міграції населення України на сьогодні виокремлюють наступні:

✓міграція за кордоном. Відповідно до інформації Міністерства закордонних справ України (МЗС), за даними станом на 1 лютого 2023 року приблизно 7 989 027 осіб, які є громадянами України, знаходяться за кордоном. З них понад 5,84 млн. → дорослі громадяни України. Проте, слід відмітити, що на консульському обліку (станом на 12 грудня 2022 року), було тільки 448 592 громадян України. Зазначена різниця зумовлена тим, що додавання до консульського обліку здебільшого відбувається на добровільній основі та не є обов'язковим (за окремими винятками), саме тому показники консульського обліку не розкривають повного уявлення щодо зовнішньої міграції;

✓незаконне вивезення до рф українських громадян є серйозною проблемою. На основі даних Управління Верховного комісара Організації Об’єднаних Націй в справах біженців (УВКБ ООН) на період вересня 2022 року, переміщено було до російської федерації близько 2,9 млн. осіб, серед них 9400 українських дітей. Зазначене зумовлює значущі питання з приводу порушення прав і безпеки даних осіб, а особливо дітей, та вимагає прискіпливої уваги міжнародної спільноти;

✓в Україні прослідковуються значні масштаби внутрішньої міграції. За інформацією Міжнародної організації із міграції станом на 23 серпня 2022 року, приблизно 6,97 млн. осіб уже стали внутрішньо переміщеними особами в межах країни. Зазначене говорить про значущий рівень внутрішніх переселень через складну обстановку в Україні [цит. за: 101, с.237].

Відповідно до Звіту про внутрішнє переміщення населення (станом на січень 2025 року) [58, с.3], в Україні чисельність де-факто ВПО нараховує 3,7 млн. осіб. Найбільша кількість ВПО проживало у Дніпропетровській (520 000,

від загальної чисельності де-факто ВПО) й Харківській (447 000) областях, тоді як місто Київ (401 000) та Київська область (294 000) посідають третє і четверте місце за частками ВПО, зокрема. Майже третина (1 128 000) ВПО проживають в прифронтових районах (рис. 2.1.).

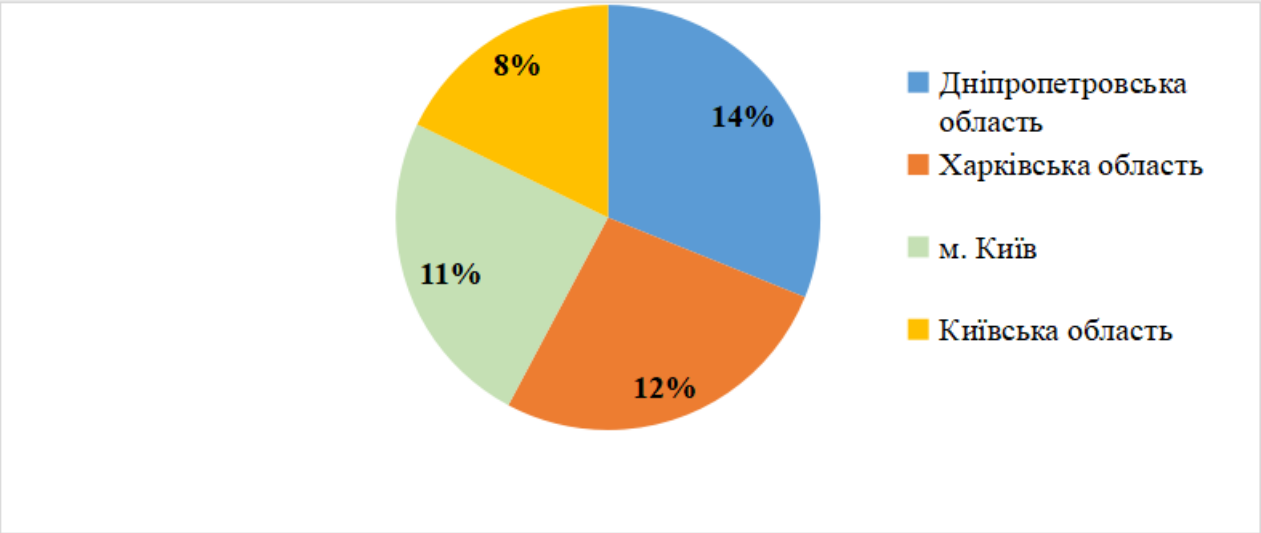

Рис. 2.1. Розподіл ВПО: лідери за кількістю

Джерело: сформовано на основі [58]

Серед ключових характеристик в Україні внутрішньої міграції через повномасштабне вторгнення варто акцентувати на регіональних розбіжностях. Відповідно, міграція зумовила до перерозподілу населення як в Україні так, зокрема, й у державах, що українських біженців приймають. Означений аспект зумовив до збільшення населення у приймаючих регіонах і зміни демографічного обличчя цих територій, а також напруженості в соціальній і культурній сфері. Ключовими викликами в умовах війни щодо міграційної політики стали гарантування гідних умов для ВПО в межах держави й повернення наших мігрантів на Україну [153, с.363].

Інформація вихідної оцінки кількості й географії розміщення внутрішньо переміщених осіб підтверджує відповідну загальну стабільність показників (3,6 млн.) та демонструє особливості просторових змін, які залежать від географії бойових дій і повернення частини ВПО на місце свого постійного проживання. Однак, потужний вимушений міграційний потік з'явився після терористичного акту рф на Каховській ГЕС [43, с.90-91].

Табл. 2.1.

Визначення чисельності населення за статусом переміщення

Область	Орієнтовна чисельність де-факто ВПО	Орієнтовна чисельність осіб, які повернулися
Черкаська	111 000	44 000
Чернігівська	51 000	170 000
Чернівецька	53 000	17 000
Дніпропетровська	520 000	257 000
Івано-Франківська	81 000	46 000
Харківська	447 000	679 000
Хмельницька	91 000	43 000
Кіровоградська	107 000	32 000
Київ	401 000	898 000
Київська	294 000	606 000
Львівська	150 000	113 000
Миколаївська	122 000	251 000
Одеська	216 000	180 000
Полтавська	176 000	57 000
Рівненська	43 000	40 000
Сумська	103 000	143 000
Тернопільська	47 000	24 000
Вінницька	109 000	75 000
Волинська	43 000	46 000
Закарпатська	83 000	12 000
Житомирська	69 000	116 000
Донецька[20]	н/д	н/д
Луганська[21]	н/д	н/д
Херсонська[22]	н/д	н/д
Запорізька[23]	н/д	н/д
Місце проживання невідоме (в Україні)	11 000	6 000
Все населення	***3 665 000***	***4 238 000***

Джерело: сформовано на основі [58, с.13]

Згідно опитування [58, с.6], у грудні 2024 року 62% ВПО засвідчили про перебування у ситуації переміщення протягом двох чи більше років. Таке тривале переміщення, що зачепило практично двох третин опитаних, засвідчує про тривалий характер в Україні кризи. Означене акцентує на гострій потребі щодо розроблення і запровадження дієвих стратегій раннього відновлення, а також довготермінових рішень стосовно внутрішнього переміщення. Частка ВПО, що перебувають в ситуації переміщення більше двох років, була найбільшою в м. Києві (71%) та в Львівській (69%), Запорізькій (68%) і Київській областях (68%), тоді як областями походження із найвищою часткою

ВПО, переміщених на два чи більше років, були Луганська (92%) та Запорізька (73%) області.

Щодо регіональних розбіжностей, варто звернути увагу, що міграційні процеси рівномірно по всій території України не розподілилися. Значний масив ВПО відбувся із сходу держави, передусім із Донбасу й прилеглих районів, які перебувають під контролем окупаційної влади. Також багато ВПО зареєстровано з півдня України, що стали теж конфліктогенними зонами [153, с.359].

Здійснюючи аналіз статистики виїзду з України, відмічається наступна тенденціями, що саме за термін із 27 лютого до 9 березня 2022 року виїхало з України найбільше українських громадян ⇨ 1 649 088 осіб; щодня кордон перетинало близько 150 тис. осіб. Кількість громадян із кінця березня, що вимушено виїжджають, поступово стала зменшуватися [цит. за: 134, с.236].

Відповідно, 39% експертів вважають, що поміж біженців, які після 24 лютого 2022 року виїхали за кордон, в Україну після закінчення війни повернуться від 50% до 69%, трохи менше (37%) → що повернуться від 30% до 49%. Істотно менша кількість (13%) вважають, що повернуться тільки від 10% до 29% біженців, тільки 9% → що репатріюється від 70% до 89%. Жоден експерт не поділяє вкрай песимістичну позицію (що репатріюється менше 10%), так й найбільш оптимістичну (що репатріюється від 90% та більше біженців) [19, с.221-222].

Визначальні компоненти соціально-економічного середовища – добробут, економічне зростання, достойно оплачувана робота, збалансований розвиток регіонів – взаємозалежні, що вимагає комплексних, системних заходів та дій, внаслідок чого створюються умови для належного добробуту та повної зайнятості населення, уповільнюються внутрішні міграційні процеси, знижуються процеси відтоку робочої сили, а також утікання людського капіталу. Зокрема, повернення до України принаймні частини працездатних переселенців із поміж 10 млн. осіб слугувало б позитивною тенденцією як на економічне зростання, так і наповнюваність державних фінансів [89, с.104].

Високий рівень міграцій і зміни в демографічній структурі вимагають адаптації політики щодо сфери соціальних послуг, ринку праці, освіти для піддержки як біженців, так і ВПО [105].

Слушною є позиція М.Хорошева [155, с.265], що після війни задля успішного відновлення Україні необхідно розробити стратегії, що будуть включати забезпечення умов відносно повернення біженців, а також відновлення зруйнованої інфраструктури, активізацію економіки.

Фінансово-економічні потрясіння призвели до того, що регіони України втратили свою фінансову стабільність. Означена стабільність вважається головним показником здатності фінансової системи держави ефективно розподіляти кошти та підтримувати безперебійний розвиток економіки, навіть за умов, коли з'являються непередбачувані економічні проблеми і внутрішні ризики. Очевидно, що ці тенденції мали свій відбиток на фінансовому стані українських регіонів.

Закономірно, що в передвоєний період структурна трансформація економіки регіонів здійснювалася переважно під панівним впливом трудоресурсних, інноваційних і просторових детермінант, передусім, щільності бізнесу й зайнятих, рівня інфраструктурного забезпечення й урбанізації, то в часи повномасштабної війни зазначений перелік детермінант розширений буде шляхом безпекових чинників, зокрема ресурсних обмежень, а також зовнішньоекономічної кон’юнктури [133, с.60].

Якщо робити аналіз у регіональному розрізі за період 2021-2023 років, то найсуттєвіше зменшення капітальних видатків простежується по всіх регіонах України в 2022 році, що, безперечно, асоційоване з нормативно-правовими обмеженнями, введені на початковій стадії повномасштабної війни, й фінансуванням, у першу чергу, базових потреб громад. Слід звернути увагу, що в місті Києві, Дніпропетровській і Вінницькій областях більш як у два рази констатуємо зменшення (зокрема складало 11 млрд. грн.; 8,8 млрд. грн.; 2 млрд. грн. зокрема) [169].

Регіони, де ведуться або велися бойові дії, показали в 2022 році найвищий відносний спад капітальних видатків: Херсонська область (31), Донецька (9 разів), Луганська (фактично 6 разів), Харківська (5 разів), Запорізька (4 рази), Кіровоградська (3 рази); Сумська область (2 рази). Зазнали скорочення капітальних видатків і тилові регіони (Закарпатська область, Львівська область, Черкаська області та Чернігівська), проте їх інтенсивність мала не настільки масштабний прояв. 2023 рік знаменується помітним збільшенням по всіх регіонах капітальних видатків, за винятком тих, де тривають бойові дії. Показали найвищий відсоток приросту капітальних видатків за 2023 рік наступні області: Чернігівська (+116,6%), Миколаївській (+116,3%) і Житомирська (+115,6%). Зафіксовано найвищі темпи зростання капітальних видатків у місті Київ (+6,4 млрд. грн.), Львівська (+5,6 млрд. грн.) і відповідно Київська (5,2 млрд. грн.) області [169]. Резюмуючи вищевикладене, у порівнянні з несприятливими тенденціями 2022 року, теперішня ситуація має переважно позитивний характер.

Таким чином, за період широкомасштабного вторгнення, на противагу державному, місцеві бюджети (окрім регіонів, де велися або ведуться бойові дії) показали позитивну динаміку надходжень. Поміж значимих детермінант, що надали можливість забезпечити виконання місцевих бюджетів: а) зростання надходжень від ПДФО (внаслідок збільшення виплат військовослужбовцям); б) галопуюча споживча інфляція (передусім 2022 році); в) податково-митні новації уряду, а також режим «жорсткої економії». Відповідно, місцеве самоврядування засвідчило спроможність забезпечувати стійкість не тільки інституційну, проте й фінансову, рішуче чинити опір та давати відсіч зростаючим викликам та загрозам [17, с.92].

Об’єктивно, що війна в Україні спричинила посилення нерівномірності формування податкової спроможності адміністративно-територіальних одиниць. Першочергово це зачіпає погіршення фінансового клімату регіонів, що зазвичай зосереджували значні виробничі потужності (Дніпропетровська, Донецька, Харківська й Запорізька області), а на даний момент знаходяться у

центрі бойових дій. Незважаючи на релокацію бізнесу й переміщення працездатного населення, західні регіони не вирізняються (винятком є Львівська область) значним поліпшенням фінансового стану. Зазначене засвідчує, що нині актуальним є питання оптимізації механізмів бюджетного вирівнювання. Диспропорції у фінансовому забезпеченні регіонів, виявлені в 2022-2023 роках, будуть мати характер поглиблення, і саме тому вбачається доцільним говорити щодо формування державної регіональної політики з чітким виділенням механізмів та заходів задля кожного функціонального типу території, особливо з огляду на прагнення отримати допомогу від фондів ЄС. Одночасно фокус в управлінні фінансовими ресурсами не тільки над одержаними від міжнародних партнерів, проте й публічними – прозорість й ефективне використання [17, с.92-93].

Видаткова компонента місцевих бюджетів визначається зменшенням видатків розвитку. За усталеною практикою значну частку в структурі видатків посідають охорона здоров'я, освіта, соціальний захист та соціальне забезпечення. В умовах воєнного часу збільшення бюджетних видатків повинно здійснюватися першочергово на стратегічні напрями й забезпечення життєдіяльності громад, а надання податкових пільг повинно носити виключну, а не всеосяжну спрямованість із прив'язкою до територій [17, с.93].

Результати фінансово-економічної кризи, зумовлені поширенням коронавірусної інфекції, а натепер повномасштабним вторгненням рф в Україну підкреслили потребу щодо зміни моделі регіонального економічного розвитку. Стійке та рівномірне економічне зростання на засадах модернізації реального сектору вимагає оптимізації фінансової системи як інструменту розвитку економіки регіонів, розширює коло цілей і завдань фінансової політики країни, висуває на перший план потребу зміцнення фінансової автономії та самодостатності територій. Головним напрямом політики забезпечення фінансової стійкості українських регіонів повинно стати гармонізація потреб застосовування зовнішніх фінансових ресурсів щодо відновлення стабільної динаміки зростання та зменшення зовнішньої

фінансової залежності економічної системи під час макроекономічних криз [17, с.93].

Ключове місце щодо забезпечення фінансової стійкості держави й органів місцевого самоврядування, розв'язанні питань соціально-економічної значимості належить місцевим бюджетам. Місцеві бюджети є базисом економічної самостійності місцевих органів самоврядування. Вони слугують активізації господарської діяльності та створюють умови для розвитку інфраструктури на відповідній території. Поміж тим, наявність власних фінансових ресурсів зміцнює економічний потенціал, надає змогу виявляти й ефективно використовувати резерви, що позитивно впливає на рівень добробуту населення.

У таблиці 2.2. відображено кількість місцевих бюджетів в Україні, також їх взаємовідносини з державним бюджетом станом на травень 2025 року. У результаті адміністративної реформи домінуючу позицію займають бюджети територіальних громад – 1469 місцевих бюджетів, з них 1438 мають взаємовідносини з державним бюджетом, зокрема 97,89%. Означене акцентує на залежності бюджетів територіальних громад від міжбюджетних трансферів з державного бюджету. Так, із них 25 – обласних бюджетів, 1 – бюджети міст обласного значення, 136 – районних бюджетів, 28 – бюджети районів у містах обласного значення, 6 бюджетів міст районного значення, 39 – бюджетів селищ міського типу та 229 бюджетів сільрад /сіл. Кількість місцевих бюджетів України загалом становить 1933 місцевих бюджетів, взаємовідносини з державним бюджетом із них мають 1582, то відсоткове співвідношення буде становити 81,84%.

Табл. 2.2.

Кількість місцевих бюджетів в Україні (станом на травень 2025 року)

Типи місцевих бюджетів	***Усього місцевих бюджетів***	***з них мають взаємовідносини з державним бюджетом***
обласні бюджети, бюджет АРК	25	24
бюджети міст республіканського й обласного значення	1	1
районні бюджети	136	119

бюджети територіальних громад	1469	1438
бюджети районів в містах обласного значення	28	0
бюджети міст районного значення	6	0
бюджети селищ міського типу	39	0
бюджети сільрад (сіл)	229	0
Разом	**1933**	**1582**

Джерело: сформовано на основі [97]

Місцевий бюджет за таких обставин на меті не має цілковитою мірою застосовувати свій потенціал щодо розвитку регіону, коли знижується справедливість міжбюджетних відносин. В окреслених обставинах місцевим бюджетам відсутній стимул для переходу до розряду «бюджетів-донорів». Дефіцит щорічних власних податкових надходжень звужує можливості місцевих органів влади стосовно соціально-економічного розвитку відповідних територій [152, с.160].

Успішне впровадження реформа децентралізації забезпечило органи місцевого самоврядування автономними належними фінансовими інструментами, що відіграли вирішальне значення в протистоянні загрозам воєнного періоду. Використовуючи кошти місцевих бюджетів, органи місцевого самоврядування можуть надавати допомогу ВПО, підтримувати місцевий бізнес, облаштовувати укриття і надавати населенню якісні послуги.

Перші місяці війни мали поганий вплив на місцеві бюджети, матеріальну й фінансову базу органів місцевого самоврядування. Поміж тим, не державному рівні назріло питання відносно забезпечення стабільних економічних умов щодо бізнесу шляхом запровадження відповідних податкових пільг, що необхідно було прийняти до відома органам місцевого самоврядування під час планування місцевих бюджетів. Власні кошти місцевих бюджетів стали базисом щодо піддержки всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні та бізнесу, а також формування різних програм щодо підтримання суб’єктів господарювання [81, с.180].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану відбулися зміни бюджетного законодавства, які стосуються методів і способів управління публічними фінансами, в тому числі й місцевих бюджетів. Спрощено процедуру

бюджетного процесу на місцевому рівні та розширено повноваження як уряду, так і місцевих органів влади щодо управління та використання бюджетних коштів.

Рис. 2.2. Трансферти між державним і місцевими бюджетами *(станом на березень 2025 року)*

Джерело: сформовано на основі [97]

На рисунку 2.2. вказано міжбюджетні трансферти станом на березень 2025 року з державного бюджету до місцевих бюджетів та з місцевих бюджетів до державного бюджету. Із вказаного можна відмітити, що сума трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів приблизно в 14,97 разів вища. Тобто, державний бюджет виконує перерозподільну роль, забезпечуючи надходження коштів до бюджетів-реципієнтів через механізм донорства.

Деколи проблема з приводу фінансування територій з меншими доходами посилюється через наступні аспекти: по-перше, нераціональне використання бюджетних коштів; по-друге, обмеженість фінансових ресурсів щодо розвитку регіону/території; по-третє, прагненням залишити фінансові ресурси на території, де вони одержані були (й це вбачається правильним) та ін. [54].

Система міжбюджетних відносин щодо фінансового вирівнювання розвитку регіонів задля територій із більшим рівнем податкових надходжень відчутно має демотиваційну спрямованість. Варто відмітити, що місцевий рівень ліпше забезпечити в значній мірі власними податковими надходженнями, аніж перерозподіляти між регіонами фінансові ресурси. Проте, через диспропорції в податкових надходженнях регіонів/територій доступ до суспільних послуг населення різниться [54].

Табл. 2.3

Структура доходів місцевих бюджетів за період 2020-2024 років

Тип надходження	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Податкові надходження	60,57	59,71	70,88	66,59	64,91
Неподаткові надходження	4,55	4,68	3,97	5,59	6,42
Доходи від операцій з капіталом	0,74	0,60	0,41	0,55	0,71
Трансфери (Від органів державного управління)	33,97	34,91	24,64	27,18	27,66
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,03	0,01	0,04	0,03	0,21
Цільові фонди	0,14	0,10	0,06	0,05	0,09

Джерело: сформовано автором за [169]

В цілому за 2020 рік до місцевих бюджетів надійшло 471,48 млрд. грн. доходів загального й спеціального фондів, за 2021 рік → 580,7 млрд. грн., за 2022 рік → 555, млрд. грн., за 2023 рік → 652,7 млрд. грн., за 2024 рік → 679,5 млрд. гривень. Отже, можна констатувати, що найгірший показник за аналізовані періоди припадає на 2022 рік, що знаменується початком повномасштабного вторгнення. Тоді як далі можемо спостерігати пожвавлення ситуації та поступове збільшення в наступні два роки дохідної частини місцевих бюджетів.

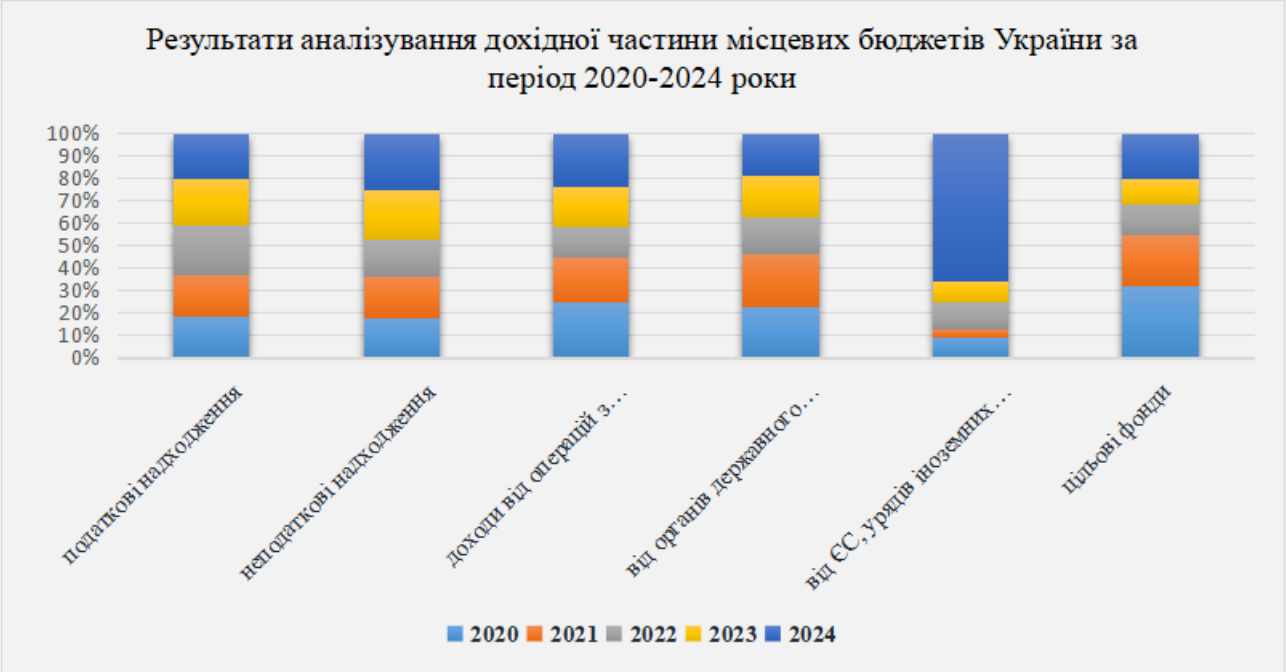

Рис. 2.3. Дохідна частина місцевих бюджетів

Джерело: сформовано автором за [169]

У таблиці 2.4 відзначено про виконання місцевих бюджетів за період 2020-2024 років. Відповідно до результатів до повномасштабного вторгнення період знаменується більш успішним відносно здійснення місцевих бюджетів. 2021 рік знаменується перевиконання за доходами місцевих бюджетів → 100,6%. А за видатками відбувається недовиконання місцевих бюджетів на протязі досліджуваного періоду. Істотне недовиконання простежується в 2022 році → 77,7%, що обумовлене періодом початкової фази повномасштабної війни.

Табл. 2.4.

Виконання місцевих бюджетів за період 2020-2024 рр.

	2020	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
За доходами	98,2	100,6	93,7	97,6	100,7
За видатками	91,5	91,8	77,7	85,6	88,0

Джерело: сформовано на основі [38]

У місцевих бюджетах України, незважаючи на війну, відбулося перевищення доходів над видатками, а саме прослідковується бюджетний профіцит. Означена ситуація обумовлена впливом детермінант, поміж яких істотним вважається зростання обсягу надходжень від податку на доходи фізичних осіб й імпортного податку на додану вартість (ПДВ) [81, с.184].

Наслідки війни в Україні зумовили негативні економічні тенденції, що мали свій прояв як на державному рівні загалом, так і місцевому зумовлені фінансовими труднощами. Проте, місцеві бюджети постали підґрунтям фінансування і забезпечення місцевої оборони, матеріальної та технічної допомоги Збройним Силам України, а також сприяння підтримці ВПО, привернення допомоги зарубіжних партнерів. Зазначене свідчить про значимість та доцільність проведення реформи децентралізації, що слугувала спомагаючи фактором для підтримки населення регіонів та їх згуртованості й стійкості.

Здійснені дослідження за останні роки, зважаючи на безпекові виклики, надають змогу констатувати про наступні тенденції у регіонах фінансових змін: 1) зменшення частки доходів місцевих бюджетів в доходах зведеного бюджету; 2) об’єктивне зниження динаміки приросту власних доходів місцевих бюджетів у регіонах, де відбуваються бойові дії високого інтенсивного характеру; 3) зміна структури доходів місцевих бюджетів, внаслідок цього й зменшення надходжень від окремих традиційних бюджетоформуючих податків; 4) зростання видатків за галузевою ознакою [133, с.76-90].

Далі в аспекті аналізу соціально-економічного розвитку регіонів розглянемо питання діяльності підприємств під час сучасних безпекових викликів. Це питання є досить складним, що характеризується неоднозначним процесом, зумовлених як вказаними викликами так і новими можливостями в умовах нестабільності та змін в економіці. Попри руйнації частина бізнесу продовжує функціонувати, адаптуючись до реалій нового часу.

Згідно даних YC.Market в Україні в 2024 році зареєстрували дещо більше аніж 26 тис. нових компаній, що на 2,7% менше відносно минулого 2023 року

(26,7 тис.). Загальна кількість компаній, які припинили діяльність на протязі 2024 року (3,3 тис.), зменшилася на 12,7% у порівнянні з 2023 роком (3,7 тис.) (рис. 2.4.).

Рис. 2.4. Динаміка відкриття та закриття компаній

Джерело: сформовано на основі [149]

У фактичних показниках за 2024 рік найбільше компаній було зареєстровано в місті Києві → 9,2 тис., Дніпропетровській області → 2,2 тис., також Львівській → 2,1 тис. Проте, якщо розглянути динаміку відкриття компаній в 2024 році, то за зростанням частки новоутворених компаній в Україні лідируючі позиції посідають Київська, Черкаська й Хмельницька області. Зокрема, в Київській області зміна її частки в загальній кількості зареєстрованих компаній по державі в 2024 році в порівнянні з минулим 2023 роком становила 0,5 п.п. → із 6,9% до 7,4%. В Черкаській області зміна сягнула 0,4 п.п., а в Хмельницькій → 0,3 п.п. З приводу секторальної динаміки, то найбільша кількість нових компаній за 2024 рік датується реєстрацією в наступних секторах: оптова торгівля → 3,4 тис.; логістика та транспорт → 2,3 тис.; операції із нерухомістю → 2,2 тис.; будівництво → 2,0 тис; сільське господарство → 1,9 тис.

У 2024 році в Україні в цілому припинили діяльність фактично 3,3 тис. компаній. Так, серед найбільших закриттів можна виокремити м. Київ → 528,

Дніпропетровській області → 395, Одеській області → 282, Львівській області → 239 і Харківській області → 201. Частота ліквідації підприємств збільшилася у 2024 році найбільше в Дніпропетровській області, Харківській області й Полтавській (рис. 2.5).

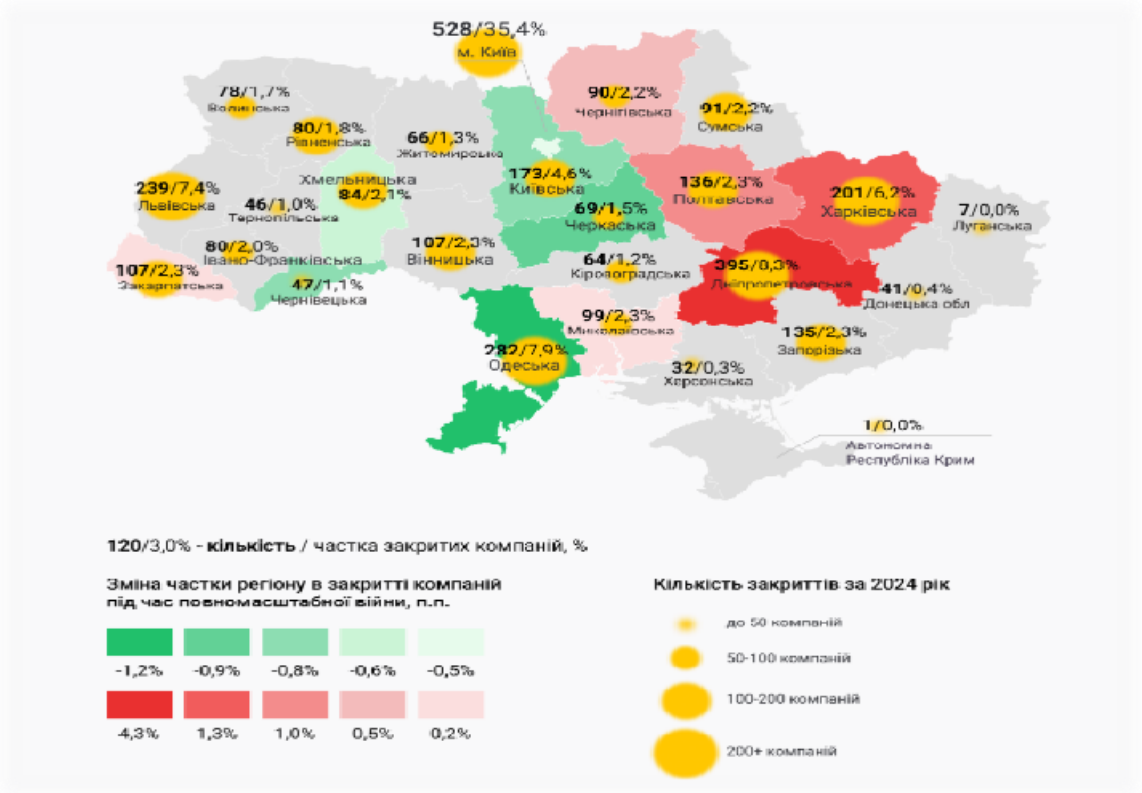

Рис. 2.5. Регіональні відмінності у зростанні рівня закриття компаній у 2024 році [149]

У загальній кількості закритих компаній зміна частки Дніпропетровської області збільшилася на 4,3 п.п. → із 7,7% до 12,1%; в Харківській області зміна частки в загальній кількості закритих компаній виросла на 1,3 п.п. → із 4,8% до 6,1%, в Полтавській на 1,0% п.п. → із 3,1% до 4,1%.

Слід відмітити, що згідно досліджень закриттів за два роки повномасштабної військової агресії рф [1], Запорізька, Одеська й Київська області були тими регіонами, де потужність ліквідації підприємств збільшилася найбільше. Частка закритих компаній із Одещини в 2024 році зменшилась на 1,2 п.п., що вказує на відповідну стабілізацію ділової активності у регіоні.

Широкомасштабне вторгнення не стало на заваді бізнес-активності в Україні, про що засвідчує від початку війни зареєстрованих більш ніж 763 тис. нових ФОПів у Єдиному державному реєстрі. Не дивлячись на складні життєві обставини наші громадяни продовжують запускати власний бізнес, обираючи актуальні напрями та більш безпечні регіони.

Протягом останніх трьох років закрилося 684 995 підприємців. Водночас, на основі даних Опендатабот [106], в Україні кожного місяця до кінця 2024 року відкривалося більше ФОПів, аніж закривалося. Проте під кінець 2024 року обстановка почала змінюватися, що експерти вбачають збільшенням податкового тягаря.

Зафіксовано рекордну кількість закриттів у січні 2025 року, після майже місячної перерви роботи реєстрів закрито було 61 455 ФОПів, водночас власну справу відкрили тільки 21 358 підприємців.

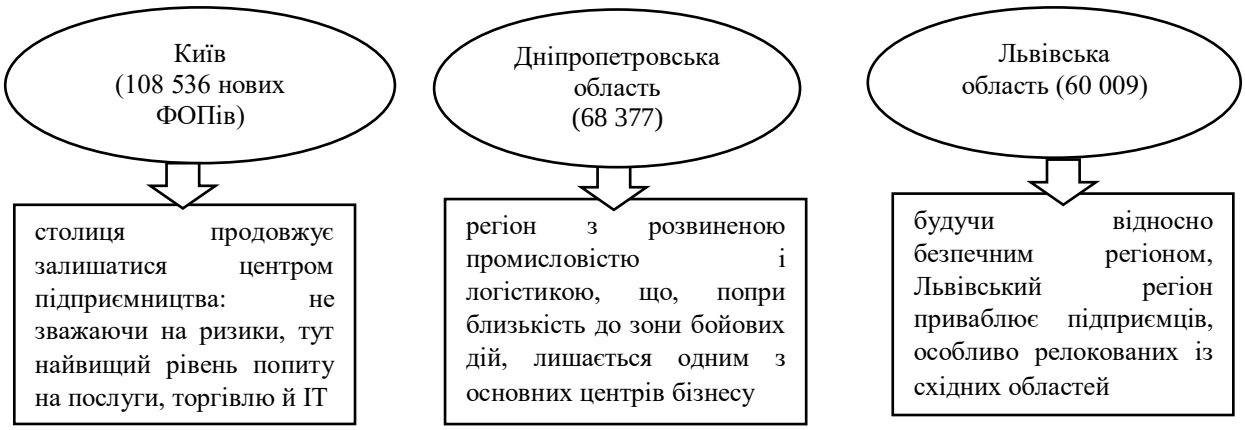

Рис. 2.6. Регіональна концентрація новостворених бізнесів

Джерело: сформовано на основі [150]

На рисунку 2.7 зазначено, що в областях, що близькі до зони активних бойових дій, прослідковується значний спад реєстрації нових бізнесів в Луганській, Херсонській та Донецькій областях. Одночасно, спостерігається активність збільшення нових ФОПів у більш безпечніші та віддалені від фронту регіони (Рівненська, Чернігівська та Івано-Франківська області) відповідно до даних за січень 2025 року відносно січня 2022 року.

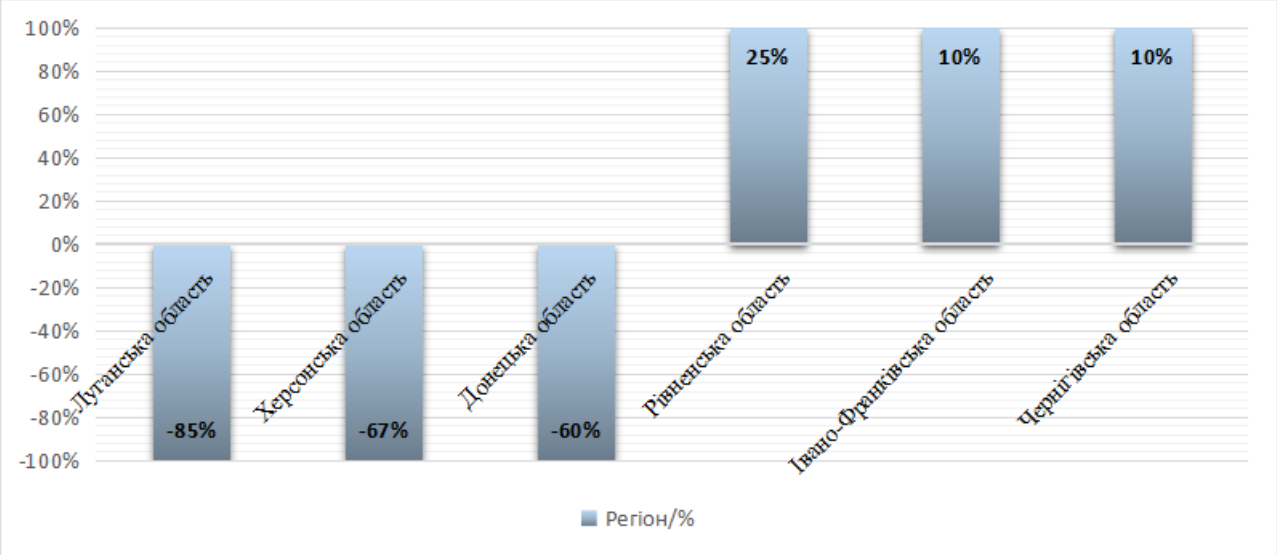

Рис. 2.7. Динаміка зростання/спаду відкриття бізнесу в регіонах (за січень 2025 року порівняно з січнем 2022 року)

Джерело: сформовано на основі [150]

Варто окремо зазначити, що війна призвела до перенесення виробництва критично важливих озброєнь/боєприпасів із східних і північних регіонів України до центральних (Вінницька, Черкаська й Хмельницька) та західних (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Тернопільська й Чернівецька). Завдяки зазначеній передислокації було створено нові можливості щодо розвитку в цих областях оборонної промисловості [133, с.67].

За оцінкою Національного банку України (НБУ), рівень безробіття лишається на високому рівні, хоча знизився із 21% в 2022 році до 14%, що прогнозовано на 2024 рік. Офіційну інформацію щодо рівня безробіття до 2022 року надавала Державна служба статистики України на підставі регулярних опитувань домогосподарств. Проте у зв'язку з воєнним часом ці опитування зупинилися, що знижує точність оцінок. З огляду на такий стан речей поточні показники ґрунтуються на вибіркових опитуваннях, а також прогнозуванні ситуації на ринку праці.

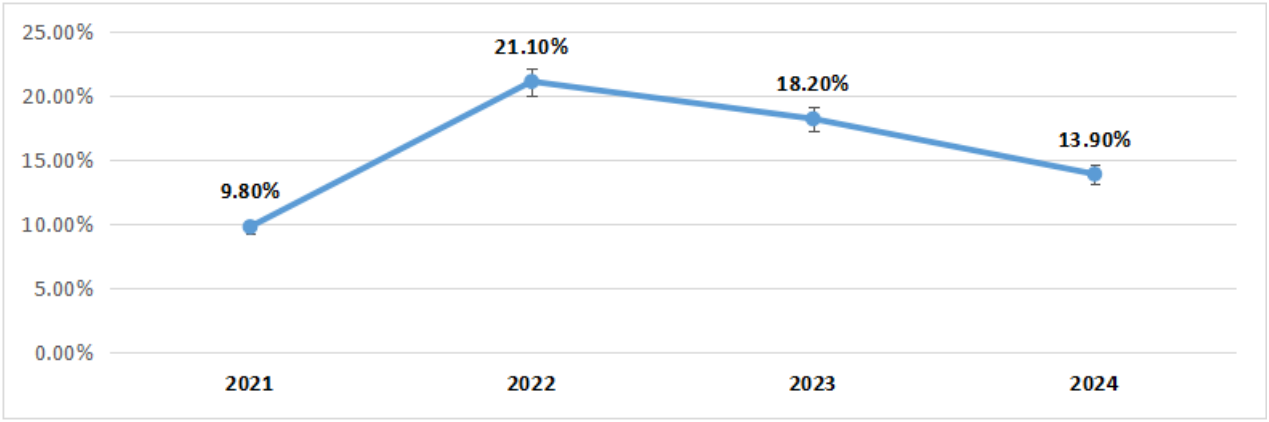

Рис. 2.8. Рівень безробіття в 2021-2024 рр. за визначенням МОП (% співставлення кількості безробітних до економічно активного населення у віці 15-70 років)

Джерело: сформовано на основі [62]

Рівень безробіття поміж ВПО вищий, аніж серед населення в цілому. На основі даних Міністерства соціальної політики України (Мінсоцполітики), в Україні зареєстровано 4,7 млн. ВПО, серед 42,3% – це особи працездатного віку. Дані за вересень 2023 року свідчать, що поміж ВПО працездатного віку працевлаштовано було тільки коло 800 тис. осіб чи 38%. Здійснене в квітні 2024 року опитування МОМ засвідчило зростаючий показник працевлаштування ВПО працездатного віку: в даний період 45% з них працювали за наймом, тоді як 7% були самозайнятими. Поміж чинників безробіття самі ВПО зауважують обмежену кількість робочих місць в нових місцях проживання, а також недостатній рівень їхньої кваліфікації щодо попиту на ринку праці [145].

У 2024 році прослідковується зростання частки ВПО поміж зареєстрованих безробітних (17,3% в 2024 році якщо порівнювати з 2023 роком, то в 8,9%). Зазначене обумовлено новими правилами щодо призначення допомоги на проживання задля внутрішньо переміщених осіб, що визначають обов'язкову реєстрацію у Державній службі зайнятості України (ДСЗУ) для працездатних осіб в випадку відсутності працевлаштування. Згідно опитування ДСЗУ, 75,8% роботодавців не вбачають перешкод щодо працевлаштування ВПО, 73% відмітили, що підприємство підтримки не потребує, а 13,8% вважають, що субсидії на виплату заробітної плати є пріоритетним напрямом заохочення зайнятості ВПО [145].

Вагомих змін зазнала регіональна структура попиту на робочу силу. Так, відбулася регіональна поляризація ринку праці: в південно-східних областях України простежується нестача робочих місць; в західних областях – дефіцит робочої сили. Підґрунтям регіональної диспропорційності стали закриття ряду підприємств на прифронтових й окупованих територіях, а також їх релокація до безпечніших громад держави, зниження трудоресурсного потенціалу через еміграції населення. Приведення до стабільного стану сучасних зрушень н регіональних ринках праці України та зведення до мінімуму їх негативного впливу щодо розвитку трудового потенціалу слугуватимуть:

✓створення і відновлення робочих місць в безпечних щодо проживання територіальних громадах із ціллю гарантування безробітних робочими місцями в формальному секторі економіки, а також репатріація українських мігрантів;

✓регулювання територіальної мобільності й руху робочої сили, формування механізмів і аргументація інструментів впливу щодо мінімізації регіональної диспропорційності ринків праці. Поміж засобів регулювання перерозподілу робочої сили варто застосовувати такі, як фінансове заохочення, надання житла, покращення транспортного сполучення між трудодефіцитними та трудонадлишковими територіями й ін.;

✓інформаційна компанія з метою залучення громадян і навчальних закладів переліку професій, які будуть мати попит на регіональних ринках праці в короткостроковій та середньостроковій перспективі; застосування механізмів використання стимулювання перекваліфікації і навчання даним професіям ВПО, осіб молодшого віку, жінок, а також демобілізованих військовослужбовців та інших соціально вразливих груп населення; долучення до освітньої кампанії державних і приватних освітніх установ, підприємств та ін. [50, с.90].

В умовах безпекових викликів зміни територіальної структури зайнятості та попиту на працю в Україні та їх економічні наслідки й потенційні загрози, зумовлених просторовими трансформаціями ринку праці, вивели ці питання на

рівень першорядних завдань для відновлення і забезпечення стійкості регіональних економік (рис. 2.9).

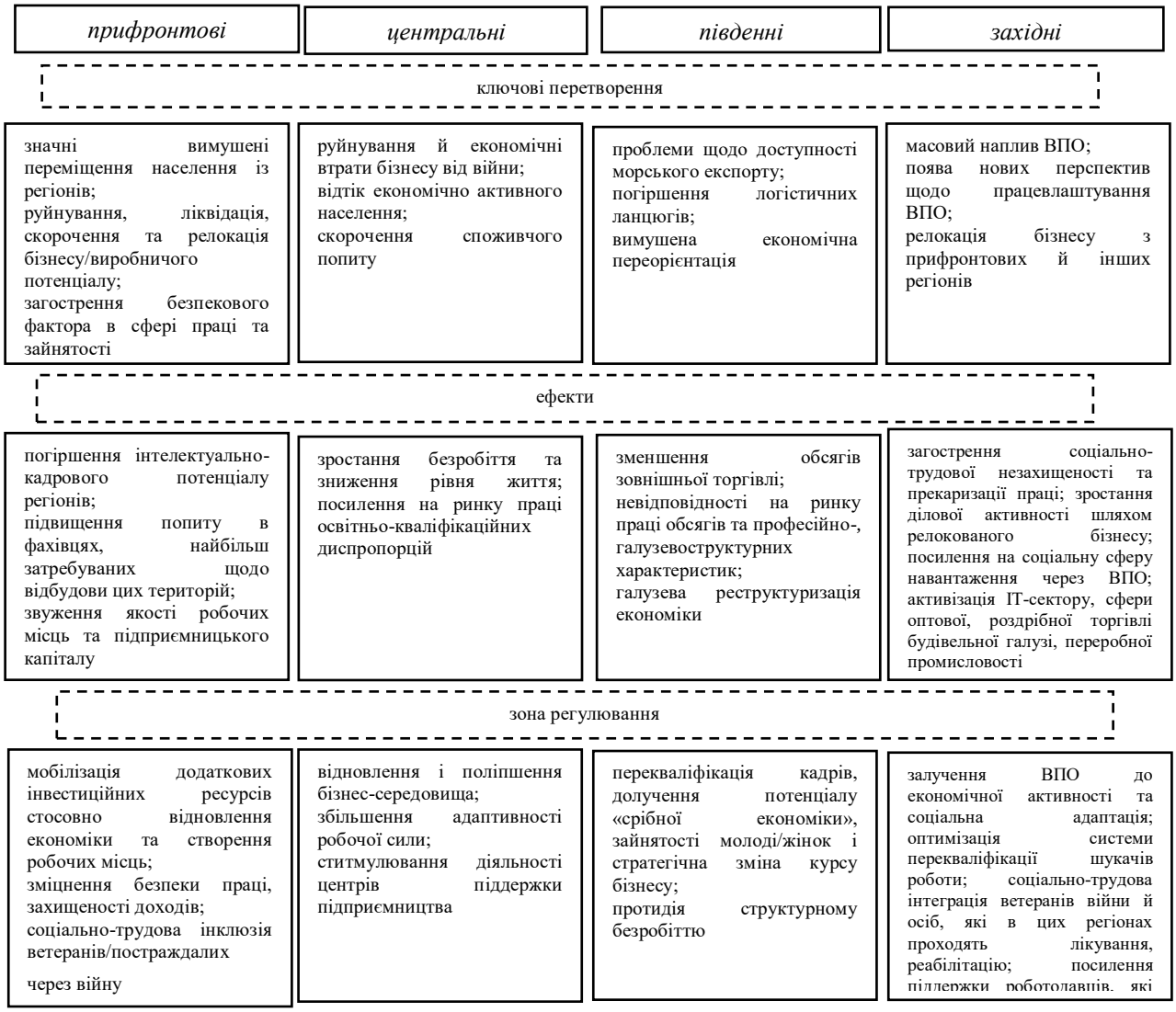

Рис. 2.9. Регіональні ринки праці України під час безпекових викликів

Джерело: сформовано на основі [133, с.134]

Також, регіональна та кваліфікаційна розбалансованість на ринку праці потребує стратегічних підходів щодо гарантування відповідності між запитами роботодавців та потенціалом кандидатів на роботу.

Щодо інвестиційної привабливості регіонів, то відповідно до значення індексу інвестиційної привабливості, він характеризується низьким рівнем для більшості українських регіонів. Поміж тим, найбільший обсяг капітальних інвестицій в 2022 році в регіональному зрізі зафіксовано в Дніпропетровській → 40,48 млрд. грн., Київській → 31,19 млрд. грн. та Львівській областях → 26,16 млрд. грн. [цит. за: 4, с.14].

У 2024 році індекс інвестиційної привабливості України зріс до 2,49 бала (із п’яти можливих) із 2,44 бала в 2023 році. А до переліку чинників негативного впливу лідируюче місце посідає військова агресія сусідньої федерації на інвестиційний клімат, наступне місце відводиться корупції і слабкій судовій системі, а також тіньовій економіці та атакам на українську енергосистему [3].

Збільшення ступеня акумуляції капітальних інвестицій в центральних і західних областях, про що свідчить відносне зростання інвестиційної привабливості цих регіонів у зв’язку з вищим рівнем їх безпеки. Усталено приблизно третини всіх капітальних інвестицій поступають до міста Києва, переважно в розвиток оптової роздрібної торгівлі, складського господарства та транспорту [133, с.72].

До проблемних аспектів забезпечення рівня інвестиційної привабливості регіонів можна віднести недостатню інвестиційну привабливість економіки, присутність депресивних територій, дефіцит власних коштів місцевих бюджетів, дисбаланс інвестиційних процесів, низький рівень розвитку інфраструктури, нечітка позиція місцевої адміністрації.

Зазначене трансформується щодо потреб усунення диспропорційного розвитку, запобігання створення депресивних територій, а також формування сукупності заходів за напрямом долучення додаткового інвестиційного капіталу й підвищення рівня інвестиційної привабливості регіонів держави:

– розроблення схем просторового планування громадами власної території;

– розроблення інвестиційних паспортів, їх розміщення на сайтах громад;

– розроблення регіональних програм розвитку інвестиційної діяльності;

– співпраця із міжнародними організаціями, що займаються супроводженням процесів залучення інвестицій;

– розробка регіональних інвестиційних програм щодо формування і виконання регіональних бюджетів розвитку [5, с.34-35].

Відновлення й ефективний соціально-економічний розвиток підприємств та вітчизняної економіки в значній мірі залежать від рівня інвестиційної привабливості держави, а також масштабів іноземного інвестування. Для підвищення інвестиційної привабливості нашої держави необхідно сформувати належну інвестиційну інфраструктуру, на законодавчому рівні забезпечити гарантії щодо потенційних інвесторів, виконувати постійний контроль щодо рівня інвестиційних ризиків, боротися проти контрабандних явищ, знищити корумпованість, створити умови задля відкритості та прозорості податкової системи, а також стабільності фінансової сфери економіки [32, с.37].

Отже, комплекс заходів, направлених на залучення інвестицій і підвищення інвестиційної привабливості регіонів, визначає пріоритетні тренди для поступального економічного розвитку, трансформаційних змін, посилення конкуренції та швидкої реалізації економічних можливостей.

2.2 Характеристика сучасних механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіону в Україні

Важливе значення соціально-економічного розвитку та його впливу на зміцнення кожного регіону вбачається у формуванні тісного взаємозв’язку між державними інституціями. Зважаючи на вектори макроекономічної нестабільності в державі вагомі трансформації соціально-економічної системи обумовлюють першочергово впровадження реформи децентралізації влади, а також оновлення системи органів місцевого самоврядування. Таким чином, зазначені детермінанти актуалізують проблематику дослідження нормативно-правового механізму соціально-економічного розвитку регіонів.

Організаційно-правові засади щодо регулювання соціально-економічного розвитку визначає Конституція України. Відповідно до ст. 1 Основного Закону, Україна є демократичною, незалежною, суверенною і правовою державою. Виходячи з цього, можемо засвідчити, що економіка України повинна бути

соціально орієнтованою. Норми ст. 116 фундаментального закону визначають, що обов'язок формувати та реалізовувати загальнодержавні програми соціального, економічного, культурного й науково-технічного розвитку України покладено на Кабінет Міністрів України, зі свого боку місцеві державні адміністрації забезпечують на відповідній території, відповідно до статті 119 Конституції України реалізацію державних/регіональних програм соціально-економічного, а також культурного розвитку [71].

Посилення соціально-економічного розвитку регіонів вбачається фактичним наслідком процесів реформи децентралізації виконавчої влади в Україні. На сьогодні правове підґрунтя соціально-економічного розвитку в регіоні урегульовують акти загального й галузевого законодавства [137, с.61], поміж яких Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [130], Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [120], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [127], Закон України «Про державне прогнозування й розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [117] та інші.

Поміж законодавчих актів у сфері соціально-економічного розвитку регіоні слід зазначити про Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [127], яким конкретизовано питання організації місцевого самоврядування в Україні, розкривається інституціональний контекст, компетенційні повноваження органів влади на місцях стосовно соціально-економічного розвитку регіону.

Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року №156-VIII [119] встановлює ключові правові, соціальні, економічні, організаційні, екологічні й гуманітарні основи державної регіональної політики як компонента внутрішньої політики Української держави, визначає специфіку відновлення регіонів і територій, які потерпіли від збройної агресії проти України.

Мета державної регіональної політики полягає у створенні умов щодо динамічного та збалансованого розвитку України й її регіонів, умов для їхньої соціальної й економічної єдності, створення безпечних умов, підвищення рівня життя громадян, дотримання гарантованих соціальних стандартів державою щодо кожного громадянина незалежно від місця його проживання.

Варто зазначити, що попри те, що пройшло відносно багато часу значний маси норм вищевказаного законодавчого акту зазнали суттєвих змін (доповнень/оновлень), ним було унормовано всі важливі аспекти держаної регіональної політики, включаючи цілі, основоположні принципи, ключові пріоритети, розподіл повноважень, визначення суб'єктів, а також порядок фінансування і контролю за її реалізацією.

Разом з цим, у соціально-економічній площині держави важливе місце посіла децентралізація влади й реформа місцевого самоврядування. У процесі децентралізації, що розпочалася у 2014 році, громади, сформовані в межах запровадженої реформи, послужили опорою соціально-економічного розвитку держави. Новостворені органи місцевого самоврядування базового рівня, обрані на даній основі, одержали автономію щодо формування місцевих бюджетів і широкі повноваження в управління у таких сферах як охорона здоров’я освіта, житлово-комунального господарства, а також в культурній, соціальній й інших сферах. Водночас, фінансова децентралізація надала громадам бюджети, внаслідок яких громади зрештою спромоглися самостійно розв'язувати, які проєкти впроваджувати в першу чергу.

Наступний Закон України «Про індустріальні парки» [124] окреслює правові й організаційні засади щодо створення та функціонування індустріальних парків на території України з ціллю забезпечення економічного розвитку, а також підвищення конкурентоспроможності територій, створення нових робочих місць, стимулювання інвестиційної діяльності, розвитку сучасної виробничої/ринкової інфраструктури. Також регулює створення і функціонування індустріальних парків як інструменту економічного розвитку регіонів.

Закон України «Про державно-приватне партнерство» [118] слугує інструментом, що використовуються для реалізації проєктів регіонального розвитку.

З метою системної оптимізації механізмів втілення державної регіональної політики та підвищення її ефективності в 2022 році були підготовлені зміни до законодавчого акту № 156-VIII [119].

Більш детально, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 9 липня 2022 року № 2389-IX [115] були внесені значні зміни до вищезазначеного законодавчого акту, зокрема:

– зафіксовано трирівневу (замість дворівневої) систему документів державної регіональної політики: а) державна стратегія; б) регіональна стратегія; в) стратегія розвитку територіальної громади;

– запроваджено чотири функціональні типи територій: 1) території відновлення; 2) регіональні полюси зростання; 3) території із особливими умовами щодо розвитку; 4) території сталого розвитку;

– перезавантажено діяльність агенцій регіонального розвитку (АРР), передусім, можуть до складу засновників цих агенцій входити регіональні відділення асоціацій органів місцевого самоврядування, які представлені всіма громадами регіону;

– для територій, які зазнали шкоди внаслідок агресії рф, запроваджено новий документ стратегічного планування → план відновлення і розвитку;

– визначено, що органи місцевого самоврядування упродовж 18 місяців після набуття чинності Закону мають організувати затвердження стратегій розвитку територіальних громад.

Таким чином, внесені зміни обґрунтовують чіткість управління регіональним розвитком, забезпечуючи тим самим підготовчий етап задля успішної європейської інтеграції України.

Важливо відзначити, що у згаданому аспекті наприкінці червня 2024 року чинності набув новий Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво громад» [125]. Метою державної політики в сфері міжнародного територіального співробітництва визначено формування сприятливих умов щодо дієвої та взаємовигідної співпраці суб'єктів й учасників міжнародного територіального співробітництва, а також підвищення соціально-економічного розвитку українських регіонів/територій і рівня життя населення.

Цим законодавчим актом також було розширено повноваження:

✓сільських, селищних, міських рад стосовно прийняття двосторонніх чи багатосторонніх угод щодо транскордонного співробітництва задля створення єврорегіону;

✓районних/обласних рад стосовно укладення і прийняття двосторонніх чи багатосторонніх угод стосовно створення єврорегіону, ухвалення рішень щодо утворення єврорегіону, про вступ до даного об'єднання чи про вихід із нього, схвалення статуту єврорегіону, а також внесення змін до нього;

✓місцевих державних адміністрацій з приводу впровадження державної регіональної політики й розвитку транскордонного співробітництва, стосовно укладення договорів із іноземними партнерами щодо співробітництво, угод про транскордонне співробітництво у рамках компетенції, окресленої законодавством;

✓центрального органу виконавчої влади, який гарантує формування і впроваджує державну регіональну політику, в сфері міжнародного територіального співробітництва й суб'єктів міжнародного територіального співробітництва.

Положеннями нового Закону запроваджено розроблення регіональних програм розвитку транскордонного співробітництва, а також узгодження державних і регіональних стратегічних пріоритетів щодо транскордонного співробітництва.

Поміж діючих стратегічних документів, які є основними в сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні, слід виділити Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року, затверджену постановою Уряду від 6 серпня 2014 року № 385. Означений стратегічний документ окреслив кінцевий відхід від централізованої системи управління виконавчої влади й розширення компетенційних повноважень місцевого самоврядування щодо впровадження намірів реформи децентралізації. Згідно норм Стратегії реформа децентралізація прогнозує: по-перше, передачу на рівень регіону державних повноважень і водночас напрям відповідних фінансових ресурсів; по-друге, оптимізація процесів стратегічного планування і здійснення на всіх рівнях поставлених завдань; по-третє, впровадження дієвого механізму координації дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в рамках практичного втілення на різних територіальних рівнях галузевих пріоритетів/завдань.

Констатуємо, що підсумком першої фази реформи децентралізації в сфері соціально-економічного розвитку стало формування інституціональних обставин щодо регіонального розвитку як першочергового напряму державної регіональної політики. На даний час актуальною є ухвалена від 5 серпня 2021 року № 695 постановою КМУ Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [120]. Поміж першорядних завдань, які визначені у даній Стратегії на семирічний період, відзначимо подальше надання соціальних та економічних стимулів щодо зростання інвестиційної активності, а також збільшення трудової зайнятості.

Розпорядженням КМУ від 12 травня 2021 року № 497-р було затверджено План заходів на 2021-2023 роки щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [40], яким передбачено здійснення 131 завдання і 206 заходів у межах 17 Оперативних цілей Стратегії.

Відповідно до звіту [57], в 2021-2023 роках у межах Стратегічної цілі І. «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому й просторовому вимірах» було

забезпечено відповідальними виконавцями виконання 71 заходу поміж 99 запланованих, що охоплює 72%.

Загалом, за результатами здійсненого аналізу виконання Плану заходів найвищий рівень стосовно досягнення забезпечено було за Стратегічною ціллю ІІІ. «Розбудова ефективного багаторівневого врядування», що становить 96 %.

Варто підкреслити, що у переважній більшості випадків підставою неспроможності виконання запланованих заходів є запровадження воєнного стану, зумовленого військовою агресією рф проти нашої держави.

З огляду на зазначене, відповідно до Звіту за підсумками внутрішнього оцінювання першого етапу реалізації Стратегії [57], ефективна реалізація державної регіональної політики потребує наступних кроків:

✓Здійснити оновлення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки для адаптації норм Стратегії до вимог Закону України «Про засади державної регіональної політики», з огляду на зміни внесені Законом України від 9 липня 2022 року № 2389-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики й політики відновлення регіонів та територій», в аспекті поглиблення розуміння державної регіональної політики, концентруючись на відновленні регіонів та громад, розширенням спектру євроінтеграційних процесів, екстензією реформи децентралізації враховуючи нові виклики.

✓Відновити фінансування державного фонду регіонального розвитку, як ключового джерела щодо фінансування державної регіональної політики.

✓Ідентифікувати склад функціональних типів територій, як передбачено Законом України «Про засади державної регіональної політики», гарантувати впровадження органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування спеціальних механізмів й інструментів їхньої піддержки та розвитку.

✓Забезпечити дієве застосування фінансових інструментів і фондів Європейського Союзу, що для України відкриваються як держави-кандидати

щодо членства в ЄС, що зі свого боку істотно прискорить процес післявоєнного відновлення України, зокрема її інфраструктури.

Українським Урядом 13 серпня 2024 року була затверджена постанова «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [114].

Оновлення Стратегії викликано двома головними детермінантами: по-перше, впливом збройної агресії рф проти нашої держави та наданням Україні статусу кандидата в члени ЄС. З цьому аспекті слід згадати про звіт Єврокомісії, у якому акцентовано на одній із рекомендації для України відносно оновлення Державної стратегії регіонального розвитку.

Оновлена Державна стратегія регіонального розвитку має такі стратегічні цілі: формування згуртованої держави в безпековому, соціальному, економічному, гуманітарному, просторовому й екологічному параметрах; розбудова ефективного багаторівневого врядування, зближення системи управління регіональним розвитком до процедур і кращих практик ЄС; підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів. Поміж ключових завдань, що представлені в діючій Стратегії упродовж семи років, відзначимо наступні: створення соціально-економічних і безпекових умов щодо повернення громадян України в регіони, територіальні громади; розвиток людського капіталу, регенерація економічних ініціатив і зростання економіки на засадах внутрішнього потенціалу територій, а також регіональних смарт-спеціалізацій; залучення громадян до ухвалення рішень як на державному, так і регіональному/місцевому рівнях; розбудова партнерств, а також розвиток міжрегіонального, міжмуніципального, а також транскордонного співробітництва; стимулювання економічного зростання регіонів через залучення інвестицій щодо впровадження інноваційних проєктів; відновлення і розвиток на регіональному/місцевому рівні мережі надання соціальних послуг.

Очевидно, що відновлення різних сфер суспільного життя і функціонування держави є однією із ключових тем цих змін.

Реалізація Стратегії потребує й певних інструментів. Так, передбачено, що такими інструментами, крім планів заходів, є програми та проєкти регіонального розвитку; програми комплексного відновлення; план відновлення та розвитку регіонів; регіональні стратегії розвитку та плани заходів з їх реалізації; стратегії розвитку територіальних громад та плани заходів з їх реалізації; плани відновлення та розвитку територіальних громад; державні програми щодо розвитку транскордонного співробітництва, соціально-економічного розвитку окремих територій, угоди щодо регіонального розвитку тощо.

Виходячи з цього, програми всебічного відновлення повинні ураховувати й відповідати оновленій Стратегії. Тому, під час їх розробки та ухвалення необхідно враховувати внесені зміни. Поруч з тим, що від органів влади планується погодження існуючих документів стратегічного спрямування із оновленою Стратегією не варто недооцінювати значимість такого важливого учасника як громадськість в даних процесах. Оскільки, згідно Стратегії, одним із ключових векторів розвитку політики розвитку регіонів держави на період до 2027 року вважається замученість громадян до ухвалення рішень на державному, регіональному, а також місцевому рівні. Сьогодні громади можуть використовувати численні інструменти, щоб залучити громадян до процесу прийняття рішень.

Крім того, варто виділити ще один ключовий напрям – розвиток інституційної спроможності органів місцевого самоврядування на регіональному/місцевому рівні в сфері стратегічного планування, подолання корупції, цифровізації і проєктного менеджменту. Оскільки безпосереднє посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування буде слугувати акумуляції фінансових ресурсів від міжнародних фондів (організацій), в тому числі й на проєкти відновлення або розвитку окремих сфер життя громади. Відтак, організаціям громадянського суспільства, що мають відповідні знання, навики слід організовувати навчання за релевантними тематичними напрямами, які слугуватимуть активатором розвитку

міжсекторальної співпраці й реалізацію ще одного із таких актуальних напрямів як розбудова партнерств, розвиток міжрегіонального, транскордонного та міжмуніципального співробітництва.

В цілому, оновлена Державна стратегія регіонального розвитку є відповідною реакцією на загрози (виклики), які з'явилися перед Українською державою у зв'язку з повномасштабним вторгнення рф. Безперечно, що через наявність ⇔ відсутність активних бойових дій на територіях областей, імперативи з приводу розвитку регіонів чи (або) відновлення різняться. Однак, щонайменше оцінювати наявні ресурси й проблеми можливо не зволікаючи щодо майбутнього планування процесів відновлення [37].

Постановою КМУ від 18 липня 2023 року № 731 [122] затверджено:

1) Порядок визначення територій відновлення, що окреслює вимоги з приводу показників задля віднесення територіальних громад та мікрорегіонів до територій відновлення, а також механізм відбору й віднесення територіальних громад/мікрорегіонів до територій відновлення як одного з функціональних типів територій;

2) Порядок розроблення, реалізації і моніторингу плану відновлення й розвитку регіонів та планів відновлення і розвитку територіальних громад. Відновлення регіонів та територіальних громад відбувається з наміром подолання негативних наслідків збройної агресії рф проти України, стрімкого відновлення зруйнованих/пошкоджених об’єктів соціальної і критичної інфраструктури, об’єктів житлового (громадського) призначення до стану, який надає можливість гарантувати повернення у регіон і територіальну громаду ВПО, біженців, генерування належних умов відносно діяльності суб’єктів господарювання незалежно від форми власності.

Щодо питання фінансування регіонального розвитку, то можна зазначити про дві постанови КМУ про:

(1) порядок підготовки, оцінки й відбору інвестиційних програм та проєктів регіонального розвитку, які реалізовуватися можуть через кошти

державного фонду регіонального розвитку (від 18 березня 2015 року № 196) [39];

(2) порядок використання коштів, що передбачені в державному бюджеті стосовно підтримки регіональної політики; порядок здійснення конкурсного відбору проєктів регіонального розвитку, що можуть впроваджуватися через кошти державного бюджету, одержані від ЄС (від 16 листопада 2016 року № 827) [42].

Наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 8 серпня 2023 року № 698 [132] було затверджено склад комісії для оцінки та віднесення територій до функціональних типів, а також положення про комісію, що встановлює ключові завдання, повноваження і права комісії щодо оцінки й віднесення територій до функціональних типів, порядок організації її діяльності.

Актуальність розробки стратегії розвитку регіону зумовлена рядом факторів: 1) стратегія є підґрунтям щодо подальшого проєктування інших програмних/проектних документів стосовно розвитку області; 2) вона включає аргументацію відносно укладання угоди між центром та регіоном на колективне фінансування на протязі кількох років тих завдань, що характеризують сферу інтересів як держави загалом, так й регіону та підлягають першорядному здійсненню; 3) розроблення стратегії забезпечує формування нових відносин серед учасників регіонального розвитку [140, с.49].

Постановою КМУ від 4 серпня 2023 року № 816 [41] затверджено порядок розроблення регіональних стратегій розвитку та планів заходів щодо їх реалізації, здійснення моніторингу реалізації означених стратегій та планів заходів. Розробляються регіональні стратегії на тривалість дії Державної стратегії регіонального розвитку України й мають гармоніювати з стратегічними цілями та пріоритетами, які нею означені.

Наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 21 грудня 2022 року № 265 затверджені Методичні рекомендації щодо порядку

розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад [121].

Відповідно до моніторингового звіту стосовно стану розроблення і затвердження стратегічних документів в територіальних громадах [98], станом на 1 січня 2025 року загальна кількість територіальних громад, що охоплені процесом стратегічного планування (1343) збільшилась на 24 територіальні громади в порівнянні з першим кварталом 2024 року (1319) (рис. 2.10).

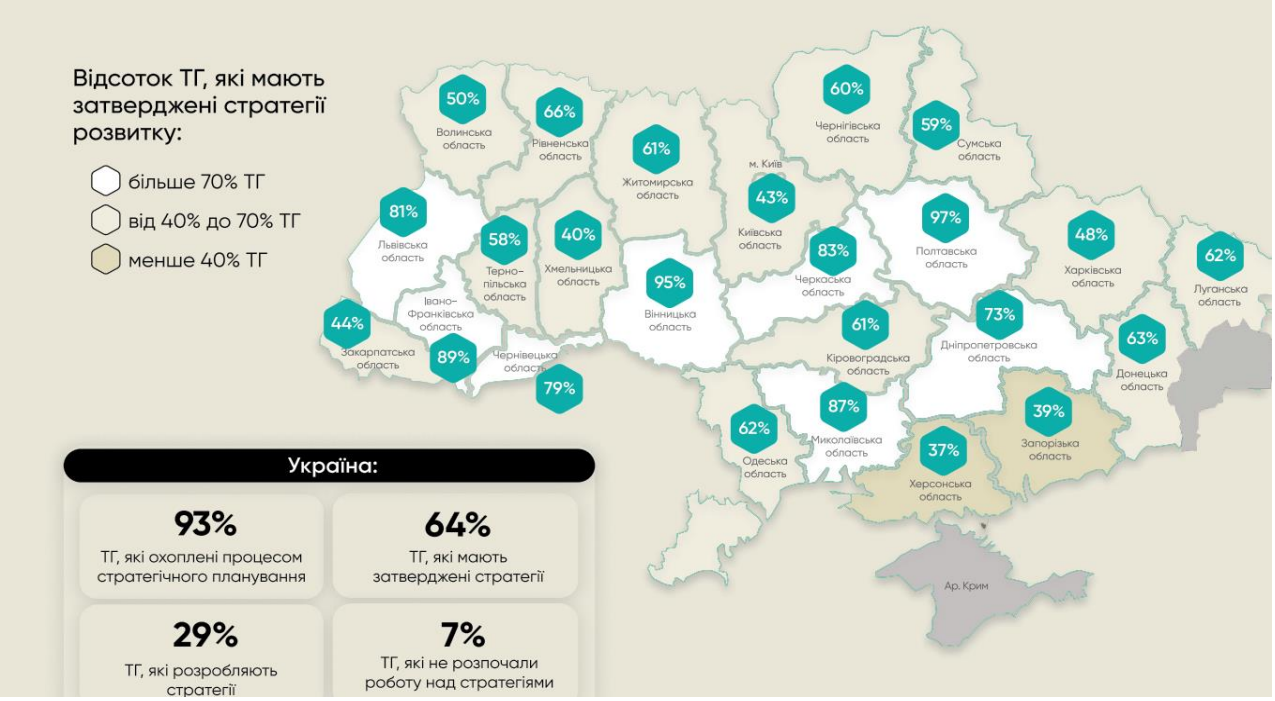

Рис. 2.10. Стан затвердження стратегічних документів у розрізі регіонів [98]

На рисунку 2.11 можна побачити в регіональному розрізі рівень охоплення процесом стратегічного планування. За кількістю затверджених стратегій перше місце посідає Дніпропетровська область (63), друге місце відводиться Вінницькій (60), третє та четверте посідають Львівська (59) і Полтавська (58) області відповідно.

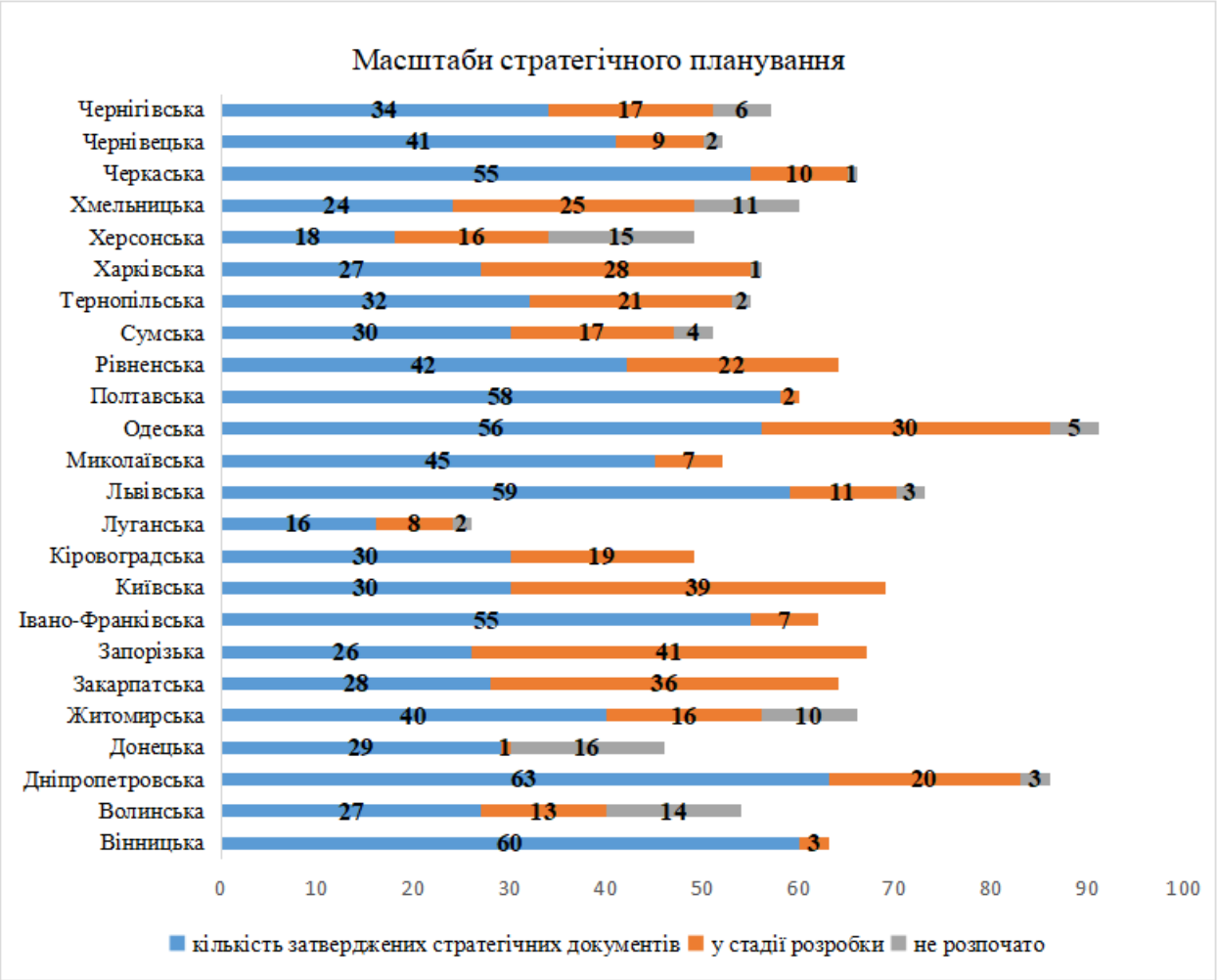

Рис. 2.11. Рівень охоплення процесом стратегічного планування

Джерело: сформовано за [98]

В даному контексті варто зазначити про перше засідання експертної групи в травні 2025 року щодо питань методичного забезпечення стратегічного планування регіональної політики України на період 2028-2034 роки, створеної при профільному міністерстві [95].

Нова методологія буде враховувати особливості різних типів територій та чотирьох макрорегіонів: центральних, західних, прифронтових регіонів та тимчасово окупованих територій; компонуватиме стратегічне планування із підходами реформи управління публічними інвестиціями, що слугуватиме громадам для визначення пріоритетних проєктів і діємо направляти ресурси у відповідності до національних і регіональних запитів; сприятиме покращенню інтеграції безпекових підходів щодо планування, подоланню повоєнних

викликів, слугуватиме посиленню євроінтеграційних процесів і створить міцний фундамент для сталого розвитку громад [95].

Таким чином, пріоритетним напрямом є відновлення і розвиток регіонів та територіальних громад. Відповідно, плани відносно реалізації даного процесу окреслено на законодавчому рівні, поміж тим збільшено роль територіальних громад в регіональній політиці держави та адміністрування питань щодо планування стратегічних процесів, а схвалений Урядом Порядок встановлює вимоги/процедури розроблення і здійснення моніторингу впровадження регіональних стратегій розвитку, а також планів заходів щодо реалізації регіональних стратегій [41]. Відповідно, сама регіональна стратегія нині повинна базуватися на новій типології територій. Безсумнівно, в практичній площині для соціально-економічного розвитку регіонів на сьогодні головною детермінантою постає безпека й знаходження на безпечній відстані від бойових дій.

Важливими на даний час варто вважати наміри з приводу використання централізованих механізмів управління відносно розв'язання економічних, соціальних, фінансових й інших питань в громадах регіону доки публічні органи влади не повернуться до нормального режиму роботи [33, с.17].

Правове регулювання в сфері соціально-економічної безпеки регіонів В.Шведун [158, с.227] пропонує розуміти як діяльність органів державної влади, що здійснюється на засадах і на виконання законів, направлена на вплив на суспільні відносини, зв'язані з захистом суспільних і загальнодержавних інтересів, досягненням стратегічних повоєнних пріоритетів.

В сучасному правовому полі з питань безпеки відсутнє єдине законодавче ядро – це спеціальний закон, що унормовує сферу соціально-економічної безпеки регіонів. Як відмічається у наукових дослідженнях [цит. за 158, с.227], в даному законодавчому акті можна було б визначити групи норм, які визначають наступне:

– ключові принципи державного управління в сфері соціально-економічної безпеки регіонів;

– правове становище суб’єктів в даній сфері;

– форми та методи державно-управлінської діяльності та впровадження реалізації державного управління в сфері соціально-економічної безпеки;

– засоби й порядок забезпечення законності у державному управлінні в сфері соціально-економічної безпеки регіонів;

– критерії, індикатори й показники соціально-економічної безпеки регіонів, що дозволять надати оцінку стану її забезпечення, інституціональні особливості виконання моніторингу щодо соціально-економічної безпеки регіонів.

Широкомасштабна війна та діяльність в режимі воєнного стану потребують пошуку дієвого механізму взаємовідносин між органами центральної і регіональної влади. Між іншим значною проблемою до цього часу лишається слабка комунікація уряду й органів самоврядування, й відповідно, ключове місце повинно відводитися Міністерству розвитку громад і територій України. Одночасно маємо успішний досвід громад з приводу вирішення проблем, що зв'язані з налагодженням побуту й роботи ВПО, розміщенням бізнесу, узгодженням дій підрозділів територіальної оборони, відбудова цивільної інфраструктури та інше. Слушною є позиція експертів, що інтенсивність впровадження нової регіональної політики в період перед війною підготували громади залучати й мотивувати мешканців до ухвалення самостійних рішень в період розроблення і втілення різних проєктів, планування економічного розвитку територій, а також бути підзвітними на регіональному рівні за підсумкові результати своєї діяльності [33, с.16].

Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрегіон) є центральним органом виконавчої влади, який відповідає за формування державної політики у сферах розвитку інфраструктури й житлово-комунального господарства, транспорту, відновлення і регіонального розвитку, піддержка ВПО, реінтеграції громадян із тимчасово окупованої території, а також розвиток тимчасово окупованої території після її реінтеграції.

На сьогодні до ключових завдань Мінрегіону віднесено стимулювання регіонального розвитку та відновлення територій після військової агресії рф, а також розвиток місцевого самоврядування і просторового планування.

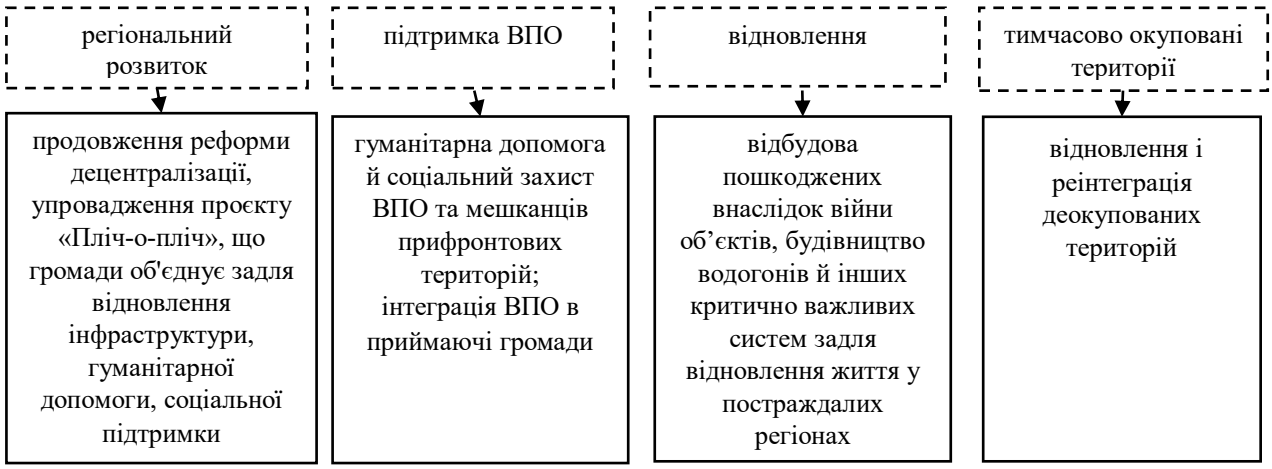

Рис. 2.12. Пріоритети діяльності Міністерства розвитку громад та територій України

Джерело: сформовано автором за [126]

В межах створення багаторівневого врядування розвитком територій в 2015 році було закладено законодавчий фундамент [119; 123] задля створення агенцій регіонального розвитку, що спрямовані на посилення інституційного забезпечення регіональної політики.

Мінрегіон розглядає АРР як партнерів щодо впровадження на регіональному й місцевому рівнях завдань Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, направлених на забезпечення соціально-економічної і просторової згуртованості Української держави, зміцнення стійкості регіонів і громад через результативне застосування внутрішнього потенціалу територій, втілення проєктів регіонального розвитку й відновлення.

Рис. 2.13. Агенції регіонального розвитку за регіонами [59]

В цілому за 2024 рік діяльність здійснювали 22 АРР проти 21 в порівнянні з 2023 роком у рамках таких ключових сфер:

➢участь щодо розроблення, упровадження, здійснення моніторингу й оцінювання втілення регіональної стратегії розвитку й відповідного плану заходів;

➢підготовка й впровадження проєктів/програм регіонального (місцевого) розвитку, зокрема проєктів ДПП;

➢розробка й надання допомоги щодо розробки стратегій розвитку територіальних громад, а також надання консультаційної/методичної допомоги органам місцевого самоврядування;

➢співробітництво з інвесторами, стимулювання залученню інвестицій;

➢сприяння розвитку підприємництва, а також експортування товарів (продукції) підприємствами регіону;

➢здійснення навчальних (тренінгових) заходів та консультування;

➢організація форумів, круглих столів, конференцій [59].

Під час дії воєнного стану перед АРР виникли нові виклики з приводу розв'язання насущних соціально-економічних питань регіонів, громад, передусім: а) надання гуманітарної й іншої допомоги цивільному населенню і

ВПО; b) сприяння підприємництву та релокації виробничої потужності підприємств на більш безпечні території; c) залучення інвестицій, грантових проєктів, міжнародної технічної допомоги з метою усунення наслідків спричинених військовою агресією.

На протязі 2024 року АРР було напрацьовано 402 грантові заявки щодо участі в конкурсних відборах проєктів, разом з тим міжнародних. 144 заявки було ухвалено й відібрано до фінансування, а сукупний відсоток успішності сягнув → 36%. За кількістю підготовлених і поданих заявок переважають АРР Миколаївської (186), Одеської (66), Полтавської (50) та Сумської (32) областей (рис. 2.14). За 2024 рік агенціями регіонального розвитку втілено було більше ніж 150 проєктів, що дорівнювали за вартістю:

⇒ 141 848 тис. грн.;

⇒ 509 тис. Євро;

⇒ 428 тис. швейцарських франків;

⇒ 409 тис. дол. США;

⇒ 50 тис. кададських дол.

Рис. 2.14. Кількість поданих заявок на реалізацію проєктів

Джерело: сформовано за [59]

Як можна побачити на рисунку 2.2, максимальну чисельність проєктів було реалізовано АРР Миколаївської → 46, Полтавської → 28, Одеської → 25, Сумської → 22 та Кіровоградської → 15 областей.

Поміж тим, регулярно АРР здійснюється робота відносно:

– сповіщення органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання щодо наявних проєктів/програм міжнародної технічної допомоги, а також транскордонного співробітництва;

– відкритих конкурсів проєктів регіонального/місцевого розвитку;

– надання консультаційної і менторської піддержки територіальним громадам, комунальним закладам, громадським організаціям і бізнесу з приводу питань підготовки проєктних заявок, а також подальшої реалізації проєктів.

Українські регіони зіштовхуються з рядом глобальних викликів, що обумовлені недієвим управлінням і обмеженість фінансових ресурсів до низького рівня координації між рівнями влади та низький рівень інституційної спроможності.

Активізація та оптимізація регіонального соціально-економічного розвитку вбачається необхідність не лише щодо збільшення ресурсів, проте і докорінних трансформаційних підходів до управління, що обумовлює:

✓зміцнення на всіх рівнях влади інституційної спроможності;

✓активне залучення до процесу ухвалення рішень громад;

✓впровадження європейських стандартів у фінансуванні, плануванні, а також моніторингу проєктів;

✓розвиток людського капіталу задля забезпечення регіонів кваліфікованими кадрами [112].

2.3 Виявлення проблем та обмежень існуючих механізмів публічного управління в умовах безпекових викликів

В умовах сучасних безпекових викликів питання публічного управління в набуває виняткової важливості. Наша держава, переживаючи етап значних соціально-економічних та політичних трансформаційних змін, особливо в аспекті військових викликів і політичної нестабільності, зіштовхуються із потребою ґрунтовного перегляду традиційних підходів щодо управління. Зазначене викликано необхідністю адаптації системи публічного управління щодо нових реалій, які потребують запровадження інноваційних рішень, спроможних забезпечити стійкість і гнучкість управлінських структур. Сучасні вектори розбудови системи публічного управління в Україні, що включають децентралізацію влади, впровадження цифровізації тощо відіграють ключову роль щодо формуванні інноваційної регіональної політики, яка повинна відповідати запитам та потребам сучасного українського суспільства.

Таким чином, формування сучасного соціально-економічного розвитку регіонів і механізмів та інструментів його впровадження, передусім у період воєнного часу та повоєнної відбудови, вимагають всеосяжного аналізу й діагностик наявного становища, асоційованого із безпековими викликами, першочергово війною і її впливом на державотворчі процеси загалом, в регіонах та громадах, базуються на окресленні позитивних та негативних тенденцій, врахуванні вірогідних загроз та ризиків зовнішнього спрямування, вимагає професійної компетенції органів влади різних рівнів та ін.

В умовах війни для країни виділяють [156, с.8] головні небезпеки, де найбільш загрозливими є такі як знищення стійкої системи управління держави, миттєві трансформаційні явища в структурі економічної системи, значний збиток надходжень до бюджету, загострення соціально-демографічних питань, зростання рівня бідності, інфляції, регрес інвестиційного клімату в бізнес-середовищі.

Слід акцентувати увагу на ряді інституційних проблем, що уповільнюють, а часом роблять неможливим перехід на нові стандарти публічного управління у аспекті підвищення рівня обороноздатності держави, зокрема:

1) варто зазначити про наявну незавершеність адміністративно-територіальної реформи, яка загрожує в Україні наростанням інституційних диспропорцій щодо взаємовідносин між органами державної влади й органами місцевого самоврядування різних рівнів;

2) розподіл управлінських функцій між органами державної влади, органами місцевого самоврядування й інститутами громадянського суспільства з приводу виконання ними функціональних повноважень в сфері публічного управління в Україні переважно недоврегульований. Водночас означене стосується не тільки організації суспільного життя, проте і економічних компетенцій та діяльності щодо формування мобілізаційного резерву, а також роботи в безпековій сфері;

3) система військового обліку в Україні, включаючи й формування мобілізаційного резерву, практично не переглядалася із радянського періоду. Відтак, ні органи державної влади, ні органи місцевого самоврядування, не ведучи мову щодо інститутів громадянського суспільства, не долучені до зазначеного процесу відповідним чином. При цьому навіть функціонування інституту територіальної оборони, формування якого було фактично почато напередодні широкомасштабного вторгнення рф до України, не урегульовано відповідним чином, що спричинило ухвалення нових законодавчих актів щодо даного питання уже в період дії з цього приводу вже в період дії режиму воєнного стану;

4) ускладнюється обстановка через корупцію й іншого спрямування інституційні дисфункції, яку блокують результативність механізмів публічного управління в Україні (до прикладу, прослідковувалися поширені випадки щодо зловживань, які стосувалися уникненням оподаткування, розподілу земельних

ресурсів і гуманітарної допомоги, а також виїздом чоловіків призовного віку за кордон та ін.) [13, с.33];

5) робота публічного управління на тимчасово окупованих територіях, а також у районах розгортання активних бойових дій. У тих населених пунктах, де зруйновано або ж порушено інфраструктуру та логістику з'являються не тільки питання з приводу забезпечення задоволення потреб мешканців і організації задля них гранично безпечних умов, проте і щодо поводження із документами, а також питання евакуації та створення гуманітарних коридорів, продовольчу логістику. На сьогодні, відповідно до заяв Національного агентства України з питань державної служби (НАДС), у більшості схожих населених пунктів система публічного управління деякою мірою призвичаїлися до критичних обставин [цит за: 156, с.46].

До прикладу, від початку повномасштабної війни Запорізька область та місто Запоріжжя змінили кількох очільників. Вони, зіштовхуючись із багаточисельними викликами й загрозами, вимушені були адаптувати свою діяльність до нових обставин:

- відбулась зміна пріоритетів, тобто на перший план вийшли питання стосовно забезпечення безпеки громадян, оборони регіону, а також гуманітарної допомоги й відновлення зруйнованої інфраструктури;
- виникли питання стосовно реорганізації органів влади, в структурі й функціях органів влади відбулися зміни, що направлені на підвищення їх дієвості в умовах режиму воєнного стану;
- зростання корупційних ризиків в умовах війни спричинило потребу посилення нагляду щодо діяльності органів влади й публічних закупівель, а також проведення відповідних заходів стосовно боротьби з корупцією;
- ініціативна участь громадських організацій та волонтерів, а також стала важливою компонентною системи публічного управління у регіоні [30, с.42].

Таким чином, можемо констатувати, що військовий стан актуалізував ряд проблемних аспектів у системі публічного управління, що зумовлюють до оперативного розв'язання так, відповідно й невідкладних заходів у

післявоєнний період: не доброчесність, незадовільний рівень публічності й підзвітності, низький рівень кваліфікації персоналу.

З огляду на такий стан речей першорядним завданням нині є підвищення дієвості публічного управління на засадах запровадження таких інституційних стандартів регулювання даної сфери, що властиві розвиненим країнам.

П.Гудзь та І.Нечаєва слушно відзначають, що з однією сторони, війна активізувала мобілізацію ресурсів і швидке ухвалення рішень, а з іншої, зумовила до загострення системних проблем, що вимагають комплексного розв'язання. Дієве управління в умовах війни та повоєнного відновлення вимагає не тільки рішучих дій, проте й системних реформ, направлених на подолання корупції, підвищення прозорості/підзвітності органів влади та на розвиток професійного потенціалу працівників публічного сектору [30, с.42].

Підсумки загальнонаціонального соціологічного опитування, що проводилося в квітні 2024 року Соціологічною службою «InfoSapiens» на запит Національна платформа стійкості й згуртованості засвідчило, що поміж ключових інституцій, які жителі України вважають найбільш дієвими в час війни, органи місцевої й обласної регіональної влади мають відносно низький рівень оцінки у порівнянні зі ЗСУ, волонтерами, Президентом України та Службою безпеки України (СБУ). Зокрема, тільки кожен десятий респондент вважає результативними сільські й міські ради → 10% та міських, сільських і селищних голів → 11%. Як стверджують учасники опитування, ще менш ефективними є обласні військові адміністрації → 6% [63, с.6].

Думки опитаних вказують на деяке зменшення ефективності взаємодії поміж жителів громади та місцевою владою в період війни в порівнянні з мирним часом до широкомасштабного вторгнення. 54% опитаних відзначили, що до лютого 2022 року ця взаємодія була цілком (14%) та скоріше (41%) ефективною. Проте в період повномасштабної війни такої думки дотримуються 49% опитаних (повністю → 13%, скоріше → 37%) [63, с.6].

На думку як представників органів місцевого самоврядування (ОМС), так й громадянського суспільства, основне завдання – це збереження

демократичних надбань місцевого та регіонального врядування попри війну. Представники громадянського сектору акцентують, що жителі громад більше довіряють обраним головам громад, серед них були й ті, хто очолив місцеві військові адміністрації (ВА), разом з тим депутатам, і в цілому, місцевим радам, адже всі вони ефективніше взаємодіють з населенням та представниками громадянського суспільства, не зважаючи на всі перешкоди й характерні риси діяльності місцевого самоврядування за умов дії режиму воєнного стану [63, с.7].

В умовах дії режиму воєнного стану місцеве самоврядування частково звужується через запровадження військових адміністрацій на обласному й районному рівнях, утворення яких унормовано згідно Указу Президента України «Про утворення військових адміністрацій» [131] на виконання Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [128], в окремих громадах – деокупованих та тих, які знаходяться неподалік лінії фронту; подекуди безрезультатність місцевих та обласних рад через складність, часом абсолютну неможливість зібрати потрібний кворум щодо прийняття рішень [63, с.7].

Із впровадженням воєнного стану в України відбулось підвищення ролі виконавчої влади на місцевому рівні, насамперед у сфері безпеки й оборони, викликах, що пов'язані з окупацією, а також питаннях стабілізації деокупованих територій. Запровадження обласних і районних військових адміністрацій, на противагу відповідних державних, зміцнило й управлінську вертикаль, що зобов’язало ОМС переглядати свої моделі взаємодії із ОВА й РВА та призвичаюватися [36, с.54].

Громади й органи місцевого самоврядування лишаються важливими суб'єктами у системі управління в Україні. Вони залучаються до процесів ухвалення рішень, мають самодостатність і спроможність до продуктивної, конструктивної взаємодії із державними військовими адміністраціями на різних рівнях.

У той же період створення ВА й методи їхньої роботи – змога адміністрацій залишати без уваги потреби й інтереси ОМС і виключати їх із

процесів розв'язання актуальних питань для громади – спричиняють до ослаблення політичного лідерства громад, а також зацікавленості місцевих політичних лідерів активно брати участь у соціально-економічному та політичному житті [36, с.54].

Коригування стратегії взаємодії ОВА й РВА з ними вимагають окуповані громади, а також прифронтові й прикордонні громади. Так, саме представники ОМС та МВА даних типів громад здебільшого відзначають нерезультативну й складну взаємодію із ОВА й РВА. Основні причини проблем походять від надмірної формалізації, незаінтересованості в проблемах та особливому аспекті, а також дефіциті необхідних ресурсів [36, с.54].

Зокрема, поміж значних детермінант, які мають вплив на характер взаємодії і розподілу ресурсів, вважається наближеність до лінії фронту (кордону) та рівень урбанізації. Рівень допомоги громадам, які перебувають в 30-кілометровій зоні, різниться у залежності від області. Здебільшого ці громади слабку взаємодію. Міські громади, у порівнянні з сільськими, показують більшу самодостатність, а також кращі економічні спроможності та тенденцію щодо налагодження широкої мережі партнерств [36, с.5].

Також рівень формалізованості взаємодії коливається в залежності від контексту громад: громади, що більш активно займаються відбудовою, переважно взаємодіють із регіональною владою менш формалізовано на відміну від громад, що знаходяться під окупацією і висловлюють невдоволення на гіпертрофованій регламентації та відсутність налагодження ефективної співпраці.

Поміж чинників, які мають вплив невдоволення взаємодією, клюквовими вважається надмірна бюрократія спілкування, а також дублювання функцій та обов'язків адміністрацій обласного та районного рівня, тип громади.

З інтерв'ю проведеного Центром соціологічних досліджень, децентралізації і регіонального розвитку з представниками ОВА й РВА виокремлено наступні проблеми й сильні сторони щодо взаємодії із місцевим самоврядуванням:

✓головними чинниками невдоволеності співпрацею із МВА зі сторони ОВА зазначено вимушену співпрацю із місцевими недосвідченими керівниками та низький їх рівень компетентності у локальному аспекті;

✓представники РВА й ОВА відмітили негативною тенденцією ексклюзивність процесу прийняття рішень щодо розподілу коштів, не включення для консультацій зовнішніх сторін, а також надмірне навантаження від спілкування, що можна спростити більш ширшим долученням району як медіатора;

✓поміж негативних практик зі сторони РВА виділили вимушений патерналізм та пасивність громад стосовно питанні відбудови, а також фіскальну децентралізацію, яка виключає змогу впливу району на алокацію та витрати коштів;

✓регіональні актори, надають позитивну оцінку проактивності ОМС щодо опрацювання власних потреб та ініціативність у взаємодії як із державною владою, так й з донорами. Отже, з'являються частково парадоксальна обстановка, коли одночасно ОВА й РВА прагнуть мати більше інструментів впливу, проте при цьому, щоб місцеве самоврядування у більшій мірі було більш самостійним та самодостатнім;

✓РВА позитивно характеризували взаємодію із громадами, що включали район до процесу прийняття ключові рішень, а не маргіналізували його, й мали активне громадянське суспільство, що було здатним обговорення проблем виносити у публічний простір та швидко мобілізовуватися щодо реагування на неоднозначні (спірні) рішення влади [36, с.5].

Серед ключових детермінант, що перешкоджають діяльності місцевих рад та утруднюють зібранню кворуму:

(а) мобілізація депутатів місцевих рад;

(б) переїзд до інших, більш безпечних регіонів депутатів;

(в) виїзд депутатів за кордон;

(г) колаборація в період окупації рф (втеча після деокупації);

(д) приналежність до заборонених партій в Україні.

За умов затяжного характеру війни в Україні пріоритетним завданням вважається сприяння повноцінному функціонуванню легітимних органів місцевого самоврядування, інструментів дорадчої демократії, що визначені національним законодавством. Адже саме на рівні територіальних громад: по-перше, здійснюється забезпечення ключових потреб населення (медичних освітніх, адміністративних); по-друге, створюються безпекові заходи та умови щодо інтеграції ВПО, а також роботи релокованого бізнесу; по-третє, вирішуються інші проблемні питання спровоковані війною (відновлення інфраструктури, боротьба з безробіттям й одночасно перекваліфікація населення, піддержка постраждалих верстви населення) [63, с.8].

На думку представників громадського сектору, низький рівень довіри до місцевих органів влади в першу чергу обумовлений недостатнім рівнем комунікації і взаємодії із населенням громад. Оптимізація комунікаційних процесів і взаємодії могло б мати позитивний ефект щодо ставлення населення до влади. Поміж тим, представники громадянського сектору акцентують, що досить актуально в умовах війни продовжувати використовувати передбачені вітчизняним законодавством механізми участі громадськості щодо вирішення справ місцевого рівня [63, с.9].

Незважаючи на виклики воєнного стану, залучення громадян лишається важливим щодо розвитку й стійкості громад. Громади, які активно залучають різні соціальні групи та партнерів, краще пристосовані до кризових ситуацій, пов’язаних з війною. Залучення і довіра й справді тісно пов’язані, проте даний зв’язок не лише позитивний – залучення із відсутністю результатів або ж негативним досвідом зменшує довіру населення. Для того щоб одержати позитивний ефект від залучення необхідно дієво залучати громадян до ухвалення реальних рішень, а також надавати зворотній зв’язок щодо змін після залучення [35, с.31].

Залучення зацікавлених сторін щодо співпраці з ОМС в умовах воєнного стану має системні перепони та значний масив викликів, що першочергово

пов’язані з фізичною небезпекою громадян, зміною структури населення, а також мотиваціями стосовно участі.

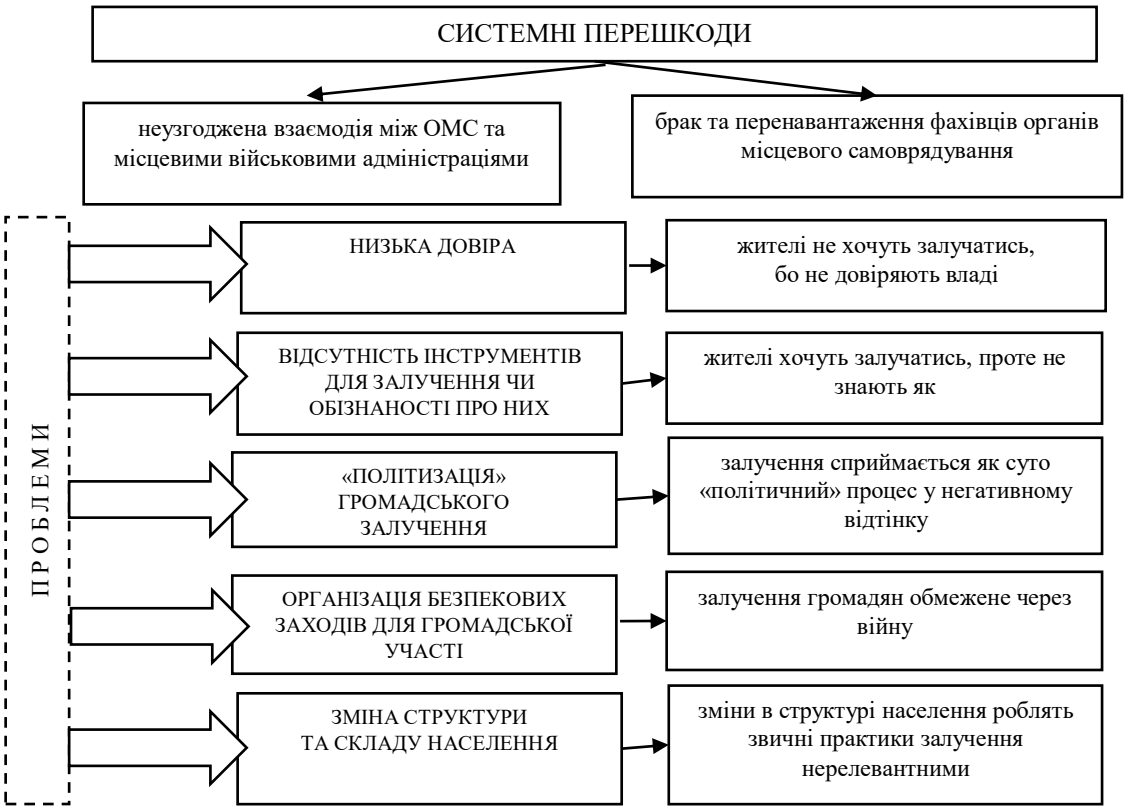

Рис. 2.15. Співпраця ОМС з громадськістю: ключові перешкоди та проблеми в умовах безпекових викликів

Джерело: сформовано автором за [35]

На рисунку 2.15. визначено системні два напрями системних перешкод. Так, розв’язання критично важливих проблем та активне залучення на рівні регіонів та громад громадян потребує не тільки прийняття правильних рішень зі сторони кожної інституції влади, проте також і тісної, дієвої співпраці між ними. На практиці можна відслідкувати низку перепон, що перешкоджають цій взаємодії. Серед найактуальніших проблем вважається дублювання форм залучення громадян, проте громадяни досить часто не відчувають практичних результатів або чіткої комунікації щодо результатів минулих зустрічей. Також можливості залучення громадян додатково обмежуються у зв’язку з неузгодженістю діяльності органів місцевого самоврядування й влади районного та обласного рівнів. Відчутною відсутність координації є у прифронтових, прикордонних і тимчасово окупованих громадах.

Працівники органів місцевого самоврядування повинні обробляти знаний масив звітної документації і запитів від ОВА/РВА, що носять дублюючий характер. Формальні вимоги в значній мірі їх перевантажують, що уповільнює прийняття рішень та гальмує продуктивність діяльності, потребуючи суттєвих кадрових/часових ресурсів. Поміж тим варто наголосити на брак працівників на рівні органів місцевого самоврядування і регіональних органів влади, що утруднює здійснення основних функціональних зобов'язань, особливого в умовах безпекових викликів.

Дослідження специфіки регіонального управління засвідчило потребу створення концепції розвитку лідерських якостей державних управлінців. Надзвичайно важливим означене є щодо забезпечення результативного управління, стійкості, а також відновлення регіонів в умовах режиму воєнного стану й відновлення після війни [30, с.43].

Нині перед органами публічної влади виникають завдання із зміщеним спрямуванням: від функціональних, що ґрунтуються на організаційних і методологічних основах додержання стандартних функцій менеджменту, до ситуаційних завдань, що з'являються під впливом мінливих екзогенних й ендогенних детермінант, які змінюють кістяк територіальних соціально-економічних систем [48, с.92].

Можна виявити такі компоненти функціонування органів регіонального управління, які піддержують дієве використання ситуаційного підходу:

а) аналіз системи ситуаційних чинників й умов розвитку (внутрішніх/зовнішніх чинників);

б) відстеження відхилень індикаторів розвитку регіональної соціально-економічної системи від нормативних критеріїв;

в) встановлення методів управлінського впливу, а також створення ситуаційних адекватних моделей;

г) дослідження ресурсного, інформаційно-комунікативного й технологічного забезпечення управлінських процесів (аналіз кадрового

потенціалу та змога створення спеціалізованих структур ситуаційного управління);

д) перевірка належності подальших управлінських рішень з приводу подолання проблемних ситуацій (управління ризиками/кризами, адаптації);

е) розробка стратегій прогнозування потенційних майбутніх дестабілізуючих/кризових ситуацій [48, с.93].

В цілому, як слушно відмічає Н.Гусар [31, с.40], ситуаційний менеджмент вважається ефективним способом, який дає змогу відрегулювати системи запобіганню проблемних ситуацій чи сприяє створенню умов щодо результативного подолання їх наслідків.

Сучасні виклики, що зумовлені агресією рф, вимагають посилення державного управління й антикризових заходів. Серед пріоритетних завдань слід відзначити стратегічне планування, координація поміж урядовими, військовими й громадськими організаціями, оперативна пристосованість (адаптація) державних структур до нових обставин, запровадження інноваційних підходів щодо підвищення результативностів операцій військового характеру [34, с.271].

Потрібно продовжити реформування державних структур, що здатні дієво реагувати на загрози й виклики війни, гарантуючи тим самим надійне функціонування інституцій. Підходи до управління повинні бути гнучкими й оперативна адаптуватися до змін на полі бою, передусім через інтеграційні процеси сучасних технологій управління, а також оптимізацію координації між цивільними й військовими структурами [34, с.271].

Формування інтегрованого економічного простору нашої держави в умовах нестабільності (воєнний стан й повоєнне відновлення та відбудова) потребує аргументації механізмів й інструментарію впровадження державної і регіональної політики у контексті наступних пріоритетів:

– подолання економічних диспропорцій просторового розвитку на засадах компліментарності й когерентності рішень на загальнодержавному, регіональному й місцевому рівнях у сфері підвищення економічної

спроможності громад/регіонів та функціональних типів територій, зважаючи на сучасні виклики в соціально-економічній, безпековій, оборонній сферах, а також потреби модернізації стратегічних пріоритетів щодо просторового розвитку;

– обґрунтування підходів і механізмів активізації просторово економічного інтегрованого розвитку Української держави, зважаючи на ключові напрями: a) просторової оптимальності; b) економічної інтегрованості та соціальної згуртованості; c) нарощення, збереження та продуктивного використання економічного потенціалу, а також конкурентних переваг регіонів, громад і держави; d) формування збалансованого просторового розвитку в цілому;

– уточнення і розробка нових пріоритетів смарт-спеціалізації територій на засадах основних акцентів просторово інтегрованого економічного розвитку регіонів, громад, держави в період режиму воєнного стану й післявоєнної відбудови з ціллю максимально дієвого використання існуючого та формування нового інтеграційного потенціалу, а також можливостей різних територіально-суспільних систем;

– обґрунтування дієвих форм просторової інтеграції у соціально-економічному контексті, зважаючи як на територіально-орієнтований (функціональні типи територій), так й безпековий (рівень відносної безпеки стосовно воєнних ризиків → наближеність до зони бойових дій в період війни, наближеність до кордону з державою-окупантом в повоєнний час) підходи. Таким чином, в умовах війни й післявоєнна відбудова за аргументації результативних форм просторової інтеграції повинні вирішуватися нові проблеми та виклики, що зумовлені повномасштабною війною та мають бути за типами територій диференційовані. Водночас територіально диверсифікований підхід формування інтегрованого економічного простору потребуватиме диференціації механізмів, заходів, інструментів з приводу стимулювання розвитку різних форм просторової інтеграції у системі заходів розбудови та модернізації стратегії розвитку щодо різних типів територій [94, с.164-165].

Провідна роль системного територіального підходу впровадження державної регіональної політики сформована в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. [120]. Даний підхід прогнозує, що об'єктом в межах регіональної політики є територія, що вирізняється своєрідним набором економічних, соціальних, екологічних і просторових особливостей. Водночас мається на увазі, що заходи відносно впровадження політика регіонального розвитку направляється на піддержку потенційних центрів економічного зростання, а особливі механізми, інструменти підтримки держави будуть застосовуватися у залежності від приналежності до типу території і на засадах застосування потенціалу ключових активів регіону (території) як умови щодо надання фінансової піддержки бюджету держави [94, с.165].

Всі програми регіонального розвитку слід детально адаптувати до та цілей певного регіону. Політика регіонального розвитку повинна зважати на типологію регіонів і передбачати надання підтримки та допомоги в дієвому поєднанні підходів відносно регіонального розвитку, пов'язаних з поліцентричним й зорієнтованим на полюси росту контекстом, зворотну стимуляцію міст на периферії, передусім гарантування доступності публічних послуг. З цього не випливає, що варто цілковито ігнорувати інтереси менш розвинених територій, а означає зм'якшення тих відмінностей та детермінант, що завжди можуть спотворити потенціал розвитку депресивних чи відсталих регіонів [77, с. 49].

Регіональна політика України повинна бути націлена на розв'язання найактуальнішого завдання сьогодення $\Rightarrow$ створення потужних самодостатніх регіонів, із лише їм властивою специфікою, мовними, культурними традиціями, стійкою економікою і можливостями щодо самоврядування. Завданням держави в даному аспекті є створення й забезпечення всіма умовами (організаційні, нормативно-правові, фінансові та ін.) задля повноцінного територіального розвитку. Підвищення дієвості регіонального управління з приводу гарантування збалансованого соціального розвитку українських

регіонів вимагає здолання значної міжрегіональної диференціації умов цього розвитку [77, с. 49].

Корупція вважається однією із найбільших перепон до результативного публічного управління і сталого розвитку суспільства. Дослідження проблемних питань пов'язаних із корупцією дає підстави стверджувати про її негативний вплив на підривання економічної стабільності, зниження інвестиційної привабливості держави і створення перепон щодо справедливого розподілу ресурсів. Це явище має вплив і на погіршення якості надання державних послуг, а разом з тим і негативно впливає на рівень життя громадян, а також їх довіру до державних інституцій [92, с.180].

Важливу місце в даному аспекті відводиться і недосконалому антикорупційному законодавстві, низький рівень оплати праці держслужбовців, неефективність правоохоронної системи, толерантність суспільства до корупційних практик. Поміж детермінант корупції виокремлюють наступні: 1) надмірна централізація влади, слабкість системи стримувань та противаг, а також відсутність фактичної незалежності судової системи (інституційні детермінанти); 2) охоплюють історичну традицію неформальних відносин із владою, відносно низький рівень правової культури, а також патерналістські очікування громадян (соціокультурні передумови); 3) включають високий рівень тінізації економіки, закритість (непрозорість) процедур приватизації і державних закупівель, а також монополізацію основних галузей (економічні фактори) [52, с.73-74].

Боротьба з корупцією як на рівні держави так і регіонів України потребує системного й комплексного підходу, що включає як інституційні та правові реформи, так і зміну суспільної культури, етики. Необхідно забезпечити незалежність та дієвість антикорупційних органів, що мають володіти достатніми повноваження і ресурси щодо здійснення своїх ключових функцій. Зміни до законодавства мають направлятися на зміцнення відповідальності за корупційні діяння і створення механізмів щодо їх запобігання [92, с.180].

В умовах безпекових викликів усе більшої значущості набуває проблема, що спрямована на модернізацію публічного управління. Доцільно налагодити ефективну співпрацю державних інституцій із місцевим самоврядуванням і громадянським сектором задля вирішення поточних інституційних проблем, що виступають стримуючим фактором адаптації держави до воєнного стану, можливостям для успішної післявоєнної відбудови та зростання. Серед проблем інституційного спрямування нині найбільш нагальною є недосконаліть законодавчої бази, що унормовує питання, які стосуються адміністративно-територіального реформування. Поміж тим не менш важливе місце відводиться і системі стратегічного управління регіональним розвитком України, що має буде адаптована до викликів і потреб воєнного часу.

Слід наголосити на реформі децентралізації, що справила позитивний влив в період активної фази війни та загалом на функціонування публічного управління в Україні, що слугувало збільшення повноважень і підзвітності місцевих органів влади. Передача повноважень у процесі децентралізації дозволила громадам самостійно вирішувати місцеві питання та здійснювати контроль над якістю публічних послуг.

Висновки до розділу 2

1. Аналіз демографічної ситуації в регіонах виявив поглиблену кризу обумовлену безпековими викликами, що матиме довгострокові соціально-економічні наслідки для регіонів. Зміни в демографічній структурі регіонів України спричинені значними масштабами міграції за кордон, незаконним вивезення українських громадян до рф, внутрішніми міграційними процесами (ВПО). Виявлено регіональні розбіжності через збільшення населення у приймаючих регіонах, демографічні зміни на цих територіях, напругу в соціально-культурному середовищі. Розкрито специфіку змін в просторовому розподілі, що залежать від зон бойових дій та повернення ВПО. Підтверджено,

що тривалий характер кризи вимагає розроблення та запровадження дієвих стратегій раннього відновлення, довготермінових рішень щодо внутрішнього переміщення, необхідність адаптації соціальної сфери, ринку праці, освіти щодо підтримки як біженців, так і ВПО.

Регіональний аналіз за 2021-2024 рр. засвідчив найсуттєвіше зменшення капітальних видатків по всіх регіонах України в 2022 році асоційоване з нормативно-правовими обмеженнями, фінансуванням базових потреб громад. За 2022 рік регіони де ведуться/велися бойові дії свідчать про найвищий спад капітальних видатків. Скорочення капітальних видатків зазнали й тилові регіони, проте їх інтенсивність мала не настільки масштабний прояв. У 2023-2024 роках зафіксовано збільшенням по всіх регіонах капітальних видатків, окрім тих, де тривають бойові дії.

За період широкомасштабного вторгнення місцеві бюджети (окрім регіонів, де велися/ведуться бойові дії) продемонстрували зростання надходжень, що засвідчує про стійкість як інституційну так і фінансову. Безпекові виклики зумовили посилення нерівномірності формування податкової спроможності адміністративно-територіальних одиниць (погіршення фінансового клімату регіонів із найбільшим виробничим потенціалом). Релокація бізнесу та переміщення працездатного населення до західних регіонів не демонструє суттєвого покращення фінансового стану та актуалізує оптимізацію механізмів бюджетного вирівнювання.

Визначено кількість місцевих бюджетів і їх взаємовідносини з державним бюджетом та виявлено, що основна частина бюджетів припадає на територіальні громади. Акцентовано на залежності бюджетів громад від міжбюджетних трансферів із державного бюджету. Виявлено, дефіцит щорічних власних податкових надходжень звужує можливості місцевих органів влади щодо соціально-економічного розвитку відповідних територій. Обґрунтовано, успішна децентралізація надала органам місцевого самоврядування автономні фінансові інструменти, відігравши ключову роль у протидії загрозам воєнного часу.

Здійснено аналіз дохідної частини місцевих бюджетів та виконання місцевих бюджетів за період 2020-2024 роки. У місцевих бюджетах України, незважаючи на війну, відбулося перевищення доходів над видатками (бюджетний профіцит).

Виявлено, попри руйнації частина бізнесу продовжує функціонувати, адаптуючись до реалій нового часу. Проаналізовано динаміку відкриття/закриття бізнесу в регіональному розрізі. У регіонах наближених до зони активних бойових дій простежується значний спад реєстрації нових бізнесів (Луганська, Херсонська, Донецька) з одночасним збільшенням нових в більш безпечних регіонах (Рівненська, Чернігівська та Івано-Франківська області).

Встановлено, рівень безробіття серед ВПО вищий (обмежена частка робочих місць у нових місцях проживання, недостатній рівень кваліфікації), ніж серед населення в цілому. Розкрито зміни щодо регіональної структури попиту на робочу силу, наведено основні чинники.

Виявлено збільшення інвестицій в центральних та західних областях через вищий рівень небезпеки цих регіонів та переміщення економічної активності. Інвестиційна привабливість характеризується низьким рівнем для більшості регіонів України, що зумовлено військовою агресією, корупцією, тіньовою економікою, атаками на енергосистему, наявністю депресивних регіонів, недостатністю фінансових ресурсів місцевих бюджетів, структурних деформацій інвестицій, недостатньо розвиненою інфраструктурою та відсутністю чіткої стратегії місцевого самоврядування.

2. Аргументовано, регулювання соціально-економічного розвитку регіонів забезпечується через систему нормативно-правових актів, що включають загальне й галузеве законодавство. Виявлено, для соціально-економічного розвитку регіонів ключове значення відіграли децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування. Запроваджена реформа, яка сприяла формуванню спроможності громад, послужила опорою соціально-економічного розвитку держави, а громади/органи місцевого самоврядування

набули більшої фінансової самостійності та отримали ширші повноваження щодо управління ключовими сферами.

Акцентовано на низці законодавчих змін обумовлених викликами безпекового характеру, що покликані системно оптимізувати механізми реалізації державної регіональної політики та підвищити її ефективність. Виявлено безпекові виклики мають безпосередній вплив на виконання Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, а оновленим документом визначено такі стратегічні цілі як формування згуртованої держави в соціальному, економічному, безпековому параметрах; розбудова ефективного багаторівневого врядування; підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів. Безсумнівно, одним з ключових трендів змін є відновлення різних сфер суспільного життя та належного функціонування держави, а програми відновлення мають бути синхронізовані з оновленим документом. Обґрунтовано використання органами влади інструментів для залучення громадян до процесу ухвалення рішень; посилення інституційної спроможності на регіональному (місцевому) рівні в сфері стратегічного планування, цифровізація і подолання корупції, що слугуватиме акумуляції фінансових ресурсів від міжнародних партнерів. Виявлено, підходи до розвитку чи відновлення регіонів різняться залежно від наявності/відсутності активних бойових дій на їхніх територіях. Оцінка ресурсів та проблем дозволить без зволікань планувати відновлення.

Аналіз нормативно-правового механізму соціально-економічного розвитку регіонів в Україні, зокрема аналіз його підзаконного рівня деталізує: порядок визначення територій відновлення (механізм відбору та віднесення громад (мікрорегіонів) до територій відновлення як одного з функціональних типів територій); порядок розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення і розвитку регіонів (територіальних громад); порядок підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм/проєктів регіонального розвитку; порядок використання коштів, що передбачені в державному бюджеті для

підтримки регіональної політики; порядок здійснення конкурсного відбору проєктів регіонального розвитку тощо.

Проведений аналіз розроблення і затвердження стратегічних документів в територіальних громадах виявив його збільшення. Вплив безпекової ситуації на діяльність органів публічного управління вимагає пошуку дієвого механізму взаємовідносин між органами центральної та регіональної влади. Проблемою на сьогодні є слабка комунікація уряду та органів самоврядування і ключове місце в цьому процесі має відводитися Міністерству розвитку громад і територій України. Розкрито ключові завдання профільного міністерства в умовах безпекових викликів як стимулювання регіонального розвитку та відновлення територій, розвиток місцевого самоврядування та просторового планування. Акцентовано на агенціях регіонального розвитку щодо впровадження на регіональному (місцевому) рівнях завдань спрямованих забезпечити соціально-економічну та просторову згуртованість держави, зміцнення стійкості регіонів, громад, впровадження проєктів регіонального розвитку та відновлення.

3. Виявлено низку інституційних проблем, які гальмують перехід на нові стандарти публічного управління в контексті забезпечення безпеки: недовершений процес адміністративно-територіальної реформи; відсутність належного регулювання управлінських функцій в публічній сфері; безпекові виклики поглибили проникнення корупції в нові сфери; незадовільний стан публічності та підзвітності; невідповідність кваліфікації персоналу вимогам. З'ясовано, безпекові виклики зумовили акумуляцію ресурсів та гнучке реагування (оперативне ухвалення рішень) проте загострили системні проблеми, що потребують комплексного підходу до їх вирішення.

Соціологічні дослідження підтверджують порівняно низький рівень оцінки органів місцевої та обласної регіональної влади; ускладнення взаємодії між громадами та місцевою адміністрацією в умовах війни. Аргументовано в період режиму воєнного стану підвищення ролі виконавчих органів місцевого самоврядування у сфері безпеки та оборони, окупаційних загроз, реінтеграції

деокупованих територій. Виявлено, громади, що активно відновлюються, співпрацюють з регіональною владою переважно неформально, а окуповані території зіштовхуються із невдоволенням через надмірну бюрократію та неефективність взаємодії. З'ясовано, низький рівень довіри до місцевих органів влади зумовлений недостатнім рівнем комунікації та взаємодії з населенням, що спричинено забюрократизованим спілкуванням, дублюванням функцій/обов'язків адміністрацій обласного й районного рівня, типом громади.

В умовах безпекових викликів в Україні до нагальних завдань віднесено: забезпечення повноцінного функціонування правочинних місцевих органів влади; адаптація програмних документів регіонального розвитку до цілей відповідного регіону; розв'язання проблем регіональних диспропорцій; системний підхід щодо відновлення влади на місцях (відкритість, підзвітність, залучення громадян); адаптивне оновлення моделі врядування, що реагує на демографічні зміни, зростаючі потреби населення та безпекові загрози; посилення взаємодії між цивільними та військовими відомствами; удосконалення антикризового реагування; реалізація системних реформ, що охоплюють боротьбу з корупцією; посилення прозорості в діяльності органів влади та розвиток професійного потенціалу публічного управління.

Розділ 3
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

3.1 Міжнародний досвід публічного управлінням соціально-економічним розвитком регіонів та напрями його застосування в Україні в умовах безпекових викликів

В умовах глобальних змін, включаючи політичні, економічні, соціальні та національні потрясіння, регіони світу депресивно реагують на наслідки кризи, зокрема й ті, що виникли внаслідок останніх років, зокрема це стосується коронавірусної інфекції, повномасштабної військової агресії рф проти України. Нестабільність зовнішнього середовища регіональних та національних економік є одним з ключових чинників, що перешкоджає досягненню стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни.

Аналіз досліджень свідчить про існування значних диспропорцій у розвитку держав та регіонів. Означені диспропорції можна простежити в соціальній, економічній, екологічній та інших сферах. У сучасних умовах оцінка соціально-економічного розвитку не може бути сконцентрована лише на економічних та соціальних показниках. Це пов’язано зі значним впровадженням інформаційно-телекомунікаційних технологій у суспільне життя. Рівень цифровізації економіки та розвиток розумних технологій відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку.

Необхідно створити оптимальні умови для функціонування та розвитку всіх країн світу. Особливо важливо оцінити стабільність збалансованого розвитку регіональної економіки, що може запобігти виникненню диспропорцій та окреслити шляхи їх усунення. Свідоме впровадження організаційних законів призводить до вищого рівня розвитку країн. Як показує практика, диспропорції в розвитку є результатом недотримання принципу

пропорційності. Однак, незважаючи на широкий спектр досліджень та значні наукові й практичні результати щодо незбалансованого соціально-економічного розвитку, залишається багато невирішених питань, пов'язаних з країнами, які потребують подальшого поглибленого дослідження.

Європейська практика щодо стратегічного планування розвитку територій вибудована не на ієрархічному принципі, а на принципі партнерства у відносинах між державою та регіонами, де роль центрального рівня першочергово полягає у піддержці регіональних та місцевих ініціатив, а також їх впровадженню. Також зосереджено увагу на комунікації та визначенню спільного бачення потреб та напрямів розвитку регіонів. Аналогічно, відносини між регіонами та територіальними громадами ґрунтуються на схожих засадах. У даному аспекті оптимальним є застосування у практичній площині управління угоди (договору) щодо регіонального розвитку між державою та органами влади нижчого рівня. Означені договори слугуватимуть формуванню партнерського підходу щодо координації між різними рівнями влади, а також підтримці ініціатив розвитку, що поступають «знизу». Приміром, програмні контракти в Польщі зв’язані з використанням коштів Європейського Союзу (ЄС), секторальні контракти використовують стосовно координації сфер територіально спрямованих галузевих політик профільних міністерств, а територіальні угоди – задля погодження інтервенцій на місцевому рівні [78, с.34-35].

Варто зазначити, що нині в світовій практиці стратегічного управління суспільними системами процеси розроблення концепції стратегії соціально-економічного розвитку та самої стратегії як правило об’єднують. Як наслідок «кінцевий» документ стратегії соціально-економічного розвитку має в своєму складі також і її концепцію [28, с.27].

Регіональна складова щодо формування і впровадження стратегії економічного розвитку розглядається у Франції, як і в більшості країн Європи, як постійне явище, наголос робиться на реструктуризацію регіонів, максимальне використання їх внутрішнього потенціалу розвитку, підтримки

малого та середнього бізнесу. Нормативно-правовим базисом стратегічного планування є: Закон Франції «Про військове програмування на період із 2019 по 2025 рік й щодо різних положень, що стосуються оборони» (від 13 липня 2018 року), Закон Франції «Про програмування державних фінансів на період 2018-2022 рр.» (від 22 січня 2018 року), Органічний закон Франції «Про програмування та управління державними фінансами» (від 17 грудня 2012 року), Закон Франції «Про реформу планування» (від 29 липня 1982 року). Головними планом, який регламентує у Французькій Республіці територіальний розвиток є «Регіональний план соціально-економічного розвитку та устрою територій» [86, с.67-68].

Французькі плани регіонального розвитку є одним з інструментів удосконалення розподілу відповідальності за регіональне планування між різними органами державної влади. Нормативно вони окреслюють правову, фінансову та адміністративну зацікавленість державної влади займатися розвитком держави, а також її окремих регіонів у середньостроковій перспективі [87, с.58].

Варто підкреслити, що не стільки стратегія економічного розвитку, скільки механізм її розробки надає можливість координувати інтереси держави й інших суб’єктів економіки й таким чином об’єднати їх старання щодо розв’язання актуальних проблем соціально-економічного характеру. Він ґрунтується на консультуванні й координації вимірів державного плану з представниками бізнесу. Водночас у плановий процес безпосередньо долучаються всі суб'єкти економіки, включаючи регіональні/місцеві влади. На засадах цієї синхронізованої структури стратегія деталізується шляхом включення до неї приватних інвестиційних проєктів, які співвідносяться з стратегічним баченням розвитку національної економіки. Також стратегічні плани економічного розвитку визначають чітке розділення зобов’язань і прогнозних аспектів [86, с.68].

Італійська національна стратегія для внутрішніх регіонів, хоча й з деяким браком деталей щодо оперативного застосування деякого втручання,

здебільшого враховує ознаки підходу, орієнтованого на місце. Зокрема, в першу чергу моніторингу підлягають результати. Управління цією ключовою функцією передбачено таким чином, що центральний уряд відповідає за надання знань та інструментів для моніторингу діяльності, а місцевий рівень збирає та накопичує інформацію, а також, що дуже важливо, визначає (та узгоджує з центром) показники результатів стратегії розвитку проєктної області. Обмін досвідом є ключовим у цій національній стратегії, зі створенням формальної мережі всіх проєктних областей для цієї мети [163].

Аналіз досвіду Національних планів відновлення та стійкості пов'язаний з більш загальним напрямом до централізації, що спостерігався під час останньої великої кризи через пандемію. Таким чином, у надзвичайних обставинах та з компромісом, властивим балансуванню індивідуальних утручань і швидких макровитрат, викликаних необхідністю пришвидшити відновлення Європи після Covid.

Однак, у цьому відношенні може мати значення інший аспект: загалом ведучи мову про діяльність з моніторингу або оцінки в рамках політики виділяється від нуля до порівняно дуже малих фінансових ресурсів. В офіційному документі Strategia Nazionale Aree Interne (SNAI) зазначається, що: «Усі проєкти в регіоні повинні передбачати проведення оцінки в процесі виконання, а отже фінансування збору необхідної інформації/статистики)» [171]. Таким чином, моніторинг стає допоміжною функцією, яка, окрім простих, основних вимог до звітності, що висуваються до відповідальної за нього установи, залишається на незначні зусилля в рамках усієї реалізації (фінансованої та такої, що підлягає звітуванню в бюджеті) діяльності.

Враховуючи даний аналіз, можна сформулювати деякі ключові рекомендації:

✓забезпечення моніторингової діяльності протягом усього політичного циклу (від визначення проблеми до оцінки);

✓балансування неявних компромісів між індивідуальними втручаннями та витратами при визначенні цільових заходів, особливо в надзвичайний період;

✓застосування підходу «навчання на невдачах», щоб впроваджувати результати моніторингу разом із впровадженням, тобто під час реалізації політики/стратегії;

✓забезпечення достатніх фінансових ресурсів, спеціально виділених на моніторингову діяльність (моніторинг не є допоміжною функцією, а є політичною дією як такою, яку необхідно обговорити, визначити та належним чином профінансувати);

✓зосередження уваги на якості процесу моніторингу (сам моніторинг слід оцінювати) [163].

З моменту вступу до ЄС у 2013 році макроекономічні показники Хорватії значно покращилися. Водночас зберігаються значні демографічні та соціально-економічні диспропорції між хорватськими регіонами. Ці тенденції створюють основу для реформування Хорватією своєї законодавчої та стратегічної планової бази регіонального розвитку. Такі реформи завершилися прийняттям Національної стратегії розвитку до 2030 року, яка включає збалансований регіональний розвиток серед основних довгострокових цілей. Вони також призвели до створення агентств регіонального розвитку та розробки планів розвитку на рівні округів та місцевих органів влади.

Таким чином, розширена законодавча та планова база регіонального розвитку, створена у 2014 році, встановила чітку ієрархію планів на національному, окружному та місцевому рівнях. Уряд також розробив комплексні правила та рекомендації щодо розробки, моніторингу та оцінки документів планування регіонального розвитку. Однак для забезпечення їх ефективного впровадження Хорватії рекомендується вжити низку заходів:

❖Розглянути можливість прийняття стратегії регіонального розвитку, яка може слугувати інструментом між Національною стратегією розвитку високого рівня та планами розвитку округів та місцевих органів влади. Стратегія допоможе забезпечити чітку та добре скоординовану політику регіонального розвитку уряду на національному та субнаціональному рівнях.

❖Інвестувати в підтримку розвитку потенціалу посадовців місцевих органів влади, особливо у сферах, пов'язаних з розробкою та впровадженням стратегії (наприклад, залучення зацікавлених сторін, закупівлі). Уряд також має проводити інформаційно-просвітницьку кампанію серед посадовців округів, щоб покращити їхнє розуміння мети планування регіонального розвитку та їхніх обов’язків щодо впровадження, моніторингу та оцінки їхніх планів розвитку.

❖Встановити діалоги щодо ефективності (наприклад, між агентствами регіонального розвитку (RDA) та Міністерством регіонального розвитку та фондів ЄС) щоб забезпечити використання даних моніторингу не лише для підзвітності, але й для покращення впровадження політики [172].

На національному рівні шляхи розвитку та зміцнення потенціалу стратегічного прогнозування для політики регіонального розвитку включають:

Використання територіальних даних для прогнозування: Перехід до більш проактивного формування політики вимагає впровадження стратегічного прогнозування та планування у всі сектори та юрисдикції. У той час, коли територіальні дані та показники дедалі більше впливають на прийняття рішень щодо політики регіонального розвитку, здатність використовувати та розуміти ці дані як частину підходів до територіального прогнозування стає ще важливішим. Політики повинні забезпечити можливість приймати рішення на основі даних у майбутньому, або щоб інші відомства з такими можливостями були повністю поінформовані про ключові тенденції та проблеми, що впливають на регіони, щоб відігравати допоміжну роль.

Сприяння культурі інновацій та управління змінами: Уряди можуть зіткнутися з викликом через темпи, з якими відбуваються зміни та зрушення. Сприяння культурі інновацій в уряді матиме вирішальне значення для забезпечення належного врахування мегатенденцій у процесі прийняття рішень. Використання лабораторій майбутнього та вправ з планування сценаріїв, які вирішують перспективні питання шляхом творчого залучення багатьох зацікавлених сторін, є одним із потенційних механізмів сприяння культурі

адаптації, постійного вдосконалення та майбутнього мислення. Зосередження уваги на партисипативному перспективному мисленні, що охоплює людей зі спільною проблемою, може посилити відповідальність за тему прогнозування, можливі територіальні наслідки та вказівки для розробки політики.

Довгостроковий огляд горизонту: Підтримка системи виявлення слабких сигналів змін є корисним підходом до прогнозування можливостей на майбутнє та розробки перспективних сценаріїв. Такі довгострокові підходи до планування повинні об'єднувати експертів з різних галузей, пов'язаних з регіональним розвитком. Стратегії та процеси прийняття рішень також повинні бути сформовані суб'єктами на місцях, тобто органами влади субнаціонального рівня, приватними суб'єктами та громадянами [168].

На субнаціональному рівні шляхи розвитку та зміцнення потенціалу стратегічного прогнозування включають:

Оптимізація існуючої роботи з прогнозування: Все більше регіонів і міст використовують прогнозування для обґрунтування своєї політики, але ці ініціативи часто є розрізненими. Обмін існуючою роботою з прогнозування, незалежно від того, чи застосовується вона до конкретних секторів (наприклад, зміна клімату, майбутня мобільність) чи до конкретних місць, надасть регіональним учасникам значний запас знань та досвіду. Аналогічно, об'єднання методів та інструментів прогнозування оснастить цих учасників та забезпечить перевірку стрес-стабільності підходів до прогнозування, які вони використовують.

Спираючись на мережі фахівців з прогнозування: Розвиток спільноти практиків у сфері прогнозування на субнаціональному рівні сприятиме поширенню передового досвіду та допоможе політикам зміцнювати потенціал і навички. Ці мережі можуть підтримувати взаємне навчання (наприклад, між обраними посадовцями, між фахівцями з прогнозування тощо), що має вирішальне значення для забезпечення передачі ноу-хау та навичок. Об'єднання думок і знань широкого кола різних фахівців дозволяє вирішувати

складні та невизначені проблеми там, де кількісна інформація про майбутнє недоступна.

Навчання державних службовців субнаціонального рівня для підвищення їхньої майбутньої грамотності: Підвищення обізнаності та розширення знань з міжгалузевих дисциплін може дозволити державним службовцям регіонального та місцевого рівня краще розуміти основні системні трансформації на роботі, зокрема, зелений, цифровий та енергетичний перехід. Здатність працювати в команді та в проєктному режимі має бути частиною такого навчання. Посилення регіонального та місцевого інженерного потенціалу є необхідним для того, щоб субнаціональні суб'єкти могли готуватися до майбутніх викликів, а не реагувати на них. Це включає зміцнення технічних команд у регіональних та місцевих адміністраціях, зокрема їхньої здатності розробляти та впроваджувати колективні стратегії. Нарешті, навчання з прогнозування також має бути спрямоване на обраних посадовців, щоб вони могли краще формулювати своє політичне бачення за допомогою ефективних дій на місцях [168].

Протягом останніх п'ятнадцяти років у багатьох державах світу стратегія управління економічним розвитком регіону втілюється на державному рівні з схваленням відповідної стратегії, програм, законів та інших нормативно-правових документів. Моніторинг щодо виконанням даних стратегій покладено на спеціально створені державні органи – комісії, комітети в урядах чи при президентові країни (Данія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швеція й інші) [29].

Здійснюючи аналіз особливості організації стратегічного планування в нормативно-правовому регулюванні різних країн світу, можна засвідчити про різновекторність, комплексність та взаємодію усіх компонентів системи планування. Щодо імплементації в законодавство України позитивними вважаться наступні міжнародні практики: а) визначення ключових пріоритетів стратегії на засадах партнерських відносин між різними органами влади, громадянами та бізнесовими структурами; б) стратегічне планування розвитку

окремих галузей через кошти не тільки державного бюджету, проте й грантової та ін. форм підтримки; в) застосування продуктивного діалогу між державним і приватним сектором через налагодження втілення публічно-приватного партнерства; г) орієнтації щодо досягнення групових цілей [86, с.68].

Європейський досвід свідчить, що реформування регіонального управління соціально-економічним розвитком полягає у поглибленні співпраці нашої держави з міжнародними інституціями задля включення у загальноєвропейський процес міжрегіонального співробітництва, створення транскордонних регіонів із Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною, адаптація до стандартів територіального управління, що діють в Європейському Союзі та можуть бути імплементовані до національних реалій, формування регіональної економічної політики на засадах встановлення принципів взаємодії держави та регіонів, а також регламентація їх взаємовпливу та подальше продовження децентралізації у системі відносин «держава – регіон» [138, с.127].

При розробленні стратегії управління регіональним економічним розвитком, поміж адаптації успішних кейсів європейського досвіду варто використовувати програмно-цільовий підхід, що включає формування ієрархії цілей при стратегічному плануванні розвитку регіону, розподіл наявних ресурсів, створення взаємопов’язаних програм, а також формування бюджету спеціальних органів управління. Оскільки стійкість економічного розвитку регіону залежить від існуючого потенціалу, рівня його виконання: чим більший сукупний потенціал, тим незаперечно вища інерційність розвитку регіону, ймовірність індикаторів цього розвитку в перспективі та більш слабший вплив випадкових явищ [цит. за: 29].

Таким чином, досвід застосування методу програмно-цільового планування щодо стимулювання регіонального розвитку демонструє, що цільові програми можуть бути дієвим інструментом втілення стратегічних завдань територіального розвитку, якщо необхідно акумулювати ресурси задля досягнення конкретних цілей. Проте, даний метод має і свої недоліки, що

пов’язані з недосконалостями організаційно-методичного механізму виконання цільових програм, а саме їх формуванням, втіленням та способами контролю [67].

Дослідження [165, с. 44-45] проведене в часовому діапазоні 2013-2023 років свідчить, що найкращого співвідношення економічного та соціального розвитку досягли Польща, Литва, Кіпр, Мальта та Хорватія. Проведене дослідження базувалося на 27 країнах ЄС, що є актуальним для 2024 року дослідження. Основні висновки можна зробити з дослідження конкурентоспроможності європейських країн на основі соціально-економічного розвитку та індексу людського розвитку (ІЛР). Виходячи з соціально-економічних показників, а також динамічних змін у розвитку країн, сталий розвиток конкурентоспроможності має вирішальне значення.

Протягом останніх двох десятиліть рівні ВВП на душу населення збіглися в економіках країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що значною мірою зумовлено вищим зростанням у країнах з низьким рівнем доходу. Однак водночас понад половина з 27 країн ОЕСР, щодо яких є дані, спостерігається збільшення нерівності в доходах між своїми регіонами, а в більшості інших країн, включаючи ті, де регіональна нерівність у доходах зменшилася, вона залишалася значною. Загалом, протягом останніх двох десятиліть виокремилися чотири траєкторії (рис. 3.1.). Такі різні шляхи розвитку в різних країнах показують, що зростання регіональної нерівності не є неминучим, і що за допомогою правильного політичного середовища можливо подолати давню географію нерівності.

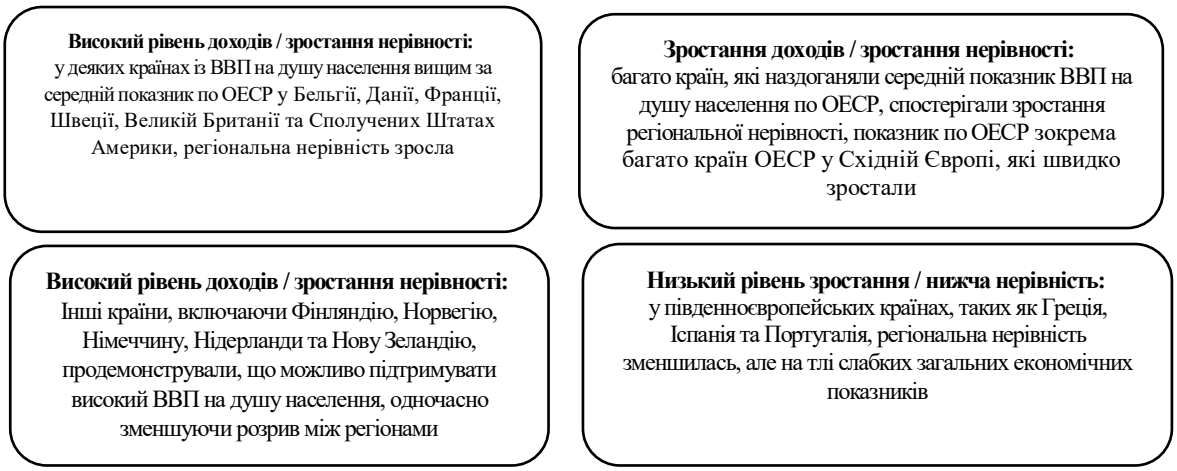

Рис. 3.1. Траєкторії регіонального розвитку зарубіжних країн

Джерело: сформовано на основі [168]

Певний рівень регіональної нерівності є невід'ємною та неминучою проблемою. Однак давня географія нерівності глибоко вкорінюється, а масштаби витрат стає дедалі важче ігнорувати, зокрема:

Економічні витрати. Відстаючі регіони та/або ті, що потрапили в замкнене коло довгострокової стагнації, становлять значну частку економічної активності в усіх країнах і відображають невикористаний потенціал для стимулювання зростання. Їхні низькі показники також пов'язані з фіскальними витратами – з точки зору високого рівня соціальної підтримки.

Соціальні витрати. Постійна нерівність також ставить під загрозу фіскальні та адміністративні можливості субнаціональних органів влади щодо забезпечення належного доступу до ключових державних послуг та інфраструктури. Ці соціальні витрати очевидні як в економічно динамічних регіонах, які борються з високими цінами на житло та перевантаженістю, так і у відсталих регіонах, де державні послуги стають перевантаженими, знижується їхня якість або дедалі важче доступні.

Політичні витрати. Регіональна нерівність може підірвати довіру до уряду в країнах ОЕСР, де різниця між регіоном країни з найбільшою та найменшою довірою може сягати 30%. Низький рівень довіри є сигналом зростаючого невдоволення та байдужості, а також низької соціальної згуртованості та з часом може підривати демократію.

Слід зазначити про Дорожню карту політики для подолання регіональної нерівності нині та в майбутньому, що полягає у скоординованих діях за п'ятьма взаємодоповнюючими пріоритетами:

забезпечення доступу до ключових державних послуг та інфраструктури, наприклад, шляхом покращення доступу до послуг поблизу місць проживання людей, зокрема через цифрові послуги, а також залучення та утримання кваліфікованих фахівців у сфері державної служби;

підвищення продуктивності та конкурентоспроможності, наприклад, шляхом підтримки інтеграції регіонів у глобальні ланцюги створення вартості, інвестування в транспортну та цифрову інфраструктуру, а також підтримки малих і середніх міст;

забезпечення необхідних навичок та можливостей працевлаштування на регіональних ринках праці, наприклад, шляхом надання гнучких послуг з навчання, освіти та працевлаштування, побудови регіональних підприємницьких екосистем та розвитку соціальної економіки;

покращення якості систем багаторівневого управління, наприклад, шляхом уточнення обов'язків, покладених на субнаціональні органи влади, та впровадження політики та послуг у «правильних» масштабах;

зміцнення потенціалу на національному та субнаціональному рівнях, наприклад, шляхом інвестування в субнаціональний фіскальний потенціал та розбудови стратегічного, а також адміністративного потенціалу [168].

У всьому світі з'явилися такі тенденції як кліматичні, демографічні та технологічні зміни, що можуть глибоко трансформувати суспільства в найближчі десятиліття. Ці вектори призведуть до дуже різних траєкторій розвитку в різних регіонах, що, у свою чергу, призведе до різних потреб, викликів та можливостей у державних інвестиціях, а також підкреслить важливість місцевого прогнозування та реагування.

Зокрема нещодавні кризи – від пандемії COVID-19 до війни рф проти України – підвищили обізнаність про вразливість до потрясінь та необхідність готовності та стійкості. Значні витрати на управління як наслідки дедалі частіших криз посилили необхідність кращого передбачення, розуміння та оцінки ризиків у глобальних, національних та регіональних системах, включаючи ризики, пов'язані з поточними векторами та потенційно новими, такими як штучний інтелект.

Оскільки значна невизначеність стає «новою нормою», регіони зарубіжних країн стикаються з новою потребою навчитися краще передбачати, готуватися та відновлюватися після різних криз. Вирішення проблем, що

виникли внаслідок нещодавніх потрясінь, у поєднанні з викликами, що їм передували, такими як постійна нерівність та погіршення стану навколишнього середовища, матиме центральне значення для побудови більш стійких регіональних економік. Ключовий урок минулого полягає в тому, що будь-яка короткострокова економія від відсутності передбачливих дій може бути значно переважена витратами на коригувальні заходи.

Стратегічне передбачення є критично важливим інструментом для дослідження можливих майбутніх змін та їхніх наслідків для прийняття рішень сьогодні. Територіальне передбачення, зокрема, необхідне для вирішення асиметричних ризиків потрясінь та мегатрендів, а також для забезпечення майбутньої політики регіонального розвитку.

Стратегічне передбачення – це не стратегічне планування. Одного лише стратегічного передбачення не достатньо для створення стратегії чи плану. Завдання розробки стратегій і планів посилюється та підтримується, але не замінюється процесом розгляду кількох альтернативних варіантів майбутнього та їхніх наслідків. Стратегічне передбачення натомість має на меті поставити ключові питання, які могли залишитися неврахованими під час розробки стратегії, а також виявити та оскаржити потенційно фатальні припущення та очікування, закладені в поточну політику та плани [167].

Проблеми та пріоритети для регіону можуть суттєво відрізнятися від проблем усієї країни, враховуючи невідкладність їхніх різних соціально-економічних груп та дуже мінливі (від регіону до регіону) ситуації, включаючи різні обов’язки субнаціональних органів влади в різних країнах та всередині них. Це означає, що територіальне прогнозування багато в чому відрізняється від національного прогнозування, хоча існують спільні риси та синергія.

Рис. 3.2. Характерні властивості територіального передбачення

Джерело: авторська розробка

В Австралії урядові установи Нового Південного Уельсу створили команду з прогнозування майбутнього, щоб надати особам, які приймають рішення в цьому секторі, здатність орієнтуватися в майбутній невизначеності та передбачувати виклики й можливості на горизонті. Команда розробила цифрову платформу – Атлас трендів – доступну для всіх урядових установ Нового Південного Уельсу, яка забезпечує випробувальний майданчик для вбудовування спільної аналітики в урядові системи. Атлас трендів надає інформацію про понад 275 місцевих та глобальних тенденцій, включаючи детальний аналіз, що висвітлює рушійні сили, вплив та можливий розвиток кожної тенденції. До тенденцій також застосовуються численні систематизації прогнозування та управління ризиками, щоб забезпечити ефективну навігацію та осмислення для користувачів. База даних, що сканує горизонт, який містить понад 3500 статей, дає користувачам уявлення про слабкі сигнали змін. Платформа спрощує інтеграцію майбутнього аналізу в прийняття урядових рішень, стратегічне планування, розробку політики та редизайн послуг [166].

Інноваційний прогрес курортних міст Альберти в Канаді, включаючи Банф, Джаспер, Драмхеллер та Сільван-Лейк, значною мірою залежить від високого рівня освіти місцевого населення та розвиненого підприємницького середовища. Хоча рівень наукового розвитку та корпоративного бізнесу залишається відносно низьким, використання тріади освіти, науки та бізнесу виявляється ефективним методом стимулювання інноваційного прогресу.

Позитивна кореляція між тріадою факторів та ВВП на душу населення свідчить про перспективи економічного розвитку регіону за умови належного використання ресурсів. З іншого боку, негативна кореляція з кількістю працездатного населення віком від 15 до 64 років свідчить про необхідність підвищення якості робочої сили та залучення кваліфікованих працівників до інноваційного середовища. Крім того, концептуальний аналіз дослідницької моделі підтверджує, що інноваційний розвиток курортних міст відбувається в рамках взаємодії регіональної економіки, національної системи та світових тенденцій [170].

В Угорщині ключовими завданнями регіонального розвитку визначено сприяння розвитку ринкової економіки в усіх регіонах, а також скорочення нерівності поміж регіонами, заохочення ініціативи на регіональному рівні тощо [87, с.58].

У Фінляндії, враховуючи зростаючу поляризацію регіональної структури та в рамках майбутніх зусиль з планування, Міністерство економіки та зайнятості замовило дослідження сценаріїв регіонального розвитку на 2040 рік. Ці сценарії мають на меті дати змогу обговорити можливі варіанти майбутнього регіонів. П’ятдесят ключових питань, які мають бути розглянуті в сценаріях, стосуються забезпечення провідної світової концентрації знань та пошуку найбільш підходящої ролі для кожного регіону, а також забезпечення розумної адаптації та хороших умов життя, зокрема в районах, що не належать до регіонів з найкращими показниками.

У Франції регіональний парк Брієр у 2019 році розпочав процес територіального прогнозування впливу зміни клімату, зростання населення та туризму на його майбутнє. Протягом 3 семінарів, орієнтованих на майбутнє, понад 100 зацікавлених сторін дослідили різні можливі перспективи протягом 40-річного періоду, щоб окреслити бажане майбутнє для парку. Процес показав, що парк ще не готовий до майбутніх викликів та ризиків, і закликав до переосмислення просторового планування, управління навколишнім середовищем та стратегій у сфері туризму. Процес прогнозування призвів до

створення трьох «перехідних лабораторій», завданням яких було винайти нові способи для місцевих учасників спільної роботи та пошуку колективних рішень. Одна з інноваційних лабораторій зосередилася на майбутньому міського планування та розглядала, як переосмислити підхід до планування «нульової штучності» в районі, який сильно вразливий до повеней, зберігаючи при цьому екосистеми. Лабораторія об'єднала містобудівників, громадян та розробників землекористування для розробки нової хартії майбутнього міського планування в парку [164].

У Великій Британії традиційно регіональна політика була націлена на переорієнтацію та перерозподіл надлишкових і мобільних капіталів, а також робочих місць з районів пришвидшеного розвитку (регіонів-донорів) у депресивні (регіони-реципієнти) як ключовий механізм заохочення економічного зростання депресивних регіонів і здолання регіонального дисбалансу. Ряд законодавчих актів, схвалених у 60-70-ті роки XX ст., значно розширила стимули з приводу проблемних регіонів, передусім пільгові субсидії на придбання головних засобів, пряме планування регіонального розвитку та інше [цит. за: 67].

Урядове управління науки Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії провело прогнозне оцінювання на основі правдоподібних сценаріїв («Майбутнє міст»), щоб створити базу доказів щодо майбутнього міст Сполученого Королівства (виклики та можливості до 2065 року) та інформувати політиків на національному та місцевому рівнях. Дослідження проводилося шляхом замовлення робочих документів та есе, а також інтерактивних семінарів, за участю понад 25 міст Великої Британії. Наприклад, поєднуючи аналіз мегатрендів та сценарне планування, дослідження «створило» правдоподібне майбутнє, що складається зі значних кліматичних потрясінь, що становитимуть ключові міські проблеми до 2065 року [173].

У штаті Канзас у Сполучених Штатах було запущено пілотний проєкт нової структури «Наше майбутнє», щоб забезпечити відповідність політики та практики потребам сімей. Структура мала на меті досягнення трьох цілей:

1) зібрати історії про процвітання та виживання від сімей по всьому Канзасу, використовуючи підхід до дослідження наративів, що базується на комплексності під назвою SenseMaker; 2) розібратися в закономірностях, що випливли з історій, за допомогою громадських семінарів SenseMaking із зацікавленими сторонами на різних рівнях системи; 3) вжити заходів та забезпечити зміни «знизу вгору» через громадські лабораторії дій. «Наше майбутнє» заклало основу для впровадження випереджувальних інновацій для осіб, які приймають рішення в штаті, одночасно надаючи можливості для негайної участі на рівні громади, і масштабується по всьому штату.

Отже, виникають два пріоритетні напрямки для забезпечення перспективної політики регіонального розвитку та підвищення стійкості протягом наступних років:

1) розробка системних та стратегічних підходів до фіскальних систем та структур управління;

2) розвиток потенціалу стратегічного прогнозування у розробників політики на національному та субнаціональному рівнях [168].

Зазначене слугує напрямом стосовно розвитку в наступні роки, що породжує нові наслідки для політики регіонального розвитку. Наприклад, цифровий перехід може розділити регіони на тих, хто виграє або програє від цього, і може змусити політику регіонального розвитку зосередити інвестиції лише на підмножині регіонів, які ризикують залишитися відстаючими у цифровому плані.

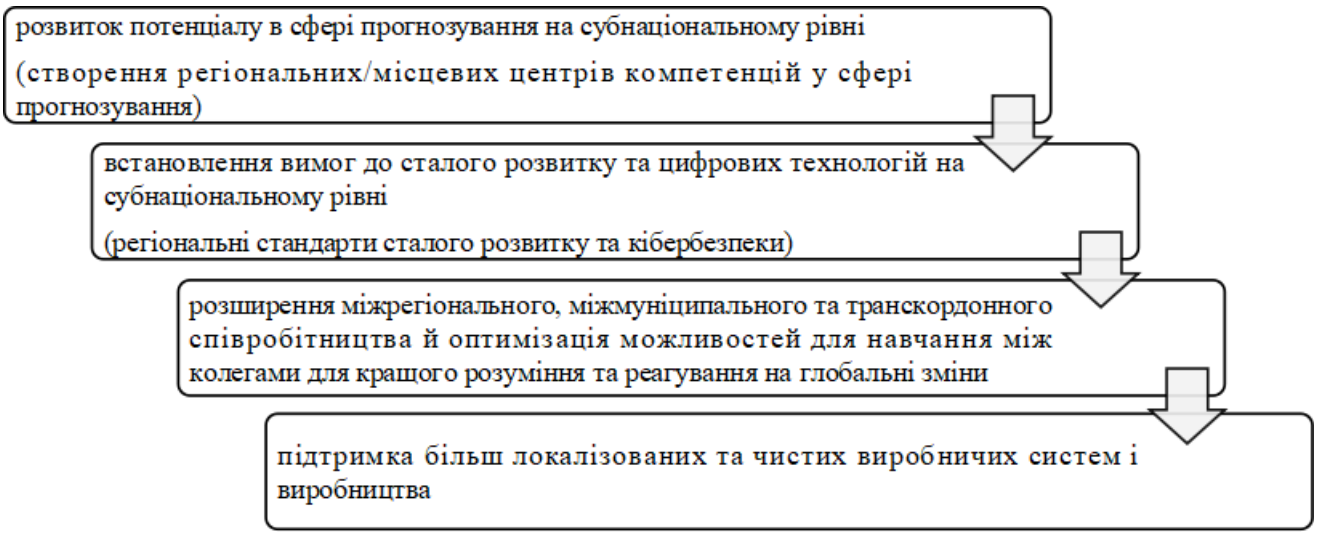

Рис. 3.3. Ключова мета регіонального розвитку: адаптація до майбутнього

Джерело: сформовано на онові [168]

Європейська політика регіонального розвитку має три ключові напрями:

(1) акцент робиться на економічному зближенні регіонів із ціллю допомогти менш розвиненим регіонам, які переважно розташовані в нових державах-учасницях та скоротити розрив у розвитку від більш розвинутих держав;

(2) впроваджуються широкі заходи, націлені на покращення регіональної конкурентоспроможності, а також зайнятості;

(3) направлена на співпрацю регіонів та держав задля послаблення економічного значення національних кордонів [67].

Як показує світовий досвід, дієве вирішення проблем регіонів і піддержка їхнього розвитку потребує законодавчої фіксації та реалізації системи спланованих заходів державного заохочення розвитку регіонів. Зокрема, стимулюючі заходи регіональної політики в усіх державах ЄС унормовуються відповідним законодавством, переважно, зв’язаним з заходами ЄС. У деяких державах (Іспанія, Італія, Німеччина) ключові цілі регіональної політики визначені конституціями [87, с.57].

Зокрема, такі країни як Італія та Німеччина значну увагу фокусують на питаннях регіонального розвитку, окреслюючи ключову її мету – гарантування можливостей щодо структурно слабких регіонів залучатися до соціально-економічного розвитку держави через мінімізацію впливу негативних детермінант, що зв’язані з географічним розташуванням даних регіонів. Зокрема, Конституція Німеччини зазначає про потребу створення однакових умов задля роботи та життя людей в усіх частинах держави. Конституція Італійської Республіки акцентує, що держава має виключати всі перепони до результативної участі усіх громадян в соціальному, економічному та політичному розвитку держави. З метою реалізації визначених цілей створюються довгострокові й конкурентоспроможні робочі місця, що буду

слугувати врегулювання обстановки на регіональному ринку праці, а також спростити здійснення структурних перетворень [цит. за: 67].

Регіональна політика держав ЄС завжди була спрямована на вирівнювання та пришвидшення економічного зростання відсталих регіонів аби його результати слугували зростанню доходів населення. Проте механізми реалізації регіональної політики змінювалися докорінно. Ключова інституціональна зміна – регіоналізація управління та перехід до принципу субсидіарності, а саме переміщення функцій та ресурсів на найбільш низький рівень територіального управління, який спроможний ці функціональні зобов'язання здійснювати [цит. за: 100, с.156].

В Греції, Ірландії, Іспанії та Португалії, де розміщені найбільш бідні регіони, регіональна політика відбувається в обставинах слабкого розвитку вітчизняної економіки в порівнянні з іншими державами-членами ЄС, зокрема виняткова роль відводиться проблемам національного економічного розвитку, а другорядна – розвитку проблем регіонів [цит. за: 67].

Щоб Україна могла наслідувати шлях континентальної Європи, їй необхідні дві ключові умови: по-перше, досягнення достатньо високого рівня економічного розвитку, подібного до того, якого ці країни природно здобули (хоча в умовах руйнівного та неналежно облаштованого простору, для перерозподілу потрібно буде істотно більше ресурсів, аніж в країнах ЄС); по-друге, запровадження ефективної соціальної політики, яка наразі відсутня і час її появи залишається невизначеним. Лише ефективна соціальна політика може зменшити соціальну нерівність між різними територіями. Можливий і інший, більш ринковий варіант, англосаксонський шлях: не створювати настільки масштабну систему перерозподілу, а допомагати лише найбільш незахищеним верстам населення, вкладаючи більше ресурсів у людський капітал, щоб люди були мобільними та конкурентоспроможними і могли обирати самостійно де жити. Проте такий підхід вимагає масштабних інституційних змін, які торкнуться не тільки освіти й охорони здоров'я, а ринку житла тощо. Хоча

підходи можуть різнитися, незмінною залишається суть політики згладжування соціальних контрастів: люди важливіше за регіони [100, с.157].

Аналіз міжнародного досвіду чітко показує, що ефективне публічне управління соціально-економічним розвитком регіонів є основним для їх стійкості та процвітання, особливо в умовах сучасних безпекових викликів. Аналіз провідних практик країн ЄС та світу засвідчив важливість децентралізації, формування адаптивних інституцій, інвестицій у людський капітал та інновації, а також гнучкості у реагуванні на кризові ситуації. Для України, яка на сьогодні протистоїть масштабним безпековим загрозам зумовлених повномасштабною війною, критично важливим вбачається врахування даних уроків. Застосування міжнародного досвіду надасть можливість не тільки відновити та розбудувати українські регіони, проте й посилити їхню здатність до самостійного функціонування в умовах невизначеності, забезпечуючи стійке зростання і підвищення якості життя населення.

3.2 Напрями удосконалення механізмів публічного управління соціально-економічним регіональним розвитком в умовах безпекових викликів

Сучасне українське суспільство перебуває в динамічному стані розвитку. Публічна влада неупереджено передбачає існування проблем, що можуть бути на національному, регіональному чи місцевому рівні, й тих, які можуть розв'язуватися з залученням фінансових (матеріальних) ресурсів. Проблеми можуть бути в різних секторах, сферах і середовищах суспільної діяльності та можуть мати відмінне становище – ризику, кризи чи небезпеки. В зазначеному стані суспільної діяльності пріоритетного значення набуває питання соціально-економічного розвитку та механізмів, які органами публічної влади

використовуються щодо подолання або усунення некомфортного суспільного становища.

У аспекті досліджуваного питання слід відзначити узагальнену класифікацію основних детермінант, що впливають на соціально-економічний розвиток регіону в умовах безпекових викликів:

1. За сферою впливу: а) економічні детермінанти (стан економіки регіону та країни, стан функціонування ринку праці, інноваційна активність); б) соціальні детермінанти (рівень освіти й фаховість, стан здоров'я населення регіонів, соціальна інфраструктура, демографічні показники, культурні аспекти); в) інституційні детермінанти (якість інституцій, регуляторне середовище); г) географічні та екологічні детермінанти (географічне положення регіону, екологічна обстановка); д) інноваційні та інформаційно-технологічні детермінанти (розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізація, інноваційні зміни у виробничих та управлінських процесах).

2. За характером впливу в умовах безпекових викликів (загроз): а) виклики (загострюють наявні проблеми, зокрема такі як брак фахівців, проблема нерівного доступу до якісної освіти та медичних послуг, соціальне розшарування); б) загрози (особливо війна, зумовлюють до значних втрат трудового потенціалу, руйнування інфраструктури, фінансові (матеріальні) втрати, соціально-економічний спад, інтенсифікація міграційних процесів).

Взаємодія зазначених детермінант утворює надскладну систему динамічного впливу, що характеризує величину соціально-економічного розвитку регіонів, їх потенціалу.

У сучасних обставинах повномасштабної війни, особливої уваги вимагають такі аспекти, як то: 1) руйнівна дія збройної агресії (війни) (внутрішні та зовнішні міграційні процеси, втрачені життя, руйнування інфраструктури, а також психологічні травми); 2) економічний спад (зниження ВВП, безробіття, інфляція, війна спричинила порушення ланцюгів поставок у багатьох галузях); 3) потреба забезпечення соціальної підтримки й реабілітації населення, соціальна інтеграція, психологічна допомога, різні програми щодо

підтримки вразливих груп населення; 4) нагальна потреба щодо відновлення інфраструктури, економіки, а також створенні нових робочих місць, перепрофілювання, пристосування робочої сили до нових обставин.

Соціально-економічний розвиток регіонів зазнає змін під час війни, оскільки військові дії вносить значні модифікації у всі сфери суспільного життя.

В першу чергу відбувається зміна головних орієнтирів дослідження: якщо у мирний період активізація зосереджувалася на забезпеченні сталого розвитку регіону, результативне використання людських ресурсів, то в період безпекових викликів, зокрема війни, фокус уваги переміщується на визначення величини втрат (збитків), що були завдані (динаміка міграційних процесів, демографічна ситуація в регіонах, формування програмних документі з відновлення територій, підтримки мешканців регіонів (громад), адаптацію до нових обставин).

Під час війни збільшується діапазон досліджуваних компонентів: до звичайних усталених (економічні, соціальні (демографічні, освітні тощо)) додаються і нові, спричинені війною – безпекові чинники (загроза життю та здоров'ю населення, руйнування критичної інфраструктури, мінна загроза); психологічні чинники (занепокоєння, психічне напруження, наслідки травматичного стресу); міграційні чинники (внутрішнє міжрегіональне переміщення населення, трансформація демографічного складу регіонів, мігранти (біженці від війни).

Поміж тим з'являється ряд перешкод у зв'язку з обмеженням доступу до інформації та обмеження через безпеку (неможливість комплексної деталізації досліджень на окупованих територіях/зонах ведення активних бойових дій); обмеженість доступу до офіційних статистичних даних; міграцією населення (проблеми збору інформації у зв’язку з переміщення значної частини населення).

Напрями удосконалення комплексного механізму публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в Україні, що враховують безпекові виклики полягають у таких ключових аспектах:

1. Впровадження безпекової компоненти в усі планувальні стадії і реалізації розвитку

✓Розробка стратегій регіонального розвитку зважаючи на безпекові виклики. Потрібно інтегрувати аналіз потенційних загроз (військових, економічних, соціальних, інформаційних та ні.) на стадії формування стратегічних цілей, завдань, а також пріоритетних векторів розвитку регіонів

✓Створення механізмів раннього попередження та реагування. Втілення системи моніторингу, що надають змогу швидко виявляти загрози й, відповідно, розробляти заходи щодо їх мінімізації чи ліквідації

✓Врахування безпекових аспектів в програмно-цільовому плануванні. Кожна окрема регіональна програма щодо соціального/економічного розвитку має містити розділ, де зазначено про оцінку безпекових ризиків і заходи з приводу їх запобігання.

Програмно-цільовий механізм управління соціально-економічним розвитком території, об'єднуючи сукупність фінансових, матеріальних, людських, інформаційних і природних ресурсів, функціонує на засаді принципу «Оптимальні витрати – максимальні результати». Ефективність цього механізму управління забезпечується шляхом єдності й компліментарності використовуваних ресурсів [75, с.304-305].

Потреба використання програмно-цільового управління щодо розв’язання завдань соціально-економічного розвитку території зумовлена такими факторами: по-перше, усвідомлення акторами території твердження, що потрібно змінити несприятливі вектори розвитку, пропорції й структуру економіки та соціальної сфери; по-друге, комплексність проблем регіональних соціально-економічних систем, за умов розв’язання яких необхідна міжгалузева координація програмних заходів; по-третє, неспроможність досягнення потрібних цілей розвитку, зокрема, що недостатні взаємозв’язки/взаємодії між

рівнями управління, господарюючими суб'єктами та ін.; по-четверте, зростання потреби з приводу координації використання фінансових та матеріальних ресурсів, що приналежні економічним агентам різних відомств, регіонів, галузей [75, с.304-305].

Також програмно-цільове управління, прогнозуючи використання системного підходу відносно формування й впровадження програм, забезпечує комбінацію просторової інтеграції, що консолідує намагання акторів території і тимчасової інтеграції, яка зумовлена в логічній послідовності єдності різних стадій (етапів) загального процесу. Крім того, важливою рисою програмно-цільового механізму вважається єдність методологічних установок за рішенням завдань сталого соціально-економічного розвитку території всіма учасниками впровадження програм [75, с.304-305].

2. Посилення координації і взаємодії між суб'єктами управління

Взаємодія представляє собою співробітництво, яке ґрунтується на спільності мети та маніфестується в організації та застосуванні найбільш раціональних форм поєднання засобів, сил та методів компетентних суб'єктів [53, с.75].

✓Міжвідомча та міжрегіональна координація. Забезпечення дієвої взаємодії між центральними та місцевими органами влади, а також між різними регіонами у питаннях щодо забезпечення соціально-економічного розвитку та врахування безпекової складової.

✓Партнерство у сфері безпеки. Залучення бізнес-структур та громадських інституцій до розв'язання питань безпекового спрямування, передусім щодо резервів, логістичного забезпечення (відновлення доріг, залізничної інфраструктури, мостів, аеропортів); відбудови й розвитку соціальних об'єктів (закладів охорони здоров'я, освіти та культури).

Взаємодія державних та недержавних інституцій гарантує більш оптимальну ліквідацію загроз безпекової діяльності країни. В даному аспекті можна виокремити наступні об'єктивно існуючі ключові вектори взаємодії суб'єктів державної системи відносно забезпечення соціально-економічної

безпеки Української держави: 1) розробка нормативно-правових засад спільної діяльності з приводу гарантування соціально-економічної безпеки; 2) організація спільних заходів, серед яких швидко профілактичних та інших операцій відносно розкриття та розслідування актів правопорушень у сфері соціально-економічної безпеки; 3) попередження правопорушень у соціально-економічній сфері, а також економічних злочинів; 4) аналітичне, інформаційне, науково-методологічне забезпечення спільної діяльності з приводку гарантування соціально-економічної безпеки; 5) підготовка кадрів, разом з тим підвищення їх кваліфікації [53, с.75].

✓Міжнародна співпраця. Посилення співпраці з міжнародними організаціями та державами-донорами для залучення ресурсів у сфері безпеки, а також відновлення регіонів.

3. Розбудова інституційного потенціалу та кадрового забезпечення.

✓Підвищення кваліфікації публічних службовців. Навчання, проведення тренінгів для спеціалістів, що безпосередньо, займаються регіональним розвитком в контексті безпекових питань, а також антикризового управління та відбудови/відновлення територій.

✓Створення міжвідомчих координаційних платформ. Посилення функціонування структур, що профілюються на аналізі загроз, підготовці превентивних заходів, а також координації дій за умов обставин надзвичайного характеру.

✓Цифровізація та використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Запровадження інформаційних систем щодо діагностики ситуації, яка стосується питань безпеки, управління ресурсами, а також ухвалення рішень.

4. Забезпечення сталості та стійкості розвитку в умовах безпекових викликів.

✓Диверсифікація економіки. Зменшення залежності регіонів від одного виду діяльності чи підприємства задля підвищенню стійкості до зовнішніх шоків.

✓Розвиток критичної інфраструктури. Забезпечення захисту (відновлення) критичної інфраструктури, передусім, енергетичних об’єктів, електро-, водо- й газопостачання, транспорту, зв’язку, які є життєво необхідними для існування (функціонування) регіону.

✓Створення резервних фондів і механізмів фінансування. Формування фінансових ресурсів для швидкого реагування на ситуації надзвичайного характеру, відновлення після них.

✓Соціальна піддержка населення регіонів. Розроблення програм для населення регіонів, що будуть спрямовані на підтримку у вирішенні проблем соціального спрямування, внутрішньо переміщених осіб, а також інтеграції ветеранів.

5. Посилення ролі місцевого самоврядування та громад.

✓Розширення повноважень та ресурсів громад. Надання місцевому самоврядуванню достатніх повноважень і фінансових ресурсів щодо швидкого реагування на безпекові виклики, а також результативного управління процесами відновлення.

✓Взаємодія та співробітництво. Залучення до процесів ухвалення рішень мешканців стосовно розвитку й безпеки регіону. Означене зумовить підвищення рівня довіри до влади, а також слугуватиме урахування всебічних проблем та потреб громади.

✓Розвиток механізмів громадського контролю. Створення умов щодо прозорого й підзвітного використання ресурсів, що призначені для безпеки та соціально-економічного розвитку шляхом громадського контролю, аудиту.

6. Підтримка та розвиток людського капіталу в умовах кризових явищ.

✓Надання пріоритетних позицій освіті, перекваліфікації. Забезпечення доступ до якісної освіти, програм перекваліфікації задля мешканців регіонів (ВПО), особливо постраждалих внаслідок конфлікту. Зазначене дозволяє пристосуватися до нових умов/реалій і зменшити соціальну напругу.

✓Залучення ветеранів та ВПО. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни у життя громади шляхом створення відповідних програм

працевлаштування, підтримки бізнесу, соціальної адаптації. Їхні потреби, досвід повинні бути враховані за умов формування регіональної політики.

Означені вектори акцентують, що комплексний механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах безпекових викликів характеризується нерозривністю зв'язку між розвитком та безпекою. В умовах сьогодення це питання постає надзвичайно актуальним. Зазначене аргументує, що будь яке ухвалене рішення з приводу регіонального розвитку має оцінюватися з позиції його впливу на безпекову обстановку, а заходи щодо безпеки повинні слугувати сталому соціально-економічному зростанню українських регіонів.

Комплексний підхід до управління розвитком регіонів України в умовах безпекових викликів потребує глибокого розуміння взаємозв'язків між усіма сферами життя – від економічної складової, інфраструктури до соціального стану населення. Удосконалення механізмів повинно бути постійним процесом, який адаптується до новим викликів і потреб.

При цьому важливими в контексті цих напрямів є:

⌖удосконалення нормативно-правової бази щодо питань соціально-економічного розвитку регіонів України, шляхом вдосконалення і розробки адекватних та дієвих правових інструментів, зокрема: а) приведення у відповідність існуючих нормативно-правових документів, які упорядковують питання розвитку територій, а також їх узгодженість з міжнародними нормами; б) розробка нових правових актів щодо питань соціально-економічного розвитку територій; в) адаптація законодавства до умов воєнного стану, законодавче забезпечення післявоєнного відновлення.

⌖створення дієвої системи фінансового забезпечення та створення сприятливих соціально-економічного умов публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів, через застосування оптимальних, продуктивних інструментів: а) розвиток механізмів фінансування відбудови та соціально-економічного розвитку регіонів; б) розвиток соціально-економічних

інструментів піддержки функціонування і активізації відбудови, соціально-економічного розвитку українських територій.

⌖розробка функціональної дієвої інституційної архітектури, взаємодія суб'єктів і регулювання функціонування організаційних структур, залучених у публічному управлінні соціально-економічним розвитком регіонів в Україні: а) недопущення дублювання повноважень, визначення чітко окреслених завдань, функціональних зобов'язань для суб'єктів управління регіонами в частині соціально-економічного розвитку й відбудови; б) запровадження нових суб'єктів управління, з місією відбудови та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку прогресу регіонів; в) вдосконалення механізмів співпраці органів публічної влади; г) модернізація форм співробітництва публічних інституцій.

Система публічного управління регіонів має охоплювати не лише заходи щодо регулювання та контролю окремих галузей, проте й впровадження всіх функцій управлінського циклу зважаючи на одержані додаткові повноваження у самостійному управлінні. Означеному буде слугувати удосконалення взаємодії органів державної та місцевої влади, співпраця із приватним сектором економіки, а також населенням та інститутами суспільства. Економічна співпраця та економічний розвиток мають сконцентровуватися на високих економічних цілях та економічних інтересах регіонів, їх жителів господарських одиницях. Партнерство та співпраця спроможні забезпечити умови щодо економічної зрілості та конкурентоспроможності, а також слугувати гарантуванню високих стандартів життя у правовій демократичній державі [8, с.33].

⌖створення дієвого та прозорого інформаційного поля публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів, що відповідає вимогам законодавства шляхом: а) розбудова єдиної інформаційної платформи для накопичення і передачі даних, необхідних для відновлення та соціально-економічного розвитку регіону, з метою забезпечення доступу до широкого кола зацікавлених сторін; б) інформаційного стимулювання економічної

свідомості населення, бізнесу, посадових осіб органів публічної влади стосовно відбудови й соціально-економічного розвитку регіонів в України.

Безпекові виклики в значній мірі змінюють ландшафт публічного управління, передусім у сфері соціально-економічного розвитку регіонів України, що потребує переосмислення та адаптації існуючих механізмів. У контексті динамічних і загрозливих безпекових викликів, ключовим елементом ефективного публічного управління стає здатність до швидкої та гнучкої адаптації.

Адаптацію переважно різні автори розглядають як процес пристосування, зміни параметрів, складових та самої системи в цілому. Адаптивність на противагу адаптації аналізується як властивість, здатність та характеристика системи. Ідентичність даних дефініцій зводиться до того, що кожне з них вважається необхідною частиною щодо виживання, результативного функціонування соціально-економічних систем у нових обставинах зовнішнього середовища, підлаштування до них і вчасного на них реагування [162, с.351].

Можемо зауважити, що адаптивність використовується як відповідна характеристика соціально-економічної системи, потрібної щодо окреслення характеру/ступеня структурних змін на мезорівні. Зважаючи на зазначене, адаптація характеризується як процес, що потрібний задля гарантування дієвого функціонування соціально-економічної системи та її елементів в нових обставинах, спрямованих на глобалізацію економіки, а також інші зміни глобального характеру зовнішнього середовища.

З огляду на удосконалення механізму забезпечення публічного управління регіональним розвитком, в наукових доробках [25] наголошується на застосуванні адаптаційного підходу, що зумовлює гнучке реагування системи управління на виклики сучасного глобалізованого середовища. В даному контексті термін адаптація розглядається як процес організаційної та функціональної перебудови, який забезпечує відповідність структури й

механізмів публічного управління динаміці соціально-економічних, політичних та геостратегічних трансформацій.

У соціально-економічному середовищі адаптація визначається як процес пристосування внутрішніх властивостей до вимог динамічного зовнішнього середовища на засадах використання організаційно-економічних та соціальних регуляторів з ціллю забезпечення стійкості функціонування у довготерміновій перспективі [70, с.32].

Відповідно, систему управління змінами є підстави вважати адаптивною, тому що вона сама по собі сфокусована на управлінні, адаптації і, відповідно, реагуванні на зміни. Отже, систему управління змінами адаптивною роблять:

(a) гнучкість у плануванні та виконанні→ адаптивність виявляється в спроможності оперативно модифікувати плани у відповідь на непередбачені обставини чи нову інформацію;

(b) управління ставленням до змін→ ефективне управління змінами охоплює діяльність із персоналом, задля того аби їм допомогти адаптуватися до змін, а також прийняти нові процеси чи ж системи;

(c) комунікація→ постійна й чітка комунікація вважається основним чинником у піддержці адаптації і замученості зацікавлених сторін;

(d) моніторинг і зворотний зв'язок→ неперервний моніторинг процесу запровадження змін та гнучке реагування на зворотний зв'язок надають змогу в реальному часі адаптувати підхід і стратегію [23].

Комплексний адаптивний механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів, з акцентом на безпеку, передбачає розробку багатокомпонентних аспектів безпекових рішень та пропонує активні інструменти управління (рис. 3.4.).

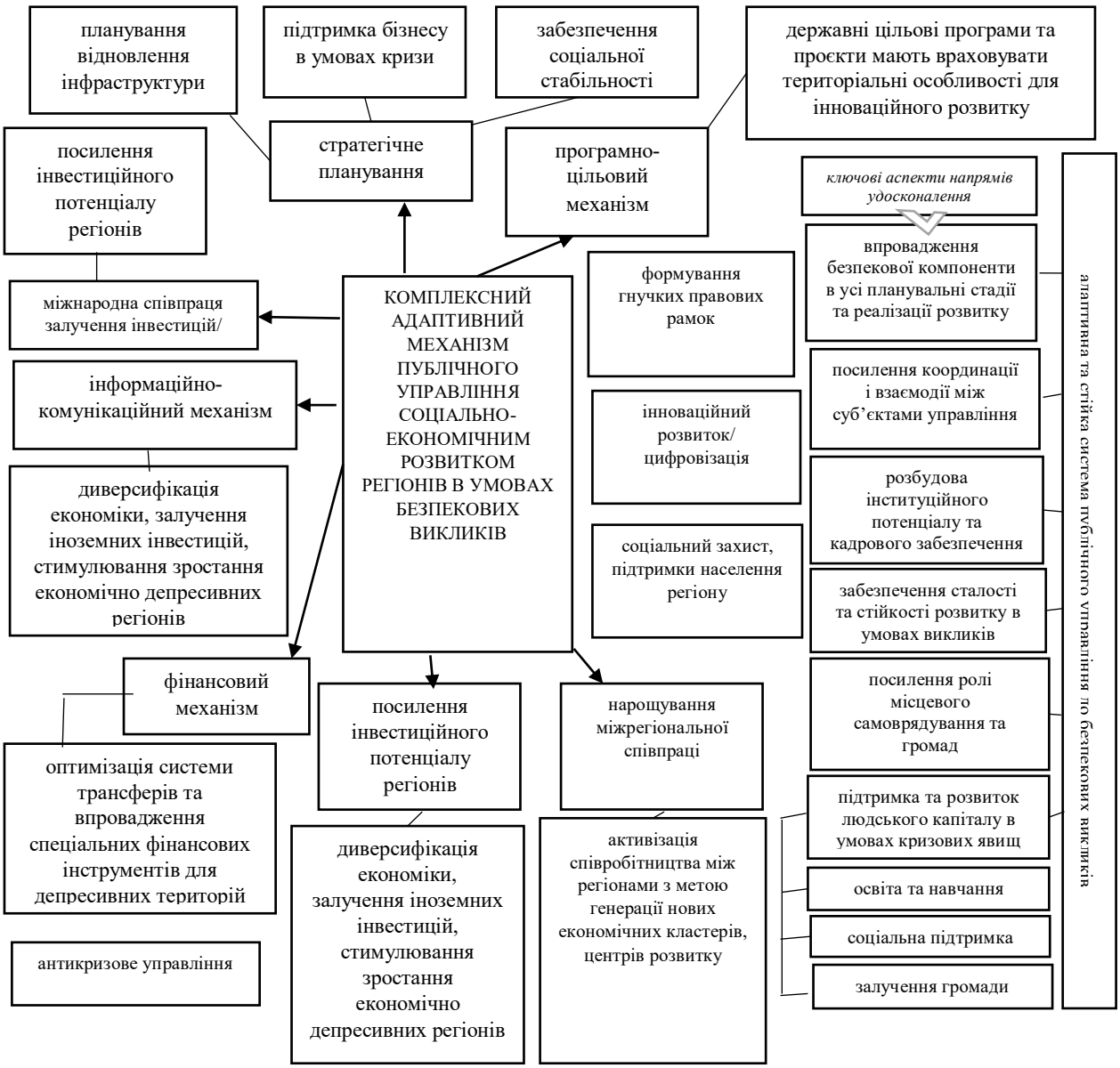

Рис. 3.4. Комплексний адаптивний механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах безпекових викликів

Джерело: авторська розробка

Отже, дослідження фокусується на розробці комплексного адаптивного механізму публічного управління, що забезпечує нерозривний зв'язок між соціально-економічною та безпековою компонентами розвитку регіонів. Зокрема, це також стосується системи публічного управління відродженням територій, яка повинна стати більш адаптивною та стійкою до викликів зовнішнього середовища у післявоєнний період розвитку держави.

Ці механізми, впроваджені комплексно й послідовно, слугуватимуть підвищенню ефективності публічного управління у сфері соціально-

економічного розвитку регіонів в Україні, дозволяючи їх оперативніше адаптуватися до безпекових викликів та гарантувати стійкий розвиток.

Створення умов для швидкого внесення відповідних змін до нормативно-парової бази, сприятиме для органів публічного управління швидко реагувати на змінювані обставин та ухвалювати нестандартні рішення уникаючи надмірних бюрократичних бар'єрів.

Гнучкі правові рамки слід охарактеризувати як створення розумних правил, що дозволяє публічному управлінні лишатися ефективним, функціональним та адаптивним навіть у надскладних обставинах.

Публічне управління в Україні посідає провідну роль щодо стимулювання регіонального розвитку, створюючи підґрунтя для економічного підйому та соціальної стабільності. Основним завданням у даному аспекті є «адаптація управлінських структур до мінливих умов глобалізації, зміцнення місцевого самоврядування та ефективне використання ресурсів для реалізації стратегічних ініціатив регіонального розвитку» [25].

З огляду на зазначене вище, а також усвідомлюючи, що кожен елемент і складова комплексного адаптивного механізму публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів відіграє свою роль та функціонує як єдина система, варто наголосити, що деякі складові, у відповідності до стану/умов функціонування економіки держави, можуть посідати домінантну позицію і змінювати свою черговість залежно від зміни режиму функціонування соціально-економічного комплексу.

Саме механізми публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів можуть забезпечувати вчасне реагування і всебічний контроль за станом безпеки країни з метою втілення національної безпеки на всіх рівнях та сферах.

Можемо засвідчити, що теоретичні засади дослідження питання комплексу механізмів публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів як компоненту національної стійкості були окреслені, проте, відповідний науковий концепт має глобальний характер впливу на різні галузеві

особливості вивчення, тож зазначена теорія механізму управління вимагає постійного удосконалення та аналізу рівня реагування на безпекові виклики (загрози).

Не менш важливим вбачається вдосконалення інформаційно-комунікаційного механізму публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій, що в подальшому буде слугувати раціоналізації процесів управління, гарантувати повну інформованість усіх зацікавлених сторін. Застосування цього всебічного механізму, безумно, буде слугувати забезпеченню стабільності у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, а також підвищить їх конкурентоздатність та раціональне використання ресурсів. Ретельна увага приділяється налагодженій координації різних рівнів управління щодо забезпечення консолідованих дій і максимального застосування потенціалу регіону. Удосконалення процесів управління залежить від подальшого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що сприятимуть продуктивно обмінюватися досвідом у векторі підвищення прозорості й доступності інформації задля усіх зацікавлених сторін.

Ключовою метою формування комплексного механізму удосконалення публічного управління в сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні вбачається у зростанні конкурентоспроможності регіонів, забезпечення багатовимірної безпеки та гармонійного просторового розвитку, а також формування дієвої багаторівневої системи управління. Означене зумовлює вдосконалення контролю за підвищенням ефективності використання ресурсів, розвиток інфраструктури, надання швидких та якісних публічних послуг мешканцям регіонів, а також залучення інвестицій.

Інтеграція зазначеної мети в механізм публічного управління потребує відповідного посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також приватних структур, використання інноваційних технологій, постійний моніторингу й оцінки результатів реалізації Державної стратегії регіонального розвитку. Виконання цих завдань надасть змогу

здійснити доволі важливі зміни в плані розвитку сфери соціально-економічного розвитку регіонів, що слугуватиме посиленню позицій України, покращенню якості життя населення.

Реформа з демократизації і децентралізації визначає нові механізми антикризового управління, діяльності та стратегії розвитку територій: по-перше, потрібно розширити аналітичний блок публічної влади щодо виявлення кризових проблем та прихованих ресурсів регіону, удосконалення механізмів регулювання систем; по-друге, недолік механізмів громадської участі у процесах розв'язання проблем місцевого значення, що постають стримуючим фактором формування дієвої демократичної системи управління і соціально-економічним розвитком громади; по-третє, нерозв'язані проблеми, недоліки поточного управління життєдіяльністю інфраструктури об'єднаних територіальних громад; по-четверте, практичний місцевий досвід колективної та комунікативної дії, що постають ключовим партнерським ресурсом задля ефективного розвитку регіону та держави [6, с.50].

В умовах безпекових викликів, особливо тих, які зв'язані з війною, роль антикризового управління в комплексному механізмі публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні стає критично важливою. Це є не одним із елементів, а основою для виживання, відновлення та подальшого розвитку. Основні аспекти такої ролі полягають в наступному: забезпечення життєдіяльності та стійкості; адаптація та трансформація; планування відновлення та подальшого розвитку; залучення та мобілізація ресурсів.

В цілому, антикризове управління в умовах безпекових викликів в Україні є системним підходом до забезпечення безперервності функціонування регіонів, мінімізації втрат, швидкої адаптації до нових реалій (умов), створення базису щодо подальшого сталого розвитку регіонів. Це є управління, що потребує високого професіоналізму, лідерства, спроможності швидко ухвалювати рішення та готовності до постійних змін.

Важливим рушієм є цифровізація управлінських процесів, яка надає змогу підвищити дієвість місцевого врядування, слугує покращенню бізнес-середовища. Застосування інноваційних технологій у сфері публічних послуг і промисловості здатне посилити конкурентоспроможність регіонів, також забезпечити їхню стійкість до зовнішніх викликів. У той же час, недостатня піддержка малого/середнього бізнесу, відсутність чіткої стратегії розвитку регіонів сприяють посилення економічних диспропорцій між різними територіями держави [113].

Реформа децентралізації та впровадження цифрових інструментів в управлінні вже підвищили прозорість та оперативність публічного управління. Це сприяло створенню кращих умов для інвестицій та активізації економіки в регіонах. Для забезпечення подальшого розвитку, однак, є потреба у впровадженні розбудови інфраструктури, оптимізації використання місцевих ресурсів та належному фінансуванні регіональних проєктів.

Завершення цих реформ потребує окреслення стратегічних векторів розвитку й впровадження гнучких механізмів управління, які слугуватимуть активному реагуванню на сучасні виклики. Інтеграція передових управлінських практик і технологій, підготовка професійних кадрів, а також залучення до управлінських процесів громадськості стануть основними щодо нормалізації, подальшого розвитку регіонів України в довгостроковій перспективі [25].

Особливу увагу варто приділити розвитку людського капіталу та соціальній згуртованості громад. Створення відповідних програм підтримки молоді, удосконалення доступу до якісної освіти та розширення професійних компетенцій слугуватиме утвердженню трудового потенціалу регіонів. Разом з тим, ініціювання громадської активності та залучення до процесів управління регіонами населення може слугувати підвищенню рівня соціальної відповідальності, а також спонукати до більш дієвого використання ресурсів [113].

Отже, використання сучасних інформаційних технологій (великі дані, штучний інтелект) може в значній мірі покращити ефективність публічного

управління. Цифровізація публічних послуг, запровадження системи електронного врядування та розвиток «розумних» регіонів слугуватимуть підвищенню прозорості, результативності та стійкості управління.

Ефективність управління інвестиціями та розвитком у сучасних регіональних структурах гарантується напрямом інвестиційної політики, яка впроваджується, на досягнення стратегічних цілей регіональних програм та проєктів. Окресливши чітко цілі, результати й переваги інвестиційних проєктів, зважаючи на взаємозв'язок між інвестиційною привабливістю, інвестиційним ризиком та інвестиційним потенціалом регіональні органи влади й потенційні інвестори можуть досягти стратегічних цілей інвестиційних проєктів. Можна сформувати головні орієнтири розвитку регіональної інфраструктури, що будуть_найкраще слугувати досягненню поточних та довгострокових цілей соціально-економічного розвитку регіону, та одночасно окреслити шляхи раціональної розбудови інфраструктури регіону. Зокрема, до таких завдань і заходів можна зарахувати:

✓активізація розвитку мережі індустріальних, еко-індустріальних парків;

✓організація і проведення офіційних зустрічей (конференцій) щодо питань популяризації інвестиційних можливостей, а також розвитку експортного потенціалу підприємств області;

✓актуалізація і поширення інформації щодо інвестиційних/експортних пропозицій територіальних громад із ціллю залучення інвестиційних фінансових вкладень у їх розвиток, об’єкти нерухомості, земельні ділянки, що пропонуються задля впровадження інвестиційних проєктів;

✓надання консультативно-методичної допомоги територіальним громадам відносно розроблення інвестиційних паспортів/проєктів, інформаційна підтримка втілення проєктів з значними інвестиціями на території області;

✓залучення до участі в інвестиційних форумах, бізнес-конференціях представників бізнес-спільноти області;

✓співпраця і налагодження обміну інформацією з зацікавленими державними установами у векторі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, залучення інвестицій, офіційними представництвами нашої держави за кордоном, серед них торговельно-економічними місіями в їхньому складі, для промоції інвестиційного/експортного потенціалу підприємств області в період виставково-ярмаркових заходів, візитів, презентацій;

✓налагодження швидкого обміну актуальною інформацією щодо питань інвестування [90, с.247].

Таким чином, удосконалення механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах безпекових викликів є досить складним, проте конче необхідним завданням. Означене потребує скоординованих зусиль на всіх рівнях влади, активної участі громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Тільки системний підхід, що враховує всі аспекти безпеки та розвитку, надасть змогу забезпечити стійкість і процвітання регіонів України.

Виходячи з аналізу наявного стану, розробка плану відновлення та розвитку відносно окремих територій повинна базуватися на концептуальній схемі планування розвитку території країни, що повинна бути ухвалена в найближчій перспективі, в оновленій Державній стратегії розвитку регіонів із встановленням статусу й ролі окремих територій у загальній концепції розвитку держави після режиму воєнного стану. Він має включати розлогий діапазон вимірів – від фізичного відновлення інфраструктури до економічного, управлінського, соціального відновлення. Це багатошаровий підхід, що потребує узгодження поміж різними рівнями влади, інтеграції міжнародної піддержки та залучення громадськості. В умовах сучасних викликів, зв`язаних з впливом значного обсягу руйнації інфраструктурних об'єктів, в Планах відновлення повинен знайти прояв змоги з приводу створення якісної інфраструктури в межах співробітництва громад, що слугуватиме удосконаленню на відповідній території робочих місць, одержання своєчасних якісних послуг соціального характеру, культурного розвитку, а також

безпечного довкілля [цит. за: , с. 369]. Співробітництво може слугувати не тільки успішному подоланню наслідків нераціонального використання наявних ресурсів у громадах, недосконалої організації територіального врядування, але й цілісного повоєнного відновлення території, розбудові територіальних громад та підвищення їх інвестиційної привабливості [103, с.369].

Таким чином, удосконалення механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком в безпековому вимірі потребує комплексного підходу, що зумовлює інтеграцію безпекових аспектів на всіх фазах планування та впровадження, посилення міжвідомчої і міжрівневої координації, активне запровадження інноваційних технологій, розвиток людського капіталу, а також максимальне залучення громадського сектору. Тільки системне, цілеспрямоване впровадження даних трендів дозволить гарантувати стійкий та безпечний розвиток регіонів в Україні, мінімізуючи тим самим вплив внутрішніх та зовнішніх загроз.

3.3 Стратегічна інтеграція безпекових аспектів у механізми публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в Україні

Через глибокі соціальні-економічні, безпекові виклики, з якими стикається Україна, існує нагальна потреба вдосконалення системи публічного управлінню. В умовах глобалізації та відбудови після воєнних конфліктів питання публічного управління набуває особливої актуальності. Для чіткого розвитку на регіональному рівні необхідні адаптивні, гнучкі та ефективні управлінські підходи, здатні згуртувати ресурси, сприяти економічним відносинам та забезпечити соціальну стабільність.

Реформа децентралізації в Україні – це основний крок до зміцнення регіонального управління, що передбачає розширення фінансових та адміністративних повноважень місцевих органів. Завдяки цьому процесу

регіони отримали ширші можливості більш самостійно вирішувати проблеми на місцях, залучати інвестиції та розробляти власні стратегії розвитку, які враховують їхні унікальні потреби та особливості.

В умовах глобалізації та майбутньої післявоєнної відбудови України недостатньо обмежуватися лише місцевим рівнем. Необхідно розробляти комплексні стратегії, які дозволять поєднувати внутрішні зусилля з глобальними тенденціями та дотримуватися міжнародних стандартів. Для успішного подолання сучасних викликів, подальше вдосконалення інструментів публічного управління є визначальним. Це гарантуватиме адаптивність та ефективність у прийнятті управлінських рішень.

Погляди наукової спільноти засвідчують, що стратегічне управління для регіону та його розвитку має нам меті систематизацію процесів регіонального розвитку шляхом визначення інтегрованих цілей, засобів та напрямів ефективного управління як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективах. У сучасних умовах стратегічний розвиток регіонів планується на коротший термін. Це надає змогу місцевій владі та регіональним виконавчим підрозділам сконцентруватися на розв’язанні нагальних питань: по-перше, наразі важливо сформувати пріоритетні завдання щодо збалансованого функціонування економіки, соціальної сфери та правової системи; по-друге, формування стратегічних напрямів розвитку для регіонів України, враховуючи руйнівний вплив війни; по-третє, розробити таку модель регіонального розвитку, що буде фокусуватися на розв’язанні актуальних викликів регіонів та пропонує інноваційний, прогресивний сценарій розвитку, виходячи з регресивних тенденцій; по-четверте, деталізувати найефективніші та найдієвіше стратегії для перезапуску соціально-економічного, державно-правового життя в регіонах України, що постраждали від військових дій.

Таким чином, стратегічне управління розвитком регіонів України вимагає термінових дій, і саме тому першочергово потрібно:

$\Rightarrow$ розробити новий підхід до податкового та економічного регулювання політичних процесів, передусім частково переорієнтувати управління

місцевими податками в територіальні управління, інвестиційні кошти направити на розбудову та підняття економіки регіонів, міст та селищ, що перебувають у зонах бойових дій;

⇒ більш гнучкіше підходити відносно розроблення стратегічних планів на більш короткотривалу фазу із окресленням ефективних тактичних заходів, до того ж можливо розробити декілька варіантів враховуючи нинішні події і опісля завершення війни з рф;

⇒ реформування адміністративно-територіального устрою, переглянути питання відносно створення територіальних громад, насамперед у тих регіонах, що найсильніше потерпіли від військової агресії окупантів;

⇒ підтримка бізнесу зі сторони держави (релокація підприємств), збільшенні мобільності робочої сили. Поміж тим це слугуватиме створенню й нових робочих місця для внутрішньо переміщених осіб;

⇒ активізація співпраці з донорськими організаціями європейських країн відносно розбудови й удосконалення інфраструктури відповідних громад, підготовки до впровадження проєктів повоєнного соціально-економічного розвитку;

⇒ розвиток і упорядкування ефективної транспортної та логістичної інфраструктури, для гарантування більш рівномірного розподілу продукції, товарів та послуг, а також врегулювання експортно-імпортних операцій та ін. [56].

Формування стратегії управління соціально-економічним розвитком регіонів України завжди було визначальним напрямом досліджень публічного управління, адже саме на рівні регіонів відтворюються продуктивні сили, а також здійснюється впровадження програм соціального та економічного розвитку.

Українським Урядом в серпні 2024 року було підтримано ініціативу внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [114]. Не зважаючи на те, що нині цей документ є одним з понад ста чинних стратегічних документів національного рівня в Україні, його значимість важко

переоцінити зважаючи на той аспект, що саме даний документ стратегічного характеру покликаний:

– поєднати секторальний та територіальний аспекти у питаннях щодо відновлення і соціально-економічного розвитку України;

– забезпечити імплементацію територіального підходу в практику управління шляхом окреслення цілей/завдань щодо окремих функціональних типів територій;

– сформувати «територіальну основу» задля залучення із різних джерел (передусім, міжнародної допомоги) фінансового ресурсу для впровадження проєктів із відновлення та реконструкції [78, с.32].

Стратегування як публічно-управлінський інструмент означає досягнення мети «сталий регіональний розвиток». Воно потребує розробки ефективної державної політики, нормативно-правового й методичного забезпечення через формування та втілення регіональних стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Виходячи з цього можна виділити наступні вектори управлінської діяльності в означеній сфері:

(а) створення нормативно-правового забезпечення у сфері регулювання здійснення регіональних стратегій соціально-економічного розвитку територій;

(б) розробка заходів відносно збалансованого просторового розвитку територій;

(в) підвищення дієвості територіального планування;

(г) формування єдиної системи узгоджених національних, регіональних стратегій соціально-економічного розвитку;

(д) розробка методичного інструментарію втілення регіональних стратегії соціально-економічного розвитку територій;

(е) опрацювання механізмів піддержки територіального розвитку (територій випереджаючого соціально-економічного розвитку, особливих економічних зон, міських агломерацій та ін.);

(є) розробка механізмів стимулювання і розподіл повноважень між органами державної влади на регіональному/місцевому рівнях управління за реалізації регіональних стратегій соціально-економічного розвитку;

(ж) проєктування індивідуальних програм та проєктів задля гарантування сталого розвитку окремих територій [26].

Для досягнення мети регіонального розвитку органи державної влади вживають наступних заходів у таких сферах: провадять моніторинг програми стратегічного планування просторового розвитку; впроваджують територіальне планування; схвалюють інструменти розвитку територій (особливі економічні зони, міські агломерації, території випереджального розвитку та ін.); виконують контроль за втіленням державної інформаційної системи територіального планування; розробляють механізми щодо стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів; формують індивідуальні плани розвитку територій, а також здійснюють супровід їхнього впровадження; ухвалюють перелік системотворчих підприємств національної економіки в розбивці регіональних соціально-економічних систем та громад [26].

Регіональна стратегія погоджується із положеннями Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [120]. Стратегічні цілі, окреслені Регіональною стратегією, узгоджуються із напрямами Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Не зважаючи на активізацію даних процесів після схвалення оновленої Державної стратегії регіонального розвитку нині прослідковується значна вертикальна та горизонтальна нерівновага (дисбаланс) документів і процедур стратегічного та просторового планування. У цьому випадку законодавство базується на ієрархічному принципі стратегічного планування регіонів та громад: стратегії регіонів повинні відповідати пріоритетам, що встановлених у Державній стратегії регіонального розвитку, та оновлюватися протягом шести місяців від дати внесення до неї відповідних змін, а місцеві стратегії мають відповідати пріоритетам регіональних стратегій і Державній стратегії регіонального розвитку. Також слід відмітити, що проєкти регіональних

стратегій, а також відповідних планів їх впровадження повинні одержати висновок відносно їх відповідності Державній стратегії регіонального розвитку, а в випадку не узгодження не мають права на фінансування з Державного фонду регіонального розвитку.

Зокрема, у квітні 2025 року відбулося п’яте засідання експертної робочої групи [146], що розглядає проєкти регіональних стратегій розвитку до 2027 року, а також плани їх реалізації. Було розглянуто на засіданні стратегії розвитку Донецької, Дніпропетровської, Волинської, Хмельницької і Харківської областей. Стратегії розвитку погоджено Хмельницької та Харківської областей. Проєкти щодо Дніпропетровської і Донецької областей ухвалено та рекомендовано схвалити після доопрацювання. Одночасно стратегія Волинської області вимагає значного доопрацювання й винесена буде для розгляду повторно.

Після доопрацювання та погодження, стратегії затверджені будуть відповідними обласними радами, а на їх засадах будуть формуватися чіткі дії щодо розвитку регіонів.

Слід зауважити, що на попередніх засіданнях вже було затверджено стратегії для Вінницької, Житомирської, Кіровоградської Київської, Миколаївської, Рівненської, Одеської, Сумської, Чернівецької, Чернігівської та Тернопільської областей.

Поміж тим, задля досягнення цілей стратегічного розвитку, передбаченого Регіональною стратегією, розробляють та затверджують щорічні програми соціально-економічного розвитку областей, що деталізовані за кількісними, якісними/відносними показниками стосовно соціального та економічного розвитку за попередній період, а також перспективних векторів та прогнозів досягнення їх на поточний рік. Зокрема, метою Програми економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2025 рік [129] визначено здійснення заходів із стабілізації економічного й соціального розвитку регіону в умовах війни, а також впровадження механізмів,

спрямованих на подолання існуючих і мінімізацію подальших наслідків від воєнної агресії рф.

Програма відповідає стратегічним, оперативним цілям Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки; Стратегії розвитку Полтавської області на 2021-2027 рр. та Планам заходів щодо її реалізації; поточній ситуації в регіоні, що пов'язана з військовою агресією рф та введенням режиму воєнного стану в Україні.

Слід відзначити, що серед ключових заходів з розвитку Полтавської області в 2025 році є такі підрозділи як підтримка ВПО, де вказані пріоритетні завдання і заходи та інструменти їх реалізації. Також серед основних кроків продовження реалізації заходів, направлених на надання всебічної піддержки військовослужбовців області, забезпечення обороноздатності області; продовження роботи над облаштуванням укриттів, бомбосховищ на території Полтавської області.

Втілення нових проєктних ідей територіальних громад вимагають оновлення деяких технічних завдань регіонального розвитку Плану заходів [116] щодо розбудови, відновлення і модернізації мережі закладів охорони здоров'я задля поліпшення доступності/якості медичних послуг, пришвидшення економічного зростання сільських територій, а також створення у сільській місцевості нових робочих місць, створення умов щодо розвитку комунального господарства як частини економічного розвитку області, що націлені на гарантування системи надання якісних медичних послуг, втілення сучасних моделей і методів їх надання, підтримку перспективних векторів розвитку промисловості, аграрно-промислового комплексу, подолання монопрофільності сільських територій задля гарантування якісного рівня життя і рівних можливостей, піддержку розвитку малого, середнього підприємництва.

Зважаючи на законодавчі вимоги стосовно узгодження стратегічних пріоритетів на місцевому рівні з регіональними та державними пріоритетами, формування стратегічних цілей на засадах інтегрованого підходу до соціально-економічного та культурного розвитку територіальної громади,

інфраструктурного забезпечення та просторового планування стратегічні плани територіальних громад повинні включати цілі, завдання, плани, заходи й їх здійснення соціального, економічного та екологічного характеру.

Недоліком такого підходу, як відмічають В.Кравців та І.Сторонянська, є вимога цілковитої відповідності цілей та завдань регіональних стратегій цілям і завданням Державної стратегії регіонального розвитку. Науковців наголошують на тому аспекті, що «немає необхідності наполягати саме на повній відповідності стратегій нижчого рівня Державній стратегії. Натомість варто акцентувати увагу на тому, що на залучення публічних інвестицій із державного рівня можуть претендувати лише заходи (проєкти), які повністю відповідають Державній стратегії регіонального розвитку <…> кожна регіональна стратегія не може виходити за межі документів стратегічного планування національного рівня та повноважень регіонального рівня управління» [78, с.34].

Цілком слушним є твердження науковців [78, с.34] на запровадженні такого інструмент, як національний реєстр державних регіональних інтересів, де повинна відбиватися інформація з приводу державних регіональних інтересів в контексті адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад. Унесення в даний реєстр інтересів здійснюється винятково за згодою з вищими та нижчими рівнями врядування, а прийняття до уваги даних реєстру є обов’язковим при ухваленні рішень стосовно розвитку територій на всіх рівнях врядування.

На наш погляд, доцільним є сфокусуватися на посиленні оптимізації існуючих механізмів стратегічного планування регіональної безпеки в Україні через розробку та впровадження сучасної Інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування регіональної безпеки, яка повинна бути зорієнтована майбутнє, стратегічне планування, надаючи інструменти щодо розробки та моніторингу реалізації безпекових стратегій на рівні регіонів. Даний інструмент може включати наступні напрями:

стратегічні цілі безпеки (чітке формування національних і регіональних цілей у сфері безпеки);

альтернативні траєкторії (моделі потенційного розвитку безпекової ситуації в регіонах враховуючи різні детермінанти);

ідентифікатори ефективності (механізми оцінки ефективно і впровадження заходів з безпеки та досягнення встановлених цілей);

каталог проєктів безпекового значення (облік та моніторинг проєктів, направлених на посилення регіональної безпеки (оптимізація критичної інфраструктури, створення територіальних центрів стійкості));

карти партнерства (інформація щодо співробітництва регіонів з вітчизняними та міжнародними партнерами у сфері питань безпеки).

Щодо безпекових аспектів, то слід зазначити про три ключові вектори: 1) найвищий рівень захисту, тобто захист такої інформації має посідати пріоритетне значення; особливий акцент до захисту інформації, яка стосується ресурсів та стратегічних планів та можу бути використана ворогом; 2) обмежений доступ, зокрема доступ до даних цієї платформи повинен бути вкрай обмеженим, тільки для не значної кількості уповноважених осіб за визначальної потреби; жорсткий контроль доступу до стратегічних документів/планів; 3) можливість моделювання, тобто вбудовані аналітичні інструменти, що надають можливість моделювати вплив різних загроз та дієвість контрольних заходів.

Таким чином, запропонований інструмент буде слугувати оптимізації, автоматизації вже існуючих процесів стратегічного планування регіональної безпеки.

Стратегування в територіальних громадах повинно враховувати ключові положення поточної стратегії розвитку відповідних районів та регіонів (таким чином аби цілі громад були сумісними з стратегічною парадигмою їхньої ролі й місця в просторовому розвитку відповідного субрегіону або регіону). Із іншої сторони, уніфікація стратегічного планування регіонального розвитку на державному (державна стратегія регіонального розвитку), надрегіональному

(до прикладу, для усього Західного регіону України), регіональному (щодо окремих областей), субрегіональному (райони) й локальному (територіальні громади) рівнях повинна здійснюватися із одночасним розробленням річних планів розвитку задля кожної території. Ключовим компонентом цих планів повинно стати їх бюджетне забезпечення. Порядок дій даного процесу зумовлює здійснення п'яти послідовних дій: 1) окреслення у державній стратегії регіонального розвитку місця і значимості кожного окремого великого регіону (Центрального, Західного, Південного, Східного, Північного); 2) формування стратегій регіонального розвитку, зважаючи на надрегіональний та субрегіональний складник стратегування; 3) розроблення стратегій розвитку кожної із територіальних громад у руслі діючих субрегіональних та регіональних стратегічних цілей/завдань; 4) схвалення для кожного регіону/району/громади щорічних планів розвитку; 5) прийняття обласних, районних та місцевих річних бюджетів, закріплених до річних планів їхнього розвитку, з жорстким розподілом за окремими програмами видатків [13, с.30].

Приміром, якщо всі області Західного регіону України в своїх стратегіях в певному сенсі проголошують підтримання підприємництва та покращення інвестиційного клімату, то відповідна ціль повинна бути заздалегідь визначеною для Західного регіону України в цілому, репрезентуючись у державній стратегії регіонального розвитку («створення належних умов для релокації бізнесу з районів бойових дій та наближених до них територій»). Щодо окремих районів та громад, горизонт стратегування яких може зменшений бути до 3-5 років, означена ціль уже має перетворюватися одразу в декілька більш «локальних», зокрема таких як створення виробничого кластера, оптимізація виробничої інфраструктури чи ж будівництво житла для ВПО. Вибравши одну з зазначених цілей, відповідні райони/громади мають розробити річні плани заходів щодо її досягнення, погодивши їх із відповідними заходами регіонального рівня. Паралельно буде розроблятися проєкт бюджетних видатків на впровадження даного плану, включно з можливістю одержання дотацій із обласного бюджету. Тільки після цього

здійснення регіональних, районних та місцевих бюджетів відбуватиметься цілком прозоро й ефективно [13, с.30-31].

Представлений підхід надасть змогу, з однієї сторони, значно зменшити рівень розбіжностей між різними ланками владної ієрархії у рамках окремих регіонів, насамперед під час розроблення і виконання стратегій, планів місцевого розвитку. Зворотно, він допоможе запобігти зайвим видаткам шляхом уникнення дублювання функціональних повноважень, подолати проблему дефіциту коштів на впровадження тих або інших обласних та місцевих програм. Заодно відбудеться коригування стратегій/планів регіонального розвитку, а також підвищиться результативність використання фінансових, матеріально-технічних та людських ресурсів, включених до їх реалізації, в першу чергу шляхом використання сучасних інструментів стратегічного планування [13, с.31].

Для створення інституційного базису регулювання розвитку територій у розрізі функціональних типів варто забезпечити:

– розроблення системи критеріїв стосовно віднесення територіальних громад до різних функціональних типів; формування і запуск інструментів підтримки (регулювання) їхнього розвитку (в першу чергу мова йде щодо розроблення державних цільових програм задля кожного функціонального типу територій);

– впровадження класифікації територіальних одиниць задля статистики (Nomenclature of Territorial Units for Statistical Purposes – NUTS), схваленої Регламентом Європейського Парламенту та Європейської Ради № 1059/2003 від 26 травня 2003 року (із змінами), а також європейської методології з приводу територіальних типологій, разом із регламентацією функціональних типів територій, критеріїв їх виділення, визначення й стимулювання розвитку;

– імплементацію інноваційної моделі функціонально-просторового розвитку території на засадах смарт-спеціалізації як вертикально інтегрованої, стратегічно визначеної та інституційно впорядкованої моделі збалансованого

регіонального розвитку в аспекті удосконалення інноваційного використання потенціалу конкретної території;

– впровадження механізму формування документації із просторового планування у межах геоінформаційної платформи «Планування просторового розвитку» як інтегрованого, орієнтованого на місця унікального засобу політики функціонально-просторового розвитку території, а також трансформації соціально-економічного середовища;

– ідентифікацію на місцевості та в системі Державного земельного кадастру кордонів новостворених районів, об'єднаних територіальних громад, населених пунктів, які перебувають у віданні даних громад;

– ідентифікацію у державній податковій/статистичній звітності результатів економічної діяльності суб'єктів господарювання за місцем її виконання у рамках конкретної земельної ділянки (зареєстрованої в Державному земельному кадастрі згідно виду її цільового призначення) [78, с.33-34].

Неаргументованою та такою, яка вимагає скасування до завершення війни, вважається норма відносно обов'язковості розроблення стратегій розвитку щодо регіонів та територіальних громад, які є наближеними до зони бойових дій, зафіксована в Законі України «Про засади державної регіональної політики». З однієї сторони, ці регіони й громади фактично не мають можливості розробити дані документи з додержанням відповідних методичних рекомендацій (передусім тих, що стосуються залучення громадськості до даного процесу), а з іншої – об'єктивна нестабільність ситуації нівелює усі напрацювання навіть у стратегічному періоді до 2027 року [78, с.35].

Методологія публічного управління реалізації регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, як відзначається [26], повинна бути заснована на наступних принципах:

1) наукового обґрунтування → розсудливого використання наукових підходів в період розроблення та впровадження стратегії соціально-економічного розвитку регіонів;

2) цілісності → єдність стратегій муніципальних утворень в межах єдиної стратегії регіонального соціально-економічного розвитку;

3) поєднання регіональних та національних інтересів → прогнозує несуперечність регіональних інтересів національним та, зворотно, стратегії регіонального економічного розвитку;

4) комплексності та єдності регіональних і національних стратегій, прогнозів, програм, проєктів соціально-економічного розвитку → націлені на поєднання вигоди регіональних активів щодо стратегування регіонального економічного розвитку в межах єдиної методології стратегічні ініціативи на рівні управління регіонів;

5) системності → застосування системного підходу у прогнозуванні, плануванні та оцінюванні ефективності втілення стратегій на регіональному рівні управління;

6) ієрархічність → застосування децентралізації у стратегуванні регіонального соціально-економічного розвитку за принципом «знизу-вгору»;

7) вимірюваності цілей та результатів їх досягнення → існування єдиної методики/алгоритмів/індикаторів оцінки результативності та ефективності впровадження стратегій тільки на рівні регіонів;

8) ресурсного забезпечення → формування системи фінансового, інституційного, інформаційного, кадрового й іншого забезпечення;

9) розмежування повноважень і відповідальності → чітке розмежування повноважень та відповідальності за ухвалені публічно-управлінські рішення на рівні муніципальних утворень (громад) та регіонів;

10) прозорості та відкритості → доступність щодо публічного обговорення питань розробки стратегій регіонального соціально-економічного розвитку;

11) процесуальності → першочерговість довгострокових активних дій, а як створення аргументованих науково стратегічних нормативно-правових документів;

12) партнерства → залучення бізнесу до процесу реалізації стратегій, громадян, державних структур, інститутів розвитку та ін.;

13) мережіалізації стратегій, стаоерних на прогнозуванні, моделюванні та індикативному стратегічному плануванні.

В цілому, стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіонів України має базуватися на принципах адаптивності, інноваційності та диференціації. При цьому потрібна розробка інтегрованих підходів, що б враховували як поточні ризики, так і довгострокові перспективи. Зокрема, впровадження сучасних методів прогнозування, залучення зарубіжного капіталу та посилення міжрегіональної співпраці можуть стати у нестабільних умовах базисом щодо забезпечення стійкого розвитку [46].

Отже, можемо запропонувати модель удосконалення механізму публічного управління (рис. 3.5.), що базується на інтеграції стратегічно планування та стратегічного управління, розглядаючи їх як нерозривні доповнюючи компоненти та взаємодіючі етапи єдиного циклу. Ця інтеграція зумовлює нерозривний зв'язок між встановленням довгострокових цілей (планування) та їхнім впровадженням, моніторингом коригуванням (управління). Дана модель спрямована на підвищення ефективності, прозорості й адаптивності соціально-економічного регіонального розвитку.

Слід відзначити, що зазвичай стратегічне планування та стратегічне управління розглядаються як окремі, проте, пов’язані процеси. Однак, інтегрована модель акцентує на циклічній, безперервній спрямованості цих процесів, де планування постійно інформується результатами управління, а управління, у свою чергу, опирається на чіткі стратегічні вектори.

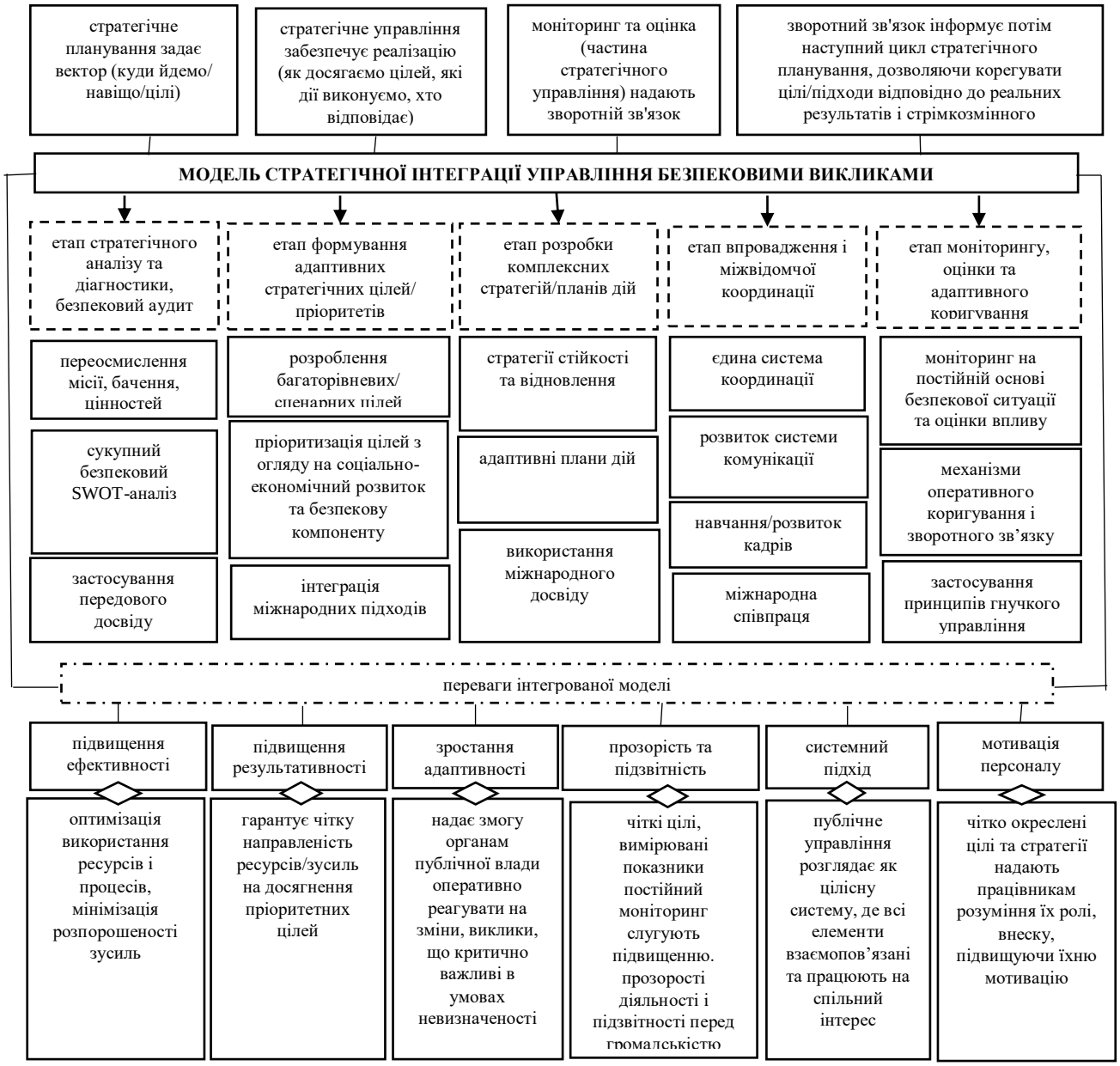

Рис. 3.5. Модель стратегічної інтеграції управління безпековими викликами

Джерело: авторська розробка

На першому етапі стратегічного аналізу та діагностики закладається базис щодо всієї моделі, інтегруючи безпековий компонент в саме ядро стратегічного процесу. Переосмислюючи місію необхідно визначаючи основне призначення регіону долучити контекст життєвої стійкості, а також безпеки та спроможності до функціонування в кризових ситуаціях. До традиційних цінностей необхідно долучити й такі як швидкість, стійкість, колективна безпека, а також відповідальність за добробут громадян. Сукупний безпековий SWOT-аналіз враховує: а) зовнішнє середовище (можливості/загрози) (необхідність

здійснення аналізу різних загроз; окреслення можливостей щодо утвердження безпеки); б) внутрішнє середовище (сильні/слабкі сторони) (діагностика рівня соціальної згуртованості, вразливості критичної інфраструктури, дієвість системи цивільного захисту й ін. детермінанти, що мають безпосередній вплив на опірність регіону).

Щодо наступного етапу формування адаптивних стратегічних цілей і пріоритетів, то тут окреслюються конкретні, вимірювані цілі, що зважають на динаміку безпекового середовища й відповідають запитам соціально-економічного розвитку регіону. Необхідно надати першість тим цілям, що стосуються захисту та життя населення регіонів, гарантування безперебійного функціонування критичної інфраструктури, а також швидкого відновлення економічної стабільності після кризових явищ. Одночасно такі цілі повинні слугувати довгостроковому соціально-економічному розвитку.

Етап розроблення комплексних стратегій та планів дій передбачає інтеграцію безпекових складових у документ стратегічного спрямування та плани соціально-економічного розвитку регіону. Стратегії стійкості та відновлення передбачають створення окремих чи інтегрованих стратегічних документів, які стосуються: 1) відновлення ⇨ плани оперативного реагування щодо руйнувань, тимчасові рішення, довгострокові програми відбудови соціальної й економічної інфраструктури; 2) стійкості ⇨ зміцнення критичної інфраструктури шляхом децентралізації; 3) адаптації ⇨ переорієнтація економіки, розвиток сфер, стійких до конфліктів, диверсифікації ринків.

Необхідним вбачається деталізація стратегій в конкретні плани, програми соціально-економічного розвитку. Плани повинні бути гнучкими, уможливлювати при цьому оперативний перерозподіл ресурсів, а також зміну пріоритетних напрямів.

Ключовим вважається забезпечення ефективної взаємодії і комунікації між всіма учасниками процесу щодо впровадження стратегій соціально-економічного розвитку в умовах безпекових викликів. Необхідно створити інтегрований координаційний вузол на рівні регіону, що слугує об’єднуючою

складовою органів публічного управління, військового та приватного сектору, громадськості. Зазначене буде слугувати швидкому обміну інформацією та спільному ухваленню рішень як відносно питань, що стосуються безпеки, так і соціально-економічного розвитку.

Не менш важливим вбачається гарантування безперервної та швидкої комунікації із населенням в період криз, результативно протистояти деформаційним проявам, а також підтримуючи соціальну згуртованість.

Доцільно здійснювати навчання серед державних службовців, фахівців органів місцевого самоврядування принципам кризового/стратегічного управління за обставин невизначеності. Поміж тим актуальним є залученість міжнародних партнерів, донорських організацій (експертів) з приводу розроблення і впровадження стратегій соціально-економічного розвитку, застосовуючи їх позитивний досвід і фінансову підтримку.

Моніторинг, оцінка й адаптивне коригування передбачає забезпечення гнучкості і постійне покращення механізму управління, реагуючи на зміни динамічного середовища в соціально-економічному та безпековому вимірі. Передбачається впровадження системи індикаторів раннього попередження щодо безпекових загроз (викликів), їх потенційний вплив на соціально-економічний розвиток (геоінформаційні системи, Big Data).

В сучасних умовах особливої уваги вимагає розвиток комплексного підходу щодо стратегічного планування, що включає інтеграцію національних і регіональних стратегій, а також активізацію цифровізації управлінських процесів. Відповідним чином, відновлення інфраструктури, активізація інноваційної діяльності, сприяння розвитку малого/середнього бізнесу вважається ключовими умовами щодо гарантування стійкого економічного зростання у постраждалих від воєнної агресії регіонах. Дані свідчать [46], що впровадження дієвих механізмів моніторингу й оцінки результативності стратегій може відіграти ключову роль для адаптації економічного планування відносно умов постійної нестабільності.

Механізми оперативного коригування та зворотного зв'язку передбачають змогу швидкого внесення відповідних змін до документів стратегічного спрямування та плану дій на засадах моніторингу й оцінки. Поміж тим необхідно акцентувати й на потребі щодо регулярного здійснення з зацікавленими сторонами консультацій відносно перегляду й адаптації стратегій розвитку.

Використання принципів гнучкого управління передбачає такого роду підходи, які зумовлять до оперативно реагування на зміни, оптимізації процесів, передусім в проєктах розбудови та розвитку.

Дана модель є динамічною та циклічною, що дозоляє механізму публічного управління постійно адаптуватися до викликів з огляду на власний досвід та досвід зарубіжних країн, забезпечуючи тим самим стійкість соціально-економічного розвитку регіонів навіть в надскладних безпекових умовах. Вона акцентує на потребі безперервної взаємодії між плануванням, реалізацією та контролем, інтегруючи аспекти безпеки на кожному етапі. Також дана модель є базисом щодо побудови сучасного, ефективного та зорієнтованого на результат публічного управління, що на сьогодні є надзвичайно актуальним в аспекті подальшого відновлення та розбудови регіонів України.

Ключові завдання публічного управління з реалізації регіональних стратегій соціально-економічного розвитку в Україні повинні бути направлені на наступне:

– забезпечення цілісності сталого розвитку вітчизняної економіки загалом, збереження і нагромадження її національного багатства, підвищення конкурентоспроможності держави, а також рівня добробуту її населення;

– розроблення методологічних підходів, принципів, інструментів, методик, критеріїв та обмежень при ухваленні на різних рівнях управління стратегічних рішень щодо соціально-економічного розвитку;

– постійний моніторинг внутрішнього потенціалу, можливостей/загроз зі сторони макро- й мезосередовища для ухвалення стратегічних рішень;

– розроблення ключових напрямів розвитку національної економіки в цілому, а також їх узгодження та вбудовування у регіональні стратегії соціально-економічного розвитку територій;

– створення єдиного циклу моделі управління стратегічним розвитком на всіх рівнях;

– розробку та втілення методичного інструментарію із питань щодо нормативно-правового регулювання процесів реалізації регіональних стратегій, а також встановлення їхнього внеску стосовно виконання національних завдань;

– кадрове забезпечення втілення політики у сфері забезпечення стратегічного соціально-економічного розвитку регіонів;

– поширення та застосування цифрових технологій з приводу питань регулювання процесів втілення регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, а також здійснення моніторингу стосовно досягнення показників їхньої ефективності;

– розробку, схвалення та застосування єдиної методики оцінювання результативності та ефективності впровадження стратегій соціально-економічного розвитку на регіональному рівні управління [26].

В цілому, стратегічне планування повинно стати не тільки інструментом щодо короткострокового реагування на кризи, проте й основним базисом задля формування планів довготривалого розвитку, що зважає на територіальні особливості, економічний потенціал і соціальні потреби кожного регіону. Використання адаптивних та інноваційних підходів за таких умов спроможне гарантувати підвищення результативності управління сталим розвитком регіонів навіть за обставин складних соціально-економічних, а також політичних викликів сучасності [46].

Максимальна реалізація потенціалу регіону вимагає не тільки здійснення представниками місцевого співтовариства консультативної й експертно-аналітичної роботи, проте й активної участі населення в управлінні регіональним соціально-економічним розвитком. Впровадження

концептуального підходу до публічного управління стратегічним розвитком регіону, що на противагу раніше існуючому базується на свідомому й «розумному» управлінні, шляхом втілення принципів: прозорості, відкритості, ефективності та екологізації, що «забезпечить реалізацію європейської парадигми державного управління сталим розвитком територій…» [159, с.59].

Гармонійні та ефективні планувальні документи можливі лише за умови залучення громадян до стратегічного планування розвитку територій, що є важливою запорукою якісних стратегій. Ігнорування партисипативного підходу у процесі прийняття рішень може мати вкрай негативні наслідки, адже це часто призводить до неефективних рішень, які не враховують інтереси всіх, підривають довіру до органів влади та погіршують якість життя населення.

Удосконалення правового забезпечення відносно конвергенції регіонів має здійснюватися за наступних умов:

✓оцінка та узгодження нормативно-методичного забезпечення, а також планування просторового соціально-економічного розвитку регіонів;

✓розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади щодо здійснення системного процесу конвергенції регіонів;

✓розробка механізмів концентрації і спрямованість державних ресурсів задля усунення регіональної асиметрії;

✓опрацювання і втілення програм, націлених для підтримки депресивних, а також слаборозвинених регіонів;

✓урахування вітчизняного та міжнародного досвіду в сталому симетричному розвитку регіонів [161, с.156].

Втілення запропонованих ініціатив потребує спільної участі як жителів регіону та підприємств, так і регіональних та державних органів влади. Для досягнення оптимального єднання держаних, регіональних та місцевих ініціатив із залученням інтересів бізнесу в конкретних регіонах, має гуртуватися на узгодженні пріоритетів загальнонаціонального та регіонального розвитку.

На сьогодні в Україні надзвичайно актуальним є посилення регіонального партнерства та співпраці задля зміцнення потенціалу контрольованих територій. Міжрегіональні зв'язки на підконтрольній Україні території необхідно зміцнювати, адже це підсилить загальний потенціал держави та сприятиме швидкому відновленню деокупованих земель, які потребують посиленої уваги та ресурсів. Процес нівелювання асиметрії у розвитку регіонів має бути плавним і системним. Це дозволить ефективно відновити економічну структуру та забезпечити підвищення рівня розвитку продуктивних сил.

Таким чином, для забезпечення повноцінного та безпечного соціально-економічного розвитку регіонів в Україні стратегічна інтеграція безпекових аспектів у механізми публічного управління є пріоритетним завданням. Це вимагає тісної співпраці всіх стейкхолдерів та узгодження національних та місцевих пріоритетів.

Висновки до розділу 3

1. У контексті європейська досвіду стратегічного планування територіального розвитку спостерігається пріоритетність партнерських відносин між держаним і регіональним рівнями управління. Функціонал центральної влади зводиться до стимулювання та сприяння реалізації регіональних та місцевих ініціатив. Ключовим аспектом даного підходу є інтенсифікація комунікаційних процесів, спрямованих на консолідацію бачення щодо актуальних потреб та перспективних напрямів розвитку регіонів. Практична імплементація угод (договорів) між центральним урядом та регіональними органами управління є ключовим інструментом для забезпечення горизонтальної та вертикальної координації, а також ефективну підтримку інноваційних рішень, що генеруються на місцевому рівні.

Дослідження міжнародного досвіду виявило, що національні стратегії розвитку та зміцнення потенціалу стратегічного прогнозування для формування

політики регіонального розвитку охоплюють низку механізмів: прогнозування, що ґрунтується на аналізі територіальних даних; розвиток регіонів передбачає стимулювання інноваційної культури та впровадження механізмів управління трансформаційними процесами; розробка стратегічного бачення на довгострокову перспективу. На регіональному рівні посилення потенціалу стратегічного прогнозування включає оптимізацію прогностичної роботи з залученням експертних мереж у сфері прогнозування та через навчання державних службовців для підвищення їхньої здатності до розуміння та формування майбутньої грамотності.

У контексті імплементації українського законодавства, доцільними є наступні міжнародні практики: партнерське визначення стратегічних пріоритетів за участі органів влади, бізнесу, громадян; диверсифікація джерел фінансування стратегічного планування галузей (включно з грантами); налагодження конструктивного діалогу між публічним та приватним сектором; колективна цілеспрямованість. Акцентовано на застосуванні програмно-цільового підходу у стратегічному розвитку регіонів, що передбачає ієрархічне цілепокладання, раціональний розподіл ресурсів, розробку взаємопов'язаних програм та бюджетування спеціалізованих управлінських структур.

З огляду на соціально-економічні показники та динамічні зміни в розвитку європейських держав, розвиток конкурентоспроможності набуває вирішальної значимості (Кіпр, Литва, Мальта, Польща, Хорватія). Виявлено, зростання регіональної нерівності є неминучим процесом, і шляхом формування адекватної політичного середовища можливо подолати існуючі географічні диспропорції. Політика подолання регіональної нерівності, як поточна, так і перспективна, ґрунтується на скоординованих діях за п'ятьма взаємодоповнюючими векторами: 1) доступ до ключових державних послуг та інфраструктури; 2) зміцнення продуктивності та конкурентних позицій; 3) відповідність професійних навичок потребам регіональних ринків праці для розширення можливостей зайнятості; 4) оптимізація якості системи

багаторівневого управління; 5) розбудова потенціалу на національному та регіональному рівнях.

Оскільки високий рівень невизначеності є новою реальністю, регіони зарубіжних країн потребують нових підходів для кращого прогнозування та вирішення криз, що постійно з'являються. Встановлено, що стратегічне передбачення є критично важливим інструментом для вивчення ймовірних змін у майбутньому та їхнього впливу на сучасні рішення. Територіальне передбачення вважається ключовим для вирішення проблем асиметричних ризиків, великих потрясінь та глобальних тенденцій, забезпечення ефективної регіональної політики в майбутньому. Обґрунтовано ключові вектори для розвитку регіонів та підвищення стійкості: формування системних стратегічних підходів до управління та фінансових систем; нарощення спроможності прогнозування стратегічних змін на загальнодержавному та регіональному рівнях.

2. Обґрунтовано удосконалення комплексного механізму публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в Україні в умовах безпекових викликів передбачає такі ключові аспекти: впровадження безпекової компоненти в усі планувальні стадії та реалізації розвитку; посилення координації та взаємодії між суб’єктами управління; розбудова інституційного потенціалу та кадрового забезпечення; забезпечення сталості та стійкості розвитку в умовах безпекових викликів; посилення ролі місцевого самоврядування та громад; підтримка та розвиток людського капіталу в умовах кризових явищ.

Постійне вдосконалення механізмів є критично важливим для їх адаптації до нових викликів і потреб. Зокрема, в рамках цих напрямів, важлива оптимізація нормативно-правової бази з питань соціально-економічного розвитку регіонів шляхом вдосконалення та розробки адекватних і діючих правових інструментів; створення дієвої системи фінансового забезпечення та сприятливих умов публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів шляхом застосування оптимальних, продуктивних інструментів;

розробка функціональної дієвої інституційної архітектури, взаємодії суб'єктів та регулювання функціонування організаційних структур, залучених у публічному управлінні соціально-економічним розвитком регіонів в Україні; створення дієвого та прозорого інформаційного поля публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів, що відповідає вимогам законодавства.

Аргументовано на застосуванні адаптаційного підходу, що зумовлює гнучке реагування системи публічного управління на виклики сучасного глобалізованого середовища. Виявлено, систему управління змінами є підстави вважати адаптивною, тому що вона сама по собі сфокусована на управлінні, адаптації і, відповідно, реагуванні на зміни.

Запропоновано комплексний підхід до механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах безпекових викликів, що передбачає розроблення багатокомпонентних активних інструментів управління, які враховують різні безпекові аспекти та мають адаптаційний характер, слугують каталізатором для інноваційного розвитку та підвищення життєстійкості регіонів. Створення комплексного механізму удосконалення публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні має на меті підвищити конкурентоспроможність регіонів, сприяти його багатовимірному просторовому розвитку та сформувати ефективну багаторівневу систему управління. Це вимагає вдосконалення контролю за зростанням ефективності використання ресурсів, розвитком інфраструктури, надання своєчасних та високоякісних публічних послуг населенню регіонів, а також стимулювання залучення інвестицій. Акцентовано на таких напрямах удосконалення комплексного механізму як цифровізація управлінських процесів, механізми антикризового управління, інформаційно-комунікаційний механізм та ефективність управління інвестиціями.

3. Аргументовано оптимізацію існуючих механізмів стратегічного планування безпеки регіонів в Україні шляхом розробки та запровадження сучасної Інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування

регіональної безпеки, що має концентруватися на майбутньому стратегічному плануванні, надаючи інструменти щодо розробки та моніторингу реалізації безпекових стратегій на рівні регіонів. Дана платформа може включати: 1) стратегічні цілі безпеки; 2) альтернативні траєкторії; 3) ідентифікатори ефективності; 4) каталог проєктів безпекового значення; 5) карти партнерства. Ключові вектори функціоналу інструменту передбачають безперервний збір та оцінку даних щодо потенційних загроз; механізми підтримки та раціоналізації стратегічного планування; системний аналіз та розробка прогнозів; сприяння дієвій комунікації та координації. Інтегровані в єдину систему ці тренди будуть слугувати створенню потужного інструменту для посилення безпеки регіонах, постаючи перехідним бар'єром від реактивного реагування до проактивного стратегічного планування, а також оптимізації, автоматизації вже існуючих процесів стратегічного планування регіональної безпеки.

Виявлено, стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіонів України має базуватися на принципах адаптивності та інноваційності розробки інтегрованих підходів, що б враховували як поточні ризики, так і довгострокові перспективи (прогнозування, активізація іноземного інвестування, нарощування взаємодії між регіонами) для забезпечення стійкого розвитку регіонів.

Обґрунтовано та запропоновано модель удосконалення механізму публічного управління, яка ґрунтується на інтеграції стратегічного планування та стратегічного управління, розглядаючи їх як нерозривні доповнюючи компоненти та взаємодіючі етапи єдиного циклу (стратегічний аналіз та діагностика, безпековий аудит; формування адаптивних стратегічних цілей та пріоритетів; розроблення комплексних стратегій та планів дій; впровадження та міжвідомчої координації; моніторинг, оцінка та адаптивне коригування). Інтегрована модель акцентує на циклічній, безперервній спрямованості процесів, де планування постійно інформується результатами управління, а управління опирається на чіткі стратегічні напрями. Дана модель дозоляє механізму публічного управління постійно адаптуватися до викликів з огляду

на власний досвід та досвід зарубіжних країн, забезпечуючи стійкість соціально-економічного розвитку регіонів навіть в безпекових умовах; акцентує на необхідності безперервної взаємодії між плануванням, реалізацією та контролем, інтегруючи аспекти безпеки на кожному етапі; є базисом щодо побудови сучасного, ефективного та зорієнтованого на результат публічного управління. Дана модель спрямована на підвищення ефективності, прозорості й адаптивності соціально-економічного розвитку регіонів України. Обґрунтовано, гармонійні та ефективні планувальні документи можливі лише за умови залучення громадян до стратегічного планування розвитку територій.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає в теоретичному обґрунтуванні підходів та розробленні науково-практичних пропозицій щодо механізмів публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні в умовах безпекових викликів, що буде сприяти удосконаленню публічного управління, підвищенню ефективності регіонального розвитку, зміцненню національної безпеки. Отримані результати дослідження дають підстави сформулювати такі висновки і рекомендації:

1. Проаналізовано ключові наукові підходи до понятійного апарату та запропоновано авторське визначення понять «соціально-економічний розвиток регіону», «публічне управління соціально-економічним розвитком регіонів», «соціально-економічний потенціал регіону». З'ясовано, забезпечення інтегрованого розвитку регіонів з метою оптимізації задоволення соціально-економічних потреб їхнього населення є пріоритетною метою діяльності регіональних органів управління, спрямованої на підвищення життєвого рівня через стале економічне зростання, ефективне управління ресурсами та підтримку ініціатив усіх зацікавлених сторін. Обґрунтовано до ключових аспектів соціально-економічного потенціалу віднести ресурсну базу, можливості розвитку, динамічність, взаємодію складових та цілеспрямованість використання. У контексті безпекових викликів в Україні виявлено, що територіальне планування має подвійний характер: а) найповніше залучення регіональних ресурсів для забезпечення матеріального добробуту; б) створення адаптивної та стійкої економіки, спроможної протистояти сучасних загрозам та задовольняти потреби населення. Аналіз структури, компонентів соціально-економічного потенціалу регіону за відповідними напрямами дозволив запропонувати його компоненти, трирівневу класифікацію та виокремлено його особливості (територіальна специфіка, інституційне середовище, вплив

безпекових викликів, людський капітал, потреба стратегічного управління, інноваційний потенціал та інфраструктурна забезпеченість).

2. Досліджено термінологічні підходи до механізмів публічного управління та сформовано авторську позицію дефініції «механізм публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів». Обґрунтовано в умовах сучасних безпекових викликів необхідність векторної конкретизації механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів через гнучкість та адаптивність у відповідь на непередбачувані обставини; гарантування безпеки як визначальне; консолідація з місцевою спільнотою шляхом залучення до управлінських процесів та рішень. Запропоновано структуру механізмів публічного управління соціально-економічного розвитку регіоні в аспекті безпекових викликів, що включає нормативно-правовий та організаційний механізми публічного управління як базові та є відповідним каркасом на якому вибудовуються всі інші аспекти публічного управління. До механізмів публічного управління соціально-економічного розвитку регіоні в умовах безпекових викликів віднесено та охарактеризовано: стратегічне планування, фінансовий механізм, підтримки та відновлення економіки, соціального захисту та підтримки населення регіону, комунікаційний механізм, узгодження та міжвідомчої взаємодії.

3. Досліджено сучасний стан соціально-економічного розвитку регіонів України та виявлено негативні тенденції в демографічній структурі регіонів (масштабні міграції за кордон, незаконним вивезення українських громадян до рф, внутрішніми міграційними процесами (ВПО)). За період повномасштабного вторгнення місцеві бюджети (крім регіонів, де велися/ведуться бойові дії) продемонстрували зростання надходжень, що засвідчує про стійкість як інституційну так і фінансову. Безпекові виклики зумовили посилення нерівномірності формування податкової спроможності адміністративно-територіальних одиниць, а релокація бізнесу та переміщення працездатного населення до західних регіонів не демонструє суттєвого покращення фінансового стану та актуалізує оптимізацію механізмів бюджетного

вирівнювання. Акцентовано на залежності бюджетів громад від міжбюджетних трансферів із державного бюджету. Виявлено, що дефіцит щорічних власних податкових надходжень звужує можливості місцевих органів влади щодо соціально-економічного розвитку відповідних територій. Доведено, децентралізація надала органам місцевого самоврядування автономні фінансові інструменти, відігравши ключову роль у протидії загрозам воєнного часу. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів та виконання місцевих бюджетів за період 2020-2024 рр. показав бюджетний профіцит. Виявлено, попри руйнації частина бізнесу продовжує функціонувати, адаптуючись до реалій нового часу. У регіонах наближених до зони активних бойових дій простежується значний спад реєстрації нових бізнесів з одночасним збільшенням нових в більш безпечних регіонах. Виявлено, рівень безробіття серед ВПО вищий, ніж серед населення в цілому. Розкрито зміни щодо регіональної структури попиту на робочу силу, наведено основні детермінанти. Виявлено збільшення інвестицій в центральних та західних областях через вищий рівень небезпеки та переміщення економічної активності. Інвестиційна привабливість характеризується низьким рівнем для більшості українських регіонів, що обумовлено військовою агресією, корупцією, тіньовою економікою, атаками на енергосистему, наявністю депресивних регіонів, недостатністю фінансових ресурсів місцевих бюджетів, структурних деформацій інвестицій, недостатньо розвиненою інфраструктурою та відсутністю чіткої стратегії місцевого самоврядування.

4. Охарактеризовано нормативно-правовий механізм та виявлено низку законодавчих змін зумовлених безпековими викликами, які спрямовані на системну оптимізацію та підвищення ефективності. Виявлено безпосередній вплив безпекових викликів на виконання Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, її оновлення, де одним з ключових трендів змін є відновлення різних сфер суспільного життя, належного функціонування держави. Виявлено, підходи до розвитку (відновлення) регіонів різняться залежно від наявності чи відсутності активних бойових дій. Оцінка ресурсів та

проблем дозволить без зволікань планувати відновлення. Аналіз підзаконного рівня конкретизує порядки: визначення територій відновлення; розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення і розвитку регіонів; підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм регіонального розвитку; використання коштів, що передбачені в державному бюджеті для підтримки регіональної політики; здійснення конкурсного відбору проєктів регіонального розвитку та ін. Вплив безпекової ситуації на діяльність органів публічного управління потребує пошуку дієвого механізму взаємовідносин між органами центральної та регіональної влади. Нині проблемою є слабка комунікація уряду й органів самоврядування та основне місце в цьому процесі має відводитися Міністерству розвитку громад і територій України.

Виявлено низку інституційних проблем, які гальмують перехід на нові стандарти публічного управління в контексті забезпечення безпеки: недовершений процес адміністративно-територіальної реформи; відсутність належного регулювання управлінських функцій в публічній сфері; незадовільний стан публічності та підзвітності; невідповідність кваліфікації персоналу вимогам; безпекові виклики поглибили проникнення корупції в нові сфери. Встановлено, безпекові виклики зумовили акумуляцію ресурсів та гнучке реагування проте загострили системні проблеми, що потребують комплексного підходу до їх вирішення. Низький рівень довіри до місцевих органів влади зумовлений недостатнім рівнем комунікації та взаємодії з населенням, що спричинено забюрократизованим спілкуванням, дублюванням функцій (обов'язків) адміністрацій обласного й районного рівня, типом громади.

5. Досліджено міжнародний досвід та виявлено, що стратегії розвитку та зміцнення потенціалу стратегічного прогнозування охоплюють низку механізмів: прогнозування, що ґрунтується на аналізі територіальних даних; розвиток регіонів передбачає стимулювання інноваційної культури та впровадження механізмів управління трансформаційними процесами; розробка стратегічного бачення на довгострокову перспективу. На регіональному рівні

посилення потенціалу стратегічного прогнозування включає оптимізацію прогностичної роботи з залученням експертних мереж у сфері прогнозування та через навчання державних службовців для підвищення їхньої здатності до розуміння та формування майбутньої грамотності. У контексті імплементації національного законодавства доцільні наступні міжнародні практики: партнерське визначення стратегічних пріоритетів за участі органів влади, бізнесу, громадян; диверсифікація джерел фінансування стратегічного планування галузей; налагодження конструктивного діалогу між публічним та приватним сектором; колективна цілеспрямованість. Акцентовано на застосуванні програмно-цільового підходу у стратегічному розвитку регіонів, що передбачає ієрархічне цілепокладання, раціональний розподіл ресурсів, розробку взаємопов'язаних програм та бюджетування спеціалізованих управлінських структур. Виявлено, подолання регіональної нерівності ґрунтується на скоординованих діях за п’ятьма взаємодоповнюючими векторами: доступ до ключових державних послуг та інфраструктури; зміцнення продуктивності та конкурентних позицій; відповідність професійних навичок потребам регіональних ринків праці для розширення можливостей зайнятості; оптимізація якості системи багаторівневого управління; розбудова потенціалу на національному та регіональному рівнях. Встановлено, що стратегічне передбачення є критично важливим інструментом для вивчення ймовірних змін у майбутньому та їхнього впливу на сучасні рішення; територіальне передбачення є ключовим для вирішення проблем асиметричних ризиків, великих потрясінь та глобальних тенденцій, забезпечення ефективної регіональної політики в майбутньому. Обґрунтовано ключові вектори для розвитку регіонів та підвищення стійкості: формування системних стратегічних підходів до управління та фінансових систем; нарощення спроможності прогнозування стратегічних змін на загальнодержавному та регіональному рівнях.

6. Обґрунтовано удосконалення комплексного механізму публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в Україні в умовах

безпекових викликів передбачає такі ключові аспекти: впровадження безпекової компоненти в усі планувальні стадії та реалізації розвитку; посилення координації та взаємодії між суб'єктами управління; розбудова інституційного потенціалу та кадрового забезпечення; забезпечення сталості та стійкості розвитку в умовах безпекових викликів; посилення ролі місцевого самоврядування та громад; підтримка та розвиток людського капіталу в умовах кризових явищ. Важлива оптимізація нормативно-правової бази з питань соціально-економічного розвитку регіонів шляхом вдосконалення та розробки адекватних і діючих правових інструментів; створення дієвої системи фінансового забезпечення та сприятливих умов публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів через застосування оптимальних, продуктивних інструментів; розробка функціональної дієвої інституційної архітектури, взаємодії суб'єктів та регулювання функціонування організаційних структур, залучених у публічному управлінні соціально-економічним розвитком регіонів в Україні; створення дієвого та прозорого інформаційного поля публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів, що відповідає вимогам законодавства.

Аргументовано на застосуванні адаптаційного підходу, що зумовлює гнучке реагування системи публічного управління на виклики сучасного глобалізованого середовища. Запропоновано комплексний підхід до механізмів публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах безпекових викликів, що передбачає розроблення багатокомпонентних активних інструментів управління, які враховують різні безпекові аспекти та мають адаптаційний характер, слугують каталізатором для інноваційного розвитку та підвищення життєстійкості регіонів. Акцентовано на таких напрямах удосконалення комплексного механізму як цифровізація управлінських процесів, механізми антикризового управління, інформаційно-комунікаційний механізм та ефективність управління інвестиціями.

Обґрунтовано удосконалення існуючих механізмів стратегічного планування безпеки регіонів в Україні шляхом розробки та запровадження

сучасної Інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування регіональної безпеки, що має концентруватися на майбутньому стратегічному плануванні, надаючи інструменти щодо розробки та моніторингу реалізації безпекових стратегій на рівні регіонів. Ця платформа може включати стратегічні цілі безпеки, альтернативні траєкторії, ідентифікатори ефективності, каталог проєктів безпекового значення та карти партнерства. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіонів України має базуватися на принципах адаптивності та інноваційності розробки інтегрованих підходів, що б враховували як поточні ризики, так і довгострокові перспективи (прогнозування, активізація іноземного інвестування, нарощування взаємодії між регіонами) для забезпечення стійкого розвитку регіонів. Запропоновано модель удосконалення механізму публічного управління, яка ґрунтується на інтеграції стратегічного планування та стратегічного управління, розглядаючи їх як нерозривні доповнюючи компоненти та взаємодіючі етапи єдиного циклу. Інтегрована модель акцентує на циклічній, безперервній спрямованості процесів, де планування постійно інформується результатами управління, а управління опирається на чіткі стратегічні напрями. Гармонійні та ефективні планувальні документи можливі лише за умови залучення громадян до стратегічного планування розвитку територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрії та юристи найчастіше закривали бізнес за час повномасштабної війни. Аналіз від YouControl.Market. 29 травня 2024. URL: https://blog.youcontrol.market/aghrariyi-ta-iuristi-naichastishie-zakrivali-biznies-za-chas-povnomasshtabnoyi-viini-analiz-vid-youcontrol-market/

2. Алєксєєв І. В. Бюджетний механізм і соціально - економічний розвиток регіонів: Монографія. / І. В. Алєксєєв, Г. С. Лопушняк, М. В. Ливдар. Львів : Ліга-Прес, 2014. 248 с.

3. Артемчук О. В Україні покращився інвестиційний клімат: індекс ЄБА зріс. Економічна правда. 5 листопада 2024. URL: https://epravda.com.ua/news/2024/11/05/721454/

4. Атамас О. Інвестиційна привабливість регіонів України: критична оцінка та пошук шляхів вирішення проблемних аспектів. Сталий розвиток економіки. № 2(47). 2023. С. 11-15. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-1

5. Атамас О. Інвестиційна привабливість регіонів України: проблематика, рекомендації, перспективи. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. № 4. 2023. С. 29-36. DOI: 10.58423/2786-6742/2023-4-29-36

6. Безена І. М. Формування механізмів антикризового управління на регіональному рівні в умовах децентралізації. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2020. № 2 (70). С. 45-51. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-3401.2020.2.7

7. Білик О. І., Лукашевська У. Т. Сутність, значення та розвиток публічного механізму. Економіка і суспільство. Вип. 12. 2017. С. 177-180. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/28.pdf

8. Бобровська О., Бондаренко Д. Публічне управління економічним розвитком регіонів: галузевий аспект. Аспекти публічного управління. Т. 9 № 3. 2021. С. 22-35. DOI: 10.15421/152125

9. Бобровський О. І. Теоретичні засади публічного управління територіальних громад. Державне управління: удосконалення і розвиток. 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/153.pdf DOI: 10.32702/2307-2156-2020.4.151

10. Боднар К. В. Механізм державного управління сталим розвитком регіонів. Державне будівництво. № 2 (34). 2023. С. 150-161. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-12

11. Боднар К. В. Удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком регіонів України в умовах глобалізації: адаптаційний підхід. Державне будівництво. № 1. 2021. С. 1-13. DOI: 10.34213/db.21.01.30

12. Борщевський В. В. , Засадко В. В. , Василиця О. Б. Західний регіон України в умовах сучасних викликів глобалізації: стратегічне планування розвитку в контексті наближення до ЄС. Регіональна економіка. № 2. 2022. С. 25-34. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-3

13. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвєєв Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. 2022. С. 30-35. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.5

14. Бут Т. В. Соціально-економічний розвиток регіону: поняття і зміст. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 6. Ч. 4. 2014. С. 19-23.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

16. Возняк Г. В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. Регіональна економіка. № 3. 2015. С. 34-43.

17. Возняк Г. В. Регіони України в умовах посилення кризових явищ: проблемно-орієнтовний аналіз фінансових змін. Регіональна економіка. 2024. № 3. С. 81-95.

18. Войтик О. Регіон як цілісна господарська система в державному управлінні. Ефективність державного управління. Вип. 4 (49). Ч. 1. 2016. С. 77-84.

19. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн східного партнерства. / За редакцією Юрія Якименка. Київ, 2023. 265 с.

20. Гавриленко А. С. Методика оцінки соціально-економічного потенціалу регіону. Ефективна економіка № 11. 2015. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4584

21. Гаращук І. В. Регіональна політика України умовах війни і повоєнної відбудови. Журнал «Наукові інновації та передові технології». № 8(36). 2024. С. 505-516.

22. Гармідер Л. Д. Соціально-економічний розвиток: регіональний аспект. Review of transport economics and management. Вип. 10(26). 2023. С. 54-59. DOI: https://doi.org/10.15802/rtem2023/300144

23. Георгіаді Н. Г., Кубант А. А. Поняття і види адаптаційних систем менеджменту підприємств. Економіка та суспільство. Вип. 62. 2024. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3882 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-1

24. Герасимюк К. Х., Зелінська Н. С. Механізми впровадження інновацій у процес регіонального управління в умовах децентралізації. Право та державне управління. № 2. 2020. С. 260-265. DOI: https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.38

25. Глубіцький О. І. Удосконалення механізму забезпечення публічного управління щодо регіонального розвитку. Філософія та управління. № 4 (8). 2025. URL: https://www.eu-scientists.com/index.php/fag/article/view/145/139

26. Гончарський І. Л. Стратегування як інструмент публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 3. 2025. URL:

https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5970 DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.3.13

27. Гончарук О. Б., Савичук Н. О. Поняття механізмів державного управління та їх практичне значення. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 7. С. 77–83. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.7.77

28. Гречаник Б. Програмування місцевого соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. № 4. 2022. С. 22-30. DOI: https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.4.4

29. Гришко В. В., Шарий Г. І. Європейський досвід формування стратегії управління економічним розвитком регіону. Економіка та суспільство. Вип. 64. 2024. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4313/4239 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-98

30. Гудзь П. В., Нечаєва І. А. Регіональне лідерство в публічному управлінні в умовах війни: виклики та можливості. Публічне управління і адміністрування в Україні. Вип. 41. 2024. С. 39-47. DOI: https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.5

31. Гусар Н. С. Перспективи управління розвитком територій в умовах війни. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Т. 1. № 16. 2024. С. 37-40.

32. Гуцан Т., Мельникова О. Тенденції інвестиційної привабливості України в умовах воєнного стану. Галицький економічний вісник. № 2 (87). 2024. С. 30-39. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.02

33. Давимука С. А. Регіональний розвиток України на шляху до європейської інтеграції: роль інноваційних інструментів. Регіональна економіка. № 3. 2024. С. 15-26. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-3-1

34. Дангадзе С. Д. Інституційна стійкість органів державної влади України в контексті забезпечення національної безпеки. Публічне управління і

адміністрування в Україні. Вип. 41. 2024. С. 267-271. DOI: https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.38

35. Дарковіч А., Гацко В., Нестеренко Р., Койдель О., Гнида О. Не на часі? Виклики та можливості залучення на місцевому рівні під час війни. Центр соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку при Київській Школі Економіки. 2025. 33 с.

36. Дарковіч А., Гнида О. Де централізація? Тенденції взаємодії місцевого самоврядування та органів державної влади на місцях. Центр соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку при Київській Школі Економіки. 2024. 61 с.

37. Державна стратегія регіонального розвитку та її роль в процесах відновлення. Спільно HUB. 24.09.2024. URL: https://spilnohub.org/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvytku-ta-yiyi-rol-v-proczesah-vidnovlennya/

38. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget. URL: https://openbudget.gov.ua/?month=3&year=2025&budgetType=LOCAL

39. Деякі питання державного фонду регіонального розвитку : постанова Кабінет Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 196. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-%D0%BF#Text

40. Деякі питання реалізації у 2021-2023 роках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : розпорядження Кабінет Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 497-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D1%80#Text

41. Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів : постанова Кабінет Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 816. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-п#Text

42. Деякі питання фінансування програм та проектів регіонального розвитку : постанова Кабінет Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 827. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2016-%D0%BF#Text

43. Джаман В., Джаман Я. Географія міжрегіональних міграцій населення України в умовах війни. Вісник Чернівецького університету : Географія. № 842. 2023. С. 82-94.

44. Диганова А. Ю. Теоретико-методологічні аспекти визначення сутності поняття «регіональна політика». Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Т. 29 (68). № 2. 2018. С. 6-13.

45. Добрик Л. О. Ґенеза поняття «потенціал» як базової економічної категорії соціально-економічного потенціалу регіону. Економіка і суспільство. Вип. 19. 2018. С. 746-755. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-114

46. Дороніна О., Трегубов О. Стратегічне планування розвитку економічного простору регіонів України в умовах нестабільності. Економіка та суспільство. Вип. 68. 2024. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5033 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-172

47. Дронь Ю. П. Категорія «регіон»: сутність і напрями досліджень. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/17081/1/8.pdf;jsessionid=8EF7A776DFC11A37FC4631DA4D4527FD

48. Дукіна О., Дукін П. Управління розвитком територій в умовах воєнного стану: аспекти ситуаційного підходу. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України: матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Тернопіль, 31 травня 2022 року), 2022. С. 92–95.

49. Дуков Д. Структура механізмів державного управління та методичний підхід до її формування. Ефективність державного управління. Вип. 1/2 (46/47). 2016. Ч. 1. С. 229-236.

50. Дяконенко О. І., Котенко Т. М. Трансформації регіональних ринків праці України в умовах війни. Статистика України. 2024. № 2. С. 85-94. DOI: 10.31767/su.2(105)2024.02.08

51. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

52. Євтушенко А. С. Механізми запобігання та протидії корупції в органах публічної влади : дис... канд. філос. : 281 / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2025. 245 с.

53. Жовнірчик Я. Ф. Механізми публічного управління соціально-економічною безпекою держави. Інвестиції: практика та досвід. № 6. 2019.С. 71–76. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.6.71

54. Забарна Е. М., Перегуда Є. В., Лук'янихін В. О., Фурса Т. П. Особливості регіонального розвитку в умовах воєнного стану: економічні аспекти. Академічні візії. Вип. 21. 2023. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/471/434 DOI: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8174413

55. Загорський В. С. Державне управління в системі формування і реалізації регіональної політики в сучасних умовах. Регіональна економіка 2016. № 3. С. 19-25.

56. Зарічна О. Стратегічне управління розвитком регіонів. Економіка та суспільство. Вип. 39. 2022. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1432 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-88

57. Звіт за підсумками внутрішнього оцінювання першого етапу реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та виконання плану заходів з її реалізації за 2021-2023 роки. URL: https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvit-pro-persii-etap-realizaciyi.pdf

58. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення раунд 19 січень 2025 року. МОМ ООН Міграція. URL: https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-1?close=true

59. Звіт про результати діяльності агенцій регіонального розвитку. Міністерство розвитку громад та територій України. 2024. 9 с. URL: https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvit-arr-2024-rik-finanlnii-variant-1.pdf

60. Іванова І. М., Толстанов О. К. Шляхи соціально-економічного розвитку регіону. Інвестиції: практика та досвід. № 19. 2021. С. 102-109.

61. Іжа М., Пахомова Т. Концептуальні підходи до інноваційних механізмів публічного управління відновленням територій. Аспекти публічного управління. Т. 10. № 3. 2022. С. 5-10.

62. Інфляційний звіт. Липень 2024. Національний банк України. 46 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3.pdf?v=7

63. Каплан Ю. Засади стійкості та основні виклики для громад під час війни. Аналітичний звіт / за заг. ред. Ю.Тищенко. Національна платформа стійкості та згуртованості. Київ. Вересень 2024. 26 с.

64. Кармазіна М. Політичний регіон: підстави формування та функціонування. Наукові записки. Вип. 1 (81). 2018. С. 4-23.

65. Кіфоренко О. В. Галузеве спрямування поняття «публічне управління». Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Вип. 3. 2022. С. 42-46. DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.7

66. Кіфоренко О. В. Публічне управління на регіональному рівні: результати для обговорення. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Т. 32 (71). № 6. 2021. С. 12-20. DOI: https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.6/03

67. Клімова І. О., Кащук К. М. Зарубіжний досвід соціально-економічного розвитку регіонів та можливість його впровадження в України. Економіка. Управління. Інновації. Вип. №1(24). 2019. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2019_1_6

68. Коврига О. Напрями реформування системи публічного управління на регіональному рівні. Адаптивне управління: теорія і практика. Вип. 19(38).

Серія «Економіка». 2024. URL: https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/699 DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0654-19(38)-21

69. Коврига О. С. Напрями інституціональних перетворень на регіональному рівні. Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління» Вип. 3. Державне управління та місцеве самоврядування. 2013. С.152-161.

70. Козак К. Б. Механізми адаптації підприємств агропромислового виробництва до траєкторії сталого економічного розвитку. Економічний простір. № 162. 2020. С. 30-36. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/162-5

71. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

72. Коритько Т. Структура соціально-економічного потенціалу стійкого регіонального розвитку. Галицький економічний вісник. 2012. №5 (38). С. 95-102.

73. Корнієвський С. В. Теоретичні визначення складників методологічного базису публічного управління регіональним розвитком. Публічне управління і адміністрування в Україні. Вип. 24. 2021. С. 16-24. DOI: https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.24.2

74. Костюніна Ю. О. Концептуальний підхід до процесу публічного управління соціально-економічним розвитком території. Інвестиції: практика та досвід. № 16. 2021. С. 124-129. DOI: 10.32702/23066814.2021.16.124

75. Костюніна Ю. О. Перспективи розвитку механізму публічного управління соціально-економічним розвитком території. С. 303-311. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14644/1/Kostyunin%D0%B0.pdf DOI: 10.52363/2414-5866-2021-2-36

76. Котов І. В. Механізми публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні. Держава та регіони. 2023. С. 106-110. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.2.19

77. Кравець А. Ю., Астахов І. В. Регіональна політика України: проблеми та перспективи. Політичне життя. № 4. 2023. С. 44-51. DOI: 10.31558/2519-2949.2023.4.6

78. Кравців В. С., Сторонянська І. З. Регіональна політика vs просторові зрушення економіки України: пошук відповідей на актуальні питання. Вісник НАН України. № 3. 2025. С. 29-28. DOI: https://doi.org/10.15407/visn2025.03.029

79. Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». Державне управління: удосконалення та розвиток. № 3. 2009. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56

80. Крушельницький А. А., Плєнцак В. А. Модернізація публічного управління повоєнного відновлення економіки і ревіталізації територій через механізм реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності України. Публічне управління та митне адміністрування. № 3 (42). 2024. С. 33-39. DOI: https://doi.org/10.32782/2310-9653-2024-3.5

81. Кужда Т., Луциків І., Галущак О. Дослідження стану виконання місцевих бюджетів України в період воєнного часу. Галицький економічний вісник. № 1 (86). 2024. С. 178-186. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.01

82. Кузнецов А. О. Соціально-економічний розвиток регіону: зміст, форми та особливості державного регулювання. Теорія та практика державного управління. Вип. 1. 2011. С. 192-199.

83. Лашук О. С. Теоретико-методологічні основи державного управління розвитком регіонів. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 29 (68). № 1. 2018. С. 97-101.

84. Лелеченко А. П. Комплексний механізм формування й реалізації регіональної політики сталого розвитку в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Т. 31 (70). № 2. 2020. С. 121-126. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/20

85. Лелеченко А. П. Теоретичні засади регіональної політики сталого розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 10. 2015. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1642

86. Лещишин Р. М. Стратегічне планування в законодавстві зарубіжних держав. Наукові записки. Серія: право. Вип. 10. 2021. С. 66-69. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2021-10-66-69

87. Ліба Н. С. Закордонний досвід реалізації регіональної політики. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 6. Ч. 2. 2016. С. 56-59.

88. Ліба Н. С., Ющик Л. В. Поліваріантність поняття «регіон». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 14. Ч. 2. 2017. С.10-13.

89. Лугова В. М., Сотнікова Ю. В., Луговий В. П., Сотніков В. В. Стан міграції працездатного населення в Україні в умовах війни. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 8. № 4. С. 99-106

90. Лугош Л. М. Інвестиційна привабливість регіону та механізми її забезпечення. Сталий розвиток економіки. № 3 (50). 2024. С. 244-248. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-36

91. Макаренко М. В. Економічний потенціал регіону як основа його розвитку. Вісник приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 34. 2017. С. 12-18. DOI: https://doi.org/10.31498/2225-6725.34.2017.128846

92. Маленко Б. Боротьба з корупцією як ключовий елемент сучасного державного управління: аналіз проблем та шляхи удосконалення системи. Наукові інновації та передові технології № 6 (34). 2024. С. 172-183.

93. Манець С. В. Механізми стимулювання регіонального розвитку як напрямок підвищення інвестиційної привабливості регіонів України. Журнал «Наукові інновації та передові технології». № 4(44). 2025. С. 567-579.

94. Мельник М., Лещух І. Стратегічні пріоритети інтегрованого просторового розвитку на основі активізації агломераційних процесів. Scientific

journal «MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS». № 1 (11). 2024. С 163-169.

95. Мінрозвитку оновлює методологію стратегічного планування регіонального розвитку. Міністерство розвитку громад та територій України. 07 травня 2025. URL: https://mindev.gov.ua/news/rozpochalos-onovlennia-metodolohii-rozrobky-stratehii-rehionalnoho-rozvytku-na-20282034-roky

96. Мірзоєва Т. В., Томашевська О. А. До визначення сутності поняття «регіон». Інвестиції: практика та досвід. № 23. 2011. С. 48-50.

97. Місцеві бюджети. Open budget. URL: https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=1610000000

98. Моніторинговий звіт щодо стану розроблення та затвердження стратегічних документів у територіальних громадах. Станом на 01 січня 2025 року. Мінрозвитку. URL: https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/monitoringovii-zvit-1.pdf

99. Музиченко-Козловська О. В. Соціально-економічний розвиток регіону: таблична і графічна візуалізація: посібник. Видавництво Omni Scriptum S.R.L., 2024. 228 с.

100. Назарова Л. В. Закордонний досвід стимулювання та вирівнювання регіонального розвитку. Modern Economics. № 30. 2021. С. 153-157. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V30(2021)-24.

101. Напорчук Д. Демографічна ситуація в Україні в умовах воєнного конфлікту. Scientific journal «Modeling the development of the economics ystems». № 1. 2024. С. 235-241.

102. Оболенський О. Ю., Базарна О. В. Організаційно-економічний механізм регіонального публічного управління житлово-комунальним господарством. 2020. С. 126-139. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/efd0625a-3836-42ea-8292-01ce8d6bc125/content DOI: 10.33111/vz_kneu.21.20.01.12.082.088

103. Оленковська Л. П., Губа М. І. Стратегії та плани відновлення області, району, громади 2024: новий виток радянського синдрому? Вісник

ХНТУ. № 4(87). 2023. С. 365-370. DOI: https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.46

104. Омельченко Д. О. Сутність механізмів публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. № 12. 2024. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-10

105. Оновлення стратегії людського розвитку: аспект репатріації біженців війни. НІСД. 19.01.2024. URL: https://www.niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/onovlennya-stratehiyi-lyudskoho-rozvytku-aspekt-repatriatsiyi-bizhentsiv

106. Опендатабот. URL: https://opendatabot.ua/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=google-search-brand&utm_term=%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82&gad_source=1&gad_campaignid=1943675167&gbraid=0AAAADHR5B2okUbNaK1zKhvts6LFzVfSH&gclid=CjwKCAjw_pDBBhBMEiwAmY02Nhr4ie57BMbk2UMTbDTBd2SeUM1rN5vbYM2P32bWsthBuBzHAVIoBhoCN9cQAvD_BwE (дата звернення: 14.05.2025)

107. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни «Публічне управління»: навчальний посібник. О.Ю. Оболенський, С.О. Борисевич, С.М. Коник. Київ : НАДУ, 2018. 76 с.

108. Павлішина Н. М. Соціально-економічний потенціал запорізького регіону: оцінка та механізм посилення. Управління змінами та інновації. № 2. 2021. С. 34-42. DOI: https://doi.org/10.32782/CMI/2021-2-7

109. Парфьонов І. В. Організаційний механізм забезпечення проектної діяльності у сфері регіонального розвитку. С. 63-70. URL: https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol2/12.pdf

110. Пастух К. Механізми державної регіональної соціально-економічної політики в Україні. Університетські наукові записки. № 1-2 (85-86). 2022. С. 177-183. DOI: 10.37491/UNZ.85-86.14

111. Пашкевич М. С. Проблеми управління соціально-економічним та екологічним розвитком регіонів та ризики виникнення територіальних депресій. Економічний вісник. № 4. 2021. С. 32-40.

112. Петруняк Н. Регіони говорять: уявний діалог між Україною та ЄС про державну регіональну політику та політику згуртованості ЄС. Децентралізація. 18.03.2025. URL: https://decentralization.ua/news/19364

113. Плахотнюк В. В. Соціально-економічний розвиток регіонів України: виклики та стратегічні перспективи. Економіка та суспільство. Вип. 70. 2024. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5427/5371 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-159

114. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінет Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 940. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text

115. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України від 9 липня 2022 року № 2389-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text

116. Про внесення змін у додаток до Стратегії розвитку Полтавської області на 2021-2027 роки «План заходів з реалізації Стратегії розвитку Полтавської області на 2021-2023 роки». URL: https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/42_5.pdf

117. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text

118. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text

119. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text

120. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінет Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text

121. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад : наказ Міністерство розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0265914-22#Text

122. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад : постанова Кабінет Міністрів України від 18 липня 2023 р. № 731. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text

123. Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку : постанова Кабінет Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 258. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2016-%D0%BF#Text

124. Про індустріальні парки: Закон України від 21 червня 2012 року № 5018-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text

125. Про міжнародне територіальне співробітництво України : Закон України від 24 квітня 2024 року № 3668-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-IX#Text

126. Про Міністерство. Міністерство розвитку громад та територій України. 4 березня 2024. URL: https://mindev.gov.ua/pro-nas/pro-ministerstvo (дата звернення: 19.05.2025)

127. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

128. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

129. Про Програму економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2025 рік : рішення Полтавської обласної ради від 24 грудня 2024 р. № 888. URL: https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/888.pdf

130. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text

131. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text

132. Про утворення комісії для оцінки і віднесення територій до функціональних типів : наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 8 серпня 2023 року № 698. URL: https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/nakaz-689-vid-08082023.pdf

133. Просторовий розвиток економіки України: сучасні тренди трансформації та виклики європейської інтеграції : монографія; наук. ред. В. С. Кравців, І. З. Сторонянська / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2024. 451с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

134. Процик І. С., Кара Н. І. Особливості процесів міграції населення України. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. № 1 (7). 2022. С. 231-240.

135. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

136. Пузаков Д. В. Поняття соціально-економічного розвитку в регіоні. Наукові записки. Серія: право Вип. 9. 2020. С. 141-144.

137. Пузаков Д. В. Правові засади соціально-економічного розвитку в регіоні. Юридичний науковий електронний журнал. № 8. 2020. С. 59-61. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/13

138. Рагімов Ф. Теоретико-методологічні засади функціонування механізмів державного управління ста-лим розвитком регіонів в умовах глобалізації. Державне управління та місцеве самоврядування. № 4. 2017. С. 122-128.

139. Савченко Т. В., Ніколюк О. В., Конкін Р. Шляхи забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. «Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка». Вип. 17. 2023. С. 153-159. DOI: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.21

140. Серьогіна Н. О. Організаційно-правові засади формування програм соціально-економічного розвитку в Україні. Science Review. № 2(9). Vol.4. 2018. С. 45-49.

141. Сікорський М. М., Мальцев У. В., Логачов Д. О., Стельмашенко Ю. О. Понятійно-термінологічний аналіз категорії «механізми державного управління». Вісник Херсонського національного технічного університету. № 3(78). 2021. С. 162-168. DOI: https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2021.3.18

142. Скиба М. В. Концептуальні засади публічного управління соціально-економічним розвитком регіону. Регіональна економіка № 3. 2020. С. 35-45.

143. Соколова А., Ратошнюк Т., Мартинюк М., Ратошнюк В. Соціально-економічний потенціал сільських територій та громад: економічна природа, місія, принципи та структура. Scientific journal «Modeling the development of the economic systems». № 2. 2024. С. 58-68.

144. Статистична класифікація територіальних одиниць України (NUTS-UA) : наказ Державної служби статистики України від 18 липня 2024 року № 189. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2024/189/NUTS-UA_2024%20.pdf

145. Студеннікова І. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. 12 вересня 2024. URL: https://voxukraine.org/rynok-pratsi-v-umovah-vijny-demografichni-vyklyky-dlya-ukrayiny

146. Схвалено стратегії розвитку ще чотирьох областей України. Децентралізація. 03.04.2025. URL: https://decentralization.ua/news/19435 (дата звернення: 12.06.2025)

147. Тульчинська С. О. Підходи до визначення поняття «регіон» в сучасних умовах. Ефективна економіка. № 6. 2012. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1201

148. Тютюнник І. В. Модернізація публічного управління на регіональному рівні як об'єкт наукового аналізу. Інвестиції: практика та досвід. № 19. 2015. С. 106-111.

149. У 2024 році українці почали частіше відкривати компанії у секторах машинобудування, IT та телекомунікацій. Серед регіонів-лідерів за ростом частки реєстрацій – Київська, Черкаська та Хмельницька області. 30 січня 2025. Команда YC.Market. URL: https://blog.youcontrol.market/u-2024-rotsi-ukrayintsi-pochali-chastishie-vidkrivati-kompaniyi-u-siektorakh-mashinobuduvannia-it-ta-tieliekomunikatsii-sieried-rieghioniv-lidieriv-za-rostom-chastki-rieiestratsii-kiyiv/

150. У яких галузях і регіонах українці відкривають бізнес під час війни? Visit Ukraine. 22 лютого 2025. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/5692/in-which-industries-and-regions-do-ukrainians-start-businesses-during-the-war?srsltid=AfmBOoqahLmKlygMI3_Bwl5_eKFM2AJhJLyjLCF98sciUDC3Vz3rpmE6#dinamika-vidkrittya-ta-zakrittya-fop

151. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління. Науковий вісник «Демократичне врядування». Вип. 1. 2008. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26465/ofedorchak.pdf

152. Фінансова думка України: в 3 т. К.: Кондор ; Тернопіль: Екон. думка, 2010. Т. 3: Хрестоматія: у 2 ч. / авт.-упор С. І. Юрій, В. М. Федосов, П. І. Юхименко; за наук. ред. В. М. Федосова. Ч. 2. 734 с.

153. Фурик Б. Б. Міграція як ефект агресії Росії проти України: розуміння наслідків. Науковий вісник Ужгородського Національного

Університету. 2024. С. 358-364. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.53

154. Химинець В. В. Механізми запровадження та стимулювання сталого розвитку в Карпатському регіоні. Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. № 5. 2013. С. 136-146.

155. Хорошев М. І. Зміни демографічної ситуації в Україні під час війни та їх вплив на соціальну політику. 2024. Бізнесінформ. Економіка. № 8. 2024. С. 259-269. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-8-259-269

156. Чечотка В. Д. Особливості функціонування публічного управління в Україні в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Т. 34 (73). № 5. 2023. С. 7-12. DOI: https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.5/02

157. Чорій Ю. Ю. Соціально-економічний розвиток регіону як економічна наукова дефініція. Економіка та суспільство. Вип. 57. 2023. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3250 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-135

158. Шведун В. О. Політико-правовий механізм державного управління безпечним повоєнним соціально-економічним розвитком регіонів. Інвестиції: практика та досвід. № 4. 2025. С. 225-228.

159. Шевченко О. О., Кульчицька Е. А. Модернізація механізму публічного управління розвитком регіону. Публічне управління і адміністрування в Україні. Вип. 37. 2023. С. 56-59. DOI: https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.37.10

160. Юрійчук С. М. Особливості управління соціально-економічним розвитком регіонів у сучасних умовах. Інвестиції: практика та досвід. № 6. 2011. С. 52-53.

161. Якушева О. В. Законодавчі ініціативи у сфері конвергенції регіонів: виклики сучасності. Економіка і організація управління. № 2 (46). 2022. С. 148-159. DOI: 10.31558/2307-2318.2022.2.15

162. Ячменьова В. М., Османова З. О. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 684. 2010. С. 346-353.

163. Faggian A., Urso G. Cohesion and place-based policies post-emergency in the EU: Why monitoring is more important than ever Gran Sasso Science Institute, L'Aquila, Italy. 7 July 2023. Paris. 42 p.

164. Futuribles (n.d.), Prospective Parc naturel régional de Brière 2060. URL: https://www.futuribles.com/la-prospective/etapes-de-la-demarche/exemples-de-demarches/prospective-parc-naturel-regional-de-briere-2060/.

165. Kot H., Wilczynska M., Salabura D., Dabek A., & Walenia A. Competitive position of the European Union member states with regard to socio-economic development according to the Human Development Index. Economics of Development. № 23(4). 2024. PP. 38-47. DOI: 10.57111/econ/4.2024.38.

166. NSW Government (n.d.), Case Study: New South Wales (NSW) Trend Atlas, New South Wales Government, https://data.nsw.gov.au/nsw-government-data-strategy/case-studies/case-study-new-south-wales-nsw-trend-atlas.

167. OECD (n.d.). Strategic Foresight, OECD, Paris, URL: https://www.oecd.org/strategic-foresight/ourwork/.

168. OECD Regional Outlook 2023. The Longstanding Geography of Inequalities, OECD Publishing, Paris. 2023. 154 p. DOI: https://doi.org/10.1787/92cd40a0-en

169. Open Budget: сайт. Державний веб-портал бюджету для громадян. 2025. URL: https://openbudget.gov.ua

170. Ressin M. Innovative development of small resort towns: the triad of science, business, and education. Front. Sustain. Cities 6:1296493. 2024. URL: https://www.frontiersin.org/journals/sustainable-cities/articles/10.3389/frsc.2024.1296493/full DOI: 10.3389/frsc.2024.1296493

171. Strategia Nazionale Aree Interne – SNAI. Dipartimento per le politiche di coesione e per il sud. Governo Italiano. URL:

https://politichecoesione.governo.it/it/politica-di-coesione/strategie-tematiche-e-territoriali/strategie-territoriali/strategia-nazionale-aree-interne-snai/

172. Towards Balanced Regional Development in Croatia: From Strategy Design to Implementation, OECD Multi-level Governance Studies. 2024. OECD Publishing, Paris. 192 p. DOI: https://doi.org/10.1787/3c0779cf-en.

173. UK Government (2016), Future of Cities: Foresight for Cities, Office for Science, UK Government. URL: https://www.gov.uk/government/collections/future-of-cities.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Довідки про впровадження

РАДА
ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

Довідка про впровадження

У межах законотворчої та аналітичної діяльності в сфері публічного управління та регіонального розвитку використані ідеї здобувачки Могиль Олени Олександрівни щодо комплексного адаптивного механізму публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів, що охоплює багатокомпонентні адаптивні управлінські інструменти та інтегровані безпекові рішення, спрямовані на інноваційний розвиток та підвищення життєдіяльності регіонів в умовах посилених викликів, спричинених повномасштабною збройною агресією проти України. Зокрема, напрацювання були використані під час підготовки нормативно-аналітичних матеріалів, пов'язаних із удосконаленням стратегічного планування регіонального розвитку в контексті стійкості та безпеки.

Значущим результатом практичного застосування ідей здобувачки стала участь її підходів у розробці інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування регіональної безпеки. Така платформа має потенціал для використання як інструмент управління ризиками, оперативного моніторингу стану регіонів, а також оцінювання ефективності реалізації безпекових стратегій.

Авторська розробка «Модель стратегічної інтеграції управління безпековими викликами», зокрема, сприяла підвищенню адаптивності органів публічної влади до динамічних змін середовища, а також була врахована в процесі формування пропозицій до законодавчих ініціатив, спрямованих на посилення міжрегіональної координації та управління розвитком в умовах кризових ситуацій.

Народний депутат України **Анна СКОРОХОД**

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Скороход Анна Костянтинівна
Сертифікат: 3FAA9288358EC003040000009093300 4082CA00
Дійсний до: 21.12.2025 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
299д9/9-2025/155525 від 05.07.2025
1931981

РУЖИНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
БЕРДИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ
вул. Незалежності, 2, с-ще Ружин, Бердичівський р., Житомирська обл., 13601
тел.: (04138) 30073, E-mail: inbox@ruzhynska-gromada.gov.ua,
веб-сайт: ruzhynska-gromada.gov.ua, код ЄДРПОУ 04344707

27.06.2025 № 02-32/02/665

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертації
Могиль Олени Олександрівни на тему:
«Механізми публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні в умовах безпекових викликів»

У роботі органів місцевого самоврядування використані ідеї здобувачки Могиль О.О. щодо структурування соціально-економічного потенціалу шляхом застосування трирівневої класифікації: перший рівень – функціональний (природно-ресурсний потенціал, демографічний потенціал, трудовий потенціал, виробничий потенціал, соціально-інфраструктурний потенціал, бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал, науково-інноваційний потенціал); другий рівень – за сферами впливу (людський капітал, матеріальний капітал, інституційний капітал); третій рівень – за ступенем керованості та впливу (внутрішні керовані фактори, зовнішні частково керовані фактори, зовнішні некеровані фактори).

Це посприяло адаптації програмних документів регіонального розвитку до цілей відповідного регіону, стійкості процесів соціально-економічного розвитку регіонів навіть в умовах безпекових викликів у сучасній Україні.

РУЖИНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ І.К. 04344707 УКРАЇНА

Селищний голова Людмила БІЛЯК

045698

**Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»**

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

МАУП

**The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»**

2, Frometivs`ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

"28" травня 2025 №1822/1

ДОВІДКА
про участь у науково-дослідній роботі
аспірантки кафедри публічного адміністрування
Могиль Олени Олександрівни

Дослідження на тему **"Механізми публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні в умовах безпекових викликів"** виконане відповідно до наукової роботи НДР Міжрегіональної Академії управління персоналом на тему "Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти" (номер державної реєстрації 0121U110533).

У рамках даної теми НДР було запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає в теоретичному обґрунтуванні підходів та розробленні науково-практичних пропозицій щодо розбудови механізмів публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку регіонів в Україні в умовах безпекових викликів. Узагальнення аспірантки будуть сприяти удосконаленню публічного управління, підвищенню ефективності регіонального розвитку, зміцненню національної безпеки.

Автор дослідження проаналізувала сучасний стан соціально-економічного розвитку регіонів України, виявила негативні тенденції в демографічній структурі регіонів (масштабні міграції населення за кордон, незаконне вивезення українських громадян до рф, внутрішні міграційні процеси). Відзначено, що безпекові виклики зумовили посилення нерівномірності формування податкової спроможності адміністративно-територіальних одиниць. Доведено, що реформа децентралізації влади надала органам місцевого самоврядування автономні фінансові інструменти, відігравши ключову роль у протидії загрозам воєнного часу.

Науковий керівник теми НДР,
доктор наук з державного управління,
професор Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА

ДОДАТОК Б

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Могиль, О. (2022). Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах європейської інтеграції. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2(62), 101-105. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-15.

2. Галич, Я., & Могиль, О. (2024). Напрями реформування системи публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційного вектору. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 3(75), 7-16. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3(75)-1

Особистий внесок: запропоновані актуальні заходи для реформування системи публічного управління в Україні в умовах правового режиму воєнного стану.

3. Могиль, О., & Дангадзе, С. (2024). Євроінтеграційний вектор розвитку публічного управління в умовах надзвичайних обставин в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2(74), 56-62. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-8

Особистий внесок: визначені особливості розвитку системи публічного управління в Україні в умовах кризового контексту розвитку.

4. Могиль, О. (2024). Державне управління у сфері екологічної безпеки: Аналіз міжнародного досвіду. *Публічне урядування*, 3 (40), 6-12. https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-3(40)-1

В. Які додатково відображають наукові результати дисертації

Статті у виданнях, що входять у наукометричну базу Scopus:

5. Bakhmat, N., Romanova, I., Oronovska , L., Rudenko, O., & Mogyl, O. (2024). Ukrainian education for peace and security 2023: technological convergence, artificial intelligence. *Multidisciplinary reviews*, *6*, 23spe016. https://doi.org/10.31893/multirev.2023spe016

Особистий внесок: визначені нові напрями освітніх змін в умовах посилення безпекових викликів.

Тези доповідей:

6. Могиль О., Комащенко О. Порівняльний аналіз досвіду публічної служби в країнах ЄС і Україні. ІІ Міжнародна науково-практична конференція “Інноваційні методи управління економікою в умовах цифровізації бізнесу”: зб. матеріалів конференції (м. Київ, 10 жовтня 2024 р.). Ред. кол.: І. А.Семенець-Орлова (гол. ред.), І. І.Каліна (заст. гол. ред.), Ю. В. Мазур (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. С. 353-356.

Особистий внесок: описано методику кроснаціонального порівняння.

7. Спіпчук Ю., Могиль О. До питання впровадження принципів доброго врядування у систему публічного управління України. Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. Гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2025. Вип. 14. С. 174-176.

Особистий внесок: детерміновано можливості посилення впровадження принципів доброго врядування в Україні.

8. Могиль О. Проблемні питання регіонального розвитку в сучасній Україні. Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в

Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2025. Вип. 14. С. 246-248.

9. Сєдов Г., Толмачов О., Могиль О. Розвиток морально-психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методологічні засади: збірник матеріалів Міжнародної наук.-пр. конференції. Київ: УДУ ім. М. Драгоманова, 2024, С. 358-360.

Особистий внесок: відзначено проблемні аспекти розвитку суспільства в умовах правового режиму воєнного стану.

10. Могиль О. Проблеми розвитку публічної політики сучасної України в контексті євроінтеграції. Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану»: збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 червня 2022 р. Ред. кол.: Червякова О.В. (гол. ред.), І.А.Семенець-Орлова (заст. гол. ред), І.І.Каліна (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. С. 157-163.

11. Могиль О. Державне управління регіональним розвитком в умовах європейської інтеграції. Проблеми модернізації України: [зб. наук. пр.]. МАУП. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 26 травня 2022 р.). Редкол. : М. Ф. Гончаренко (голова) [та ін.]. 2022. С. 210-211.